

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова  
праця на правах рукопису

**МАРІНІЧ ЖАННА СЕРГІЇВНА**

УДК 347.121+351.74

**ДИСЕРТАЦІЯ  
ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ  
СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УКРАЇНІ**

08 «Право»

081 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

---

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник – **Кирдан Богдан Васильович**, кандидат юридичних наук,  
доцент

**Київ–2026**

## АНОТАЦІЯ

*Марініч Ж. С.* Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2026.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Визначено теоретико-методологічні засади дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Окреслено стан наукових досліджень і розвитку законодавства, що регулює інститут особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Також обґрунтовано методологію здійснення відповідного дослідження. Сформульовано поняття, встановлено юридичну природу та здійснено класифікацію особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Доведено, що еволюція правового регулювання інституту особистих немайнових прав поліцейського в Україні охоплює такі етапи: 1) доктринально-філософський етап становлення ідей особистих прав людини (до кінця XIX ст.); 2) етап зародження нормативного регулювання нематеріальних благ (кінець XIX ст. – перша половина XX ст.); 3) міжнародно-правовий етап становлення системи захисту прав людини (друга половина XX ст.); 4) етап становлення правового статусу працівників органів внутрішніх справ (1960–1990-ті роки); 5) конституційний етап формування сучасної концепції прав людини, зокрема поліцейського як їх носія (1996 – початок 2000-х років); 6) кодифікаційний етап розвитку інституту особистих немайнових прав (2003–2015 роки); 7) етап реформування правоохоронної системи та формування правового статусу поліцейського (2015–2019 роки);

8) сучасний етап рекодифікації цивільного законодавства та розвитку інституту особистих немайнових прав (2019 рік – дотепер).

Визначено, що під особистим немайновим правом поліцейського, що забезпечує його соціальне буття, слід розуміти абсолютне суб'єктивне цивільне право, що нерозривно пов'язано з особою поліцейського як єдиного його носія, належить поліцейському як фізичній особі від народження або виникає на підставі закону, вирізняється особливостями здійснення та захисту, які зумовлені спеціальним публічно-службовим статусом поліцейського, має довічний характер і спрямоване на задоволення нематеріальних потреб поліцейського в культурній, соціальній та інших сферах.

Здійснено диференціацію особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, за функціонально-змістовою спрямованістю. Виокремлено такі групи:

1) особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського (право на ім'я (ст. 294 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України); право на зміну імені (ст. 295 ЦК України); право на використання імені (ст. 296 ЦК України); право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України); право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України); право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України);

2) особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського (право на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України); право на інформацію (ст. 302 ЦК України); право на особисті папери (ст. 303); право розпоряджатися особистими паперами (ст. 304 ЦК України); право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст. 305 ЦК України); право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України));

3) особисті немайнові права, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу (право на захист інтересів фізичної особи під час проведення фото-,

кіно-, теле- та відеознімання (ст. 307 ЦК України); право на охорону інтересів особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України); право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ст. 309 ЦК України));

4) особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського (право на місце проживання (ст. 310 ЦК України); право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України); право на вибір роду занять (ст. 312 ЦК України); право на свободу пересування (ст. 313 ЦК України); право на свободу об'єднання (ст. 314 ЦК України); право на мирні зібрання (ст. 315 ЦК України)).

Досліджено форми та способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, визначено як систему правових засобів і способів впливу, що здійснюються поліцейським або відповідними юрисдикційними органами у разі порушення, невизнання або оспорювання особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, яка реалізується шляхом застосування відповідних способів захисту з урахуванням особливостей публічно-службового статусу поліцейського, підвищеного рівня публічного контролю та необхідності забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом.

Аргументовано, що захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має такі особливості, як:

- 1) поєднання приватно-правового та публічно-правового характеру захисту;
- 2) підвищений рівень публічного контролю;
- 3) наявність спеціальних обмежень, пов'язаних із проходженням служби в органах і підрозділах Національної поліції;
- 4) специфіка об'єкта захисту, яким є особисті немайнові блага поліцейського (честь, гідність, ділова репутація, зображення тощо), які можуть зазнавати втручання у зв'язку з виконанням службових повноважень;
- 5) необхідність забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом.

Встановлено, що форма захисту цивільних прав та інтересів є системою взаємопов'язаних організаційних і правових заходів, передбачених законодавством або договором, що здійснюються уповноваженими органами або самим носієм права, спрямована на запобігання порушенням, їх припинення, відновлення порушених прав і відшкодування завданої шкоди, і яка поєднує системність, нормативну обґрунтованість, універсальність суб'єктів захисту та взаємозв'язок організаційних і правових елементів.

Акцентовано, що юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, вирізняється комплексністю, багаторівневістю, домінуванням судового захисту, спеціалізацією способів захисту та необхідністю врахування публічно-правової специфіки його правового статусу;

З'ясовано, що застосування конкретного способу захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, зумовлено публічно-службовим статусом поліцейського, що виявляється в підвищеному рівні суспільної уваги до діяльності поліцейського, необхідності врахування меж допустимої критики, розмежування фактичних тверджень й оцінних суджень, а також потребі забезпечення балансу між приватним і публічним інтересами.

**Ключові слова:** особисті немайнові права, особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття, суб'єктивне цивільне право, поліцейський, види особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, форма цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, принцип верховенства права, Загальна декларація прав людини, спосіб цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, судовий захист особистих немайнових прав.

## СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:*

1. Марініч Ж. С. Окремі аспекти правової регламентації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського у зарубіжних країнах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. С. 91–98. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.15>.
2. Марініч Ж. С. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації поліцейського. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 3. С. 24–30. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.05>.
3. Марініч Ж. С. Юридична природа особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 209–213. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.36>.
4. Марініч Ж. С. Визнання права як спосіб захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 2. С. 27–30. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.2.5>.
5. Марініч Ж. С. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 814–816. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/198>.
6. Марініч Ж. С. Exercise of personal non-property rights ensuring the social existence of a police officer in Ukraine. *Підприємство, господарство і право*. 2024. Вип. 2. С. 11–15. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.2.02>.
7. Марініч Ж. С. Forms of protection of personal non-property rights ensuring the social existence of a police officer in Ukraine. *Підприємство, господарство і право*. 2024. № 3. С. 12–15. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.3.02>.

*Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:*

8. Марініч Ж. С. Право на повагу честі та гідності поліцейського під час спілкування державною мовою з громадянами України. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 220–222.

9. Марініч Ж. С. Захист честі, гідності та ділової репутації поліцейського в Україні. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 71–73.

## SUMMARY

*Marinich J. S.* Personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer in Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 «Law». – National Academy of Internal Affairs. – Kyiv, 2026.

The dissertation is a comprehensive scientific study of the institute of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer in Ukraine.

The theoretical and methodological principles of the study of the institute of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer in Ukraine are determined. The state of scientific research and development of legislation regulating the institute of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer in Ukraine is outlined. The methodology for conducting the relevant study is determined. The concept is formulated, the legal nature is established and the classification of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer in Ukraine is carried out.

It is substantiated that the stages of evolution of the legal regulation of the institute of personal non-property rights of a police officer in Ukraine are: 1) the doctrinal and philosophical stage of the formation of ideas about personal human rights (until the end of the 19th century); 2) the stage of the emergence of normative regulation of intangible goods (the end of the XIX cent. – the first half of the XX cent.); 3) the international legal stage of the formation of the system of human rights protection (the second half of the XX cent.); 4) the stage of formation of the legal status of employees of internal affairs bodies (1960–1990); 5) the constitutional stage of formation of the modern concept of human rights, including the police officer as their bearer (1996–2000); 6) the codification stage of development of the institute of personal non-property rights (2003–2015); 7) the stage of reforming the law enforcement system and forming the legal status of the police officer (2015–2019); 8) the modern stage of recodification of civil legislation and development of the institute of personal non-property rights (2019 – present).

It is determined that the personal non-property right of a police officer, which ensures his social existence, should be understood as an absolute subjective civil right that is inextricably linked to the person of the police officer as its sole bearer, belongs to the police officer as an individual from birth or arises on the basis of law, is characterized by the peculiarities of implementation and protection, which are determined by the special public service status of the police officer, is lifelong in nature and is aimed at satisfying the non-material needs of the police officer in cultural, social and other spheres;

A differentiation of the personal non-property rights of a police officer, which ensure his social existence, was carried out according to the functional and substantive orientation of these rights in ensuring various spheres of social existence into:

1) personal non-property rights related to the identification and personification of the police officer (the right to a name (Art. 294 of the Civil Code of Ukraine); the right to change the name (Art. 295 of the Civil Code of Ukraine); the right to use the name (Art. 296 of the Civil Code of Ukraine); the right to individuality (Art. 300 of the Civil Code of Ukraine); the right to inviolability of business reputation (Art. 299 of the Civil Code of Ukraine); the right to respect for dignity and honor (Art. 297 of the Civil Code of Ukraine));

2) personal non-property rights that ensure the protection of the personal life and information space of a police officer (the right to personal life and its secrecy (Art. 301 of the Civil Code of Ukraine); the right to information (Art. 302 of the Civil Code of Ukraine); the right to personal papers (Art. 303 of the Civil Code of Ukraine); the right to dispose of personal papers (Art. 304 of the Civil Code of Ukraine); the right to familiarize yourself with personal papers transferred to the library or archive fund (Art. 305 of the Civil Code of Ukraine); the right to secrecy of correspondence (Art. 306 of the Civil Code of Ukraine));

3) personal non-property rights related to the use of the image of a police officer, his participation in the media and the realization of creative potential (the right to protect the interests of an individual when conducting photo, film, television

and video filming (Art. 307 of the Civil Code of Ukraine); the right to protect the interests of a person depicted in photographs and other works of art (Art. 308 of the Civil Code of Ukraine); the right to freedom of literary, artistic, scientific and technical creativity (Art. 309 of the Civil Code of Ukraine));

4) personal non-property rights that ensure the physical autonomy and social self-realization of a police officer (the right to a place of residence (Art. 310 of the Civil Code of Ukraine); the right to inviolability of housing (Art. 311 of the Civil Code of Ukraine); the right to choose an occupation (Art. 312 of the Civil Code of Ukraine); the right to freedom of movement (Art. 313 of the Civil Code of Ukraine); the right to freedom of association (Art. 314 of the Civil Code of Ukraine); the right to peaceful assembly (Art. 315 of the Civil Code of Ukraine)).

The forms and methods of civil law protection of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer in Ukraine are studied.

The protection of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer is defined as a system of legal means and methods of influence exercised by a police officer or relevant jurisdictional bodies in the event of violation, non-recognition or challenge of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer, and which is implemented by applying appropriate methods of protection taking into account the peculiarities of the public service status of a police officer, an increased level of public control and the need to ensure a balance between private and public interest;

It is argued that the protection of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer is characterized by such features as: 1) a combination of private law and public law nature of protection; 2) an increased level of public control; 3) the presence of special restrictions related to service in the bodies and units of the National Police; 4) the specificity of the object of protection, which is the personal non-property benefits of a police officer (honor, dignity, business reputation, image, etc.), which may be subject to interference in connection with the performance of official duties; 5) the need to ensure a balance between private and public interest.

It has been established that the form of protection of civil rights and interests is a system of interrelated organizational and legal measures provided for by law or contract, carried out by authorized bodies or by the right holder himself, aimed at preventing violations, their cessation, restoration of violated rights and compensation for damage, and which combines systematicity, normative justification, universality of subjects of protection and the interrelationship of organizational and legal elements;

It is substantiated that the jurisdictional form of protection of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer in Ukraine is characterized by complexity, multi-level, dominance of judicial protection, specialization of methods of protection and the need to take into account the public-legal specifics of his legal status;

It is argued that the application of a specific method of protection of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer is due to the public-service status of a police officer, which is manifested in an increased level of public attention to the activities of a police officer, the need to take into account the limits of permissible criticism, the need to distinguish between factual statements and value judgments, as well as the need to ensure a balance between private and public interest.

**Keywords:** personal non-property rights, personal non-property rights that ensure social existence, subjective civil law, police officer, types of personal non-property rights that ensure the social existence of a police officer, form of civil legal protection of personal non-property rights, principle of the rule of law, Universal Declaration of Human Rights, method of civil legal protection of personal non-property rights, judicial protection of personal non-property rights.

## ЗМІСТ

ВСТУП .....	14
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ</b>	
<b>ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ,</b>	
<b>ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО</b>	
<b>В УКРАЇНІ.....</b>	
25	
1.1. Стан наукових досліджень і розвитку законодавства, що регулює інститут особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні .....	25
1.2. Методологія дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.....	37
1.3. Поняття, юридична природа та класифікація особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.....	50
Висновки до розділу 1 .....	62
<b>РОЗДІЛ 2. ВИДИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ,</b>	
<b>ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО</b>	
<b>В УКРАЇНІ.....</b>	
67	
2.1. Особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського .....	67
2.2. Особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського .....	81
2.3. Особисті немайнові права, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу .....	91
2.4. Особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського.....	103
Висновки до розділу 2 .....	111

<b>РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ</b>	
<b>ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ</b>	
<b>СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УКРАЇНІ.....</b>	<b>116</b>
3.1. Поняття та юридична природа цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.....	116
3.2. Форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.....	126
3.3. Способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.....	138
Висновки до розділу 3 .....	160
ВИСНОВКИ.....	165
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	177
ДОДАТКИ.....	198

## ВСТУП

**Обґрунтування вибору теми дослідження.** У сучасних умовах трансформації українського суспільства, реформування правоохоронної системи й утвердження європейських стандартів прав людини особливого значення набуває забезпечення належного рівня гарантування прав і свобод осіб, які здійснюють публічно-владні функції, зокрема поліцейських. Поліцейський, з одного боку, є представником держави й наділений державно-владними повноваженнями, а з іншого – фізичною особою, носієм особистих немайнових прав, які потребують належного цивільно-правового захисту.

Одним із видів особистих немайнових прав поліцейських є особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття, до яких, зокрема, належать право на повагу до гідності та честі, право на недоторканність ділової репутації, право на індивідуальність та ін. Здійснення та захист поліцейським особистих немайнових прав, що забезпечують його соціальне буття, має низку особливостей. Це пов'язано насамперед із публічним характером діяльності поліцейського, постійною взаємодією з населенням, участю в конфліктних ситуаціях, а також значним рівнем суспільного контролю та медійної уваги. У таких умовах будь-які дії чи рішення поліцейського можуть ставати об'єктом широкого обговорення, оцінки або критики, що нерідко супроводжується поширенням недостовірної інформації, яка негативно впливає на його честь, гідність і професійну репутацію.

Водночас розвиток інформаційного суспільства, активне використання соціальних мереж і цифрових платформ значно ускладнюють механізми захисту особистих немайнових прав поліцейського. Швидкість поширення інформації, складність встановлення її джерела, а також транснаціональний характер інформаційного простору створюють нові виклики для правозастосовної практики та вимагають удосконалення цивільно-правових способів захисту особистих немайнових прав. У зв'язку з цим особливої

значущості набувають питання ефективності як загальних, так і спеціальних способів захисту, передбачених цивільним законодавством України.

Не менш важливим є і той факт, що правове регулювання особистих немайнових прав поліцейських має комплексний характер. З одного боку, особисті немайнові права регулюються нормами цивільного законодавства України, а з іншого – їх реалізація та захист нерозривно пов'язані зі специфікою проходження служби в Національній поліції України, що визначається адміністративно-правовими нормами та спеціальним законодавством. Це зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу, спрямованого на виявлення особливостей правової природи зазначених прав і формування цілісного наукового підходу щодо їх цивільно-правового захисту.

Актуальність теми також зумовлюється недостатнім рівнем наукової розробленості проблематики особистих немайнових прав поліцейського саме в контексті забезпечення його соціального буття. Представники правничої спільноти здебільшого зосереджували увагу на інституті особистих немайнових прав загалом або вивчали окремі аспекти правового статусу поліцейського. Відповідні дослідження проводили такі вчені, як: Д. В. Боброва, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, І. О. Бірюков, М. К. Галянтич, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, І. В. Жилінкова, В. І. Кисіль, М. І. Козюбра, В. М. Косак, А. В. Коструба, О. В. Кохановська, Л. В. Красицька, О. Д. Крупчана, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, О. О. Мережко, Є. О. Мічурін, В. В. Надьон, В. Д. Примак, О. В. Розгон, З. В. Ромовська, С. О. Сліпченко, І. В. Спасибо-Фатєєва, Р. О. Стефанчука, Є. О. Харитонов, А. О. Церковна, С. І. Чернооченко, Я. М. Шевченко, С. І. Шимон, Р. Б. Шишка та ін.

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених інституту особистих немайнових прав фізичних осіб загалом, а також окремим аспектам правового статусу поліцейських, комплексних досліджень, що поєднують ці два напрями та враховують сучасні виклики, немає. Це зумовлює необхідність поглибленого теоретичного осмислення цієї проблематики,

уточнення понятійного апарату, а також визначення особливостей реалізації та захисту відповідних прав.

Додатково слід урахувувати сучасні соціально-політичні умови в Україні, зокрема підвищене навантаження на правоохоронні органи, участь поліцейських у забезпеченні публічної безпеки в умовах воєнного стану, що підсилює значущість належного захисту їх особистих немайнових прав. У таких умовах забезпечення поваги до особистості поліцейського, захист його честі та гідності, а також формування позитивного іміджу правоохоронної системи загалом набувають особливого значення як для держави, так і для суспільства загалом.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю комплексного наукового аналізу особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, з урахуванням сучасних викликів інформаційного суспільства, специфіки публічно-службового статусу поліцейського, а також потреби вдосконалення механізмів цивільно-правового захисту відповідних особистих немайнових прав.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.** Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, а також передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2021–2025 роки.

**Мета та завдання дослідження відповідно до предмета й об'єкта дослідження.** *Метою* дисертаційного дослідження є визначення та розв'язання комплексу теоретичних і практичних проблем у сфері здійснення та захисту особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття

поліцейського в Україні. Для досягнення зазначеної мети у роботі поставлено такі завдання:

- простежити стан наукових досліджень і розвитку законодавства, що регулює інститут особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;
- визначити методологію дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;
- сформулювати поняття, визначити юридичну природу та здійснити класифікацію особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;
- схарактеризувати особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського;
- визначити особливості особистих немайнових прав, що забезпечують захист особистого життя й інформаційного простору поліцейського;
- окреслити специфіку особистих немайнових прав, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу;
- виокремити особливості особистих немайнових прав, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського;
- сформулювати поняття та встановити юридичну природу цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;
- дослідити форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;
- проаналізувати способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

*Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері здійснення та захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.*

*Предмет дослідження* становлять особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

**Методи дослідження.** Відповідно до поставлених мети й завдань основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Зокрема, використання методів індукції та дедукції надало змогу виокремити ознаки особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, а також сформулювати поняття відповідної правової категорії (*підрозділ 1.3*). За допомогою методів аналізу та синтезу з'ясовано структурні елементи особистого немайнового права в суб'єктивному розумінні (*підрозділ 1.3*). Застосування методу системного аналізу надало можливість дослідити інститут особистих немайнових прав поліцейських як упорядковану систему взаємопов'язаних елементів (*підрозділи 2.1–2.4*). Історико-правовий та порівняльно-історичний методи використовувалися для вивчення генези й закономірностей розвитку правового регулювання інституту особистих немайнових прав (*підрозділ 1.1*). Метод аналогії розширив пізнавальні можливості дослідження шляхом перенесення наукових висновків із суміжних або більш досліджених правових систем, зокрема держав Європейського Союзу (далі – ЄС) (*підрозділи 1.1–1.3, 2.1–2.4*). Застосування порівняльно-правового та формально-догматичного методів дозволило проаналізувати нормативну регламентацію особистих немайнових прав поліцейських, порівняти її з доктринальними підходами та виявити прогалини й колізії правового регулювання (*підрозділ 1.1*). За допомогою формально-догматичного методу здійснювалося тлумачення норм права та формування юридично виважених висновків (*підрозділи 3.1–3.3*). Застосування методу альтернатив стало підґрунтям для формування нових наукових гіпотез, зокрема щодо потенційної майнової природи окремих нематеріальних благ та їхньої участі в цивільному обороті (*підрозділ 1.3*).

**Наукова новизна отриманих результатів** полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням інституту особистих

немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. У результаті здійсненого дослідження сформульовано й обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

*вперше:*

обґрунтовано, що етапами еволюції правового регулювання інституту особистих немайнових прав поліцейського в Україні є: 1) доктринально-філософський етап становлення ідей особистих прав людини (до кінця XIX ст.); 2) етап зародження нормативного регулювання нематеріальних благ (кінець XIX ст. – перша половина XX ст.); 3) міжнародно-правовий етап становлення системи захисту прав людини (друга половина XX ст.); 4) етап становлення правового статусу працівників органів внутрішніх справ (1960 – 1990-ті роки); 5) конституційний етап формування сучасної концепції прав людини, зокрема поліцейського як їх носія (1996 – початок 2000-х років); 6) кодифікаційний етап розвитку інституту особистих немайнових прав (2003–2015 роки); 7) етап реформування правоохоронної системи та формування правового статусу поліцейського (2015–2019 роки); 8) сучасний етап рекодифікації цивільного законодавства й розвитку інституту особистих немайнових прав (2019 рік – дотепер);

визначено, що під особистим немайновим правом поліцейського, що забезпечує його соціальне буття, слід розуміти абсолютне суб'єктивне цивільне право, що нерозривно пов'язано з особою поліцейського як єдиного його носія, належить поліцейському як фізичній особі від народження або виникає на підставі закону, характеризується особливостями здійснення та захисту, які зумовлені спеціальним публічно-службовим статусом поліцейського, має довічний характер і спрямоване на задоволення нематеріальних потреб поліцейського в культурній, соціальній та інших сферах;

здійснено диференціацію особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, за функціонально-змістовою спрямованістю цих прав у забезпеченні різних сфер соціального буття на:

1) особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського (право на ім'я (ст. 294 ЦК України); право на зміну імені (ст. 295 ЦК України); право на використання імені (ст. 296 ЦК України); право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України); право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України); право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України));

2) особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського (право на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України); право на інформацію (ст. 302 ЦК України); право на особисті папери (ст. 303 ЦК України); право розпоряджатися особистими паперами (ст. 304 ЦК України); право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст. 305 ЦК України); право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України));

3) особисті немайнові права, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу (право на захист інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеознімання (ст. 307 ЦК України); право на охорону інтересів особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України); право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ст. 309 ЦК України));

4) особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського (право на місце проживання (ст. 310 ЦК України); право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України); право на вибір роду занять (ст. 312 ЦК України); право на свободу пересування (ст. 313 ЦК України); право на свободу об'єднання (ст. 314 ЦК України); право на мирні зібрання (ст. 315 ЦК України));

аргументовано, що захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має такі особливості, як: 1) поєднання приватно-правового та публічно-правового характеру захисту; 2) підвищений рівень публічного контролю; 3) наявність спеціальних обмежень, пов'язаних із проходженням служби в органах і підрозділах Національної поліції України; 4) специфіка об'єкта захисту, яким є особисті немайнові блага поліцейського (честь, гідність, ділова репутація, зображення тощо), що можуть зазнавати втручання у зв'язку з виконанням службових повноважень; 5) необхідність забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом;

*удосконалено:*

розуміння захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, як системи правових засобів і способів впливу, що здійснюються поліцейським або відповідними юрисдикційними органами у разі порушення, невизнання або оспорювання особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, і яка реалізується шляхом застосування відповідних способів захисту з урахуванням особливостей публічно-службового статусу поліцейського, підвищеного рівня публічного контролю та необхідності забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом;

наукове судження про те, що особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, належать поліцейському на загальних підставах як фізичній особі, однак їхня реалізація має низку особливостей, зумовлених характером правоохоронної діяльності, наявністю службових повноважень і доступом до інформації з обмеженим доступом. Зокрема, реалізація поліцейським права на особисте життя та його таємницю поєднується з необхідністю дотримання службової дисципліни, етичних стандартів поведінки та виконання вимог законодавства у сфері запобігання корупції; право на інформацію здійснюється з урахуванням встановлених законом обмежень щодо використання й поширення службової, конфіденційної та іншої інформації з обмеженим доступом; право на особисті

папери та розпорядження ними реалізується з урахуванням наявності у таких паперах службових відомостей, отриманих під час виконання службових повноважень; право на таємницю кореспонденції гарантується поліцейському, однак може бути обмежене у випадках і в порядку, визначених законом, зокрема на підставі судового рішення;

наукове судження про те, що юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, вирізняється комплексністю, багаторівневістю, домінуванням судового захисту, спеціалізацією способів захисту та необхідністю врахування публічно-правової специфіки правового статусу поліцейського;

*дістало подальший розвиток:*

положення про те, що особливості здійснення особистих немайнових права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, полягають у поєднанні загальноправових гарантій з визначеними законом службовими обмеженнями, зумовленими характером правоохоронної діяльності, необхідністю забезпечення публічної безпеки, дотриманням службової дисципліни, принципу політичної нейтральності, а також запобіганням конфлікту інтересів. Такі обмеження мають функціональний характер і спрямовані на забезпечення ефективного виконання поліцейським своїх службових повноважень і підтримання довіри суспільства до поліції;

розуміння самозахисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, як законної та морально допустимої дії поліцейського, яка спрямована на припинення порушення або запобігання загрози порушення його особистих немайнових прав, що відповідає змісту порушеного права та наслідкам порушення, здійснювана самостійно без звернення до уповноважених органів, із врахуванням службового статусу, етичних норм, авторитету поліції та балансу між приватним і публічним інтересами;

твердження про те, що застосування конкретного способу захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, зумовлено публічно-службовим статусом поліцейського, що виявляється в підвищеному рівні суспільної уваги до діяльності поліцейського, необхідності врахування меж допустимої критики, необхідності розмежування фактичних тверджень та оцінних суджень, а також потребі забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами.

**Практичне значення отриманих результатів** полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків у:

– *науково-дослідній роботі* – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного права щодо особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ № 89-нд від 31.01.2026 року);

– *законотворчій діяльності* – з метою вдосконалення цивільного законодавства у сфері реалізації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, та під час підготовки законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів у зазначеній сфері;

– *правозастосовній діяльності* – у процесі розгляду та вирішення цивільних справ, у процесі підготовки науково-практичних коментарів до Цивільного кодексу України, а також у діяльності судових органів і практикуючих юристів під час вирішення питань дотримання та реалізації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні;

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Цивільний процес», «Цивільне право та процесу», «Актуальні питання цивільного права та процесу», інших відповідних спецкурсів; у процесі підготовки підручників, навчальних посібників, а також навчально-методичних матеріалів для студентів і курсантів закладів вищої освіти (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ № 88-оп від 31.01.2026 року).

**Апробація матеріалів дисертації.** Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на двох науково-практичних конференціях: XIV всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (Київ, 29 листопад 2018 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (Київ, 07–08 лютого 2024 р.).

**Структура та обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (216 найменувань на 21 сторінці) та одного додатка (на двох сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, із них основного тексту – 177 сторінок.

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УКРАЇНІ

#### **1.1. Стан наукових досліджень і розвитку законодавства, що регулює інститут особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні**

Інститут особистих немайнових прав у цивільному праві ніколи не втрачав своєї актуальності в контексті наукових досліджень. Розвиток особистих немайнових відносин, закріплення інституту особистих немайнових прав у цивільному законодавстві України сформували нові запити перед наукою цивільного права щодо розроблення науково обґрунтованих положень з реалізації та цивільно-правового захисту особистих немайнових прав фізичних осіб, що забезпечують їх соціальне буття.

Дослідження наукових джерел щодо проблеми особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи в Україні, є основою подальшого розвитку теоретико-правової моделі реалізації та забезпечення особистих немайнових прав, що, у кінцевому підсумку, сприятиме вдосконаленню процесуального нормотворення та правозастосування.

Водночас слід констатувати: нині актуальним є дослідження саме особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, що зумовлено низкою факторів: імплементацією європейського законодавства, де одним із важливих інститутів є саме інститут цивільних прав поліцейських; інтенсивним розвитком суспільних відносин в Україні, що зумовлює розвиток інституту цивільних прав поліцейських; необхідністю законодавчого врегулювання питань, що стосуються реалізації та цивільно-

правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського під час виконання ним своїх службових обов'язків.

Отже, метою цього підрозділу дисертаційного дослідження є вивчення та аналіз стану розвитку законодавства й наукових досліджень особистих немайнових прав, зокрема тих, що забезпечують соціальне буття фізичних осіб.

Проблемні питання особистих немайнових прав загалом та особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи зокрема, весь час привертають увагу дослідників і вчених з цивільного права.

Як зазначає Л. В. Малюга, у післяреволюційний період питання особистих немайнових прав у літературі практично не порушувалося та не досліджувалося. Поштовхом до активізації наукових досліджень у цій сфері стало прийняття ЦК УРСР 1963 року, стаття 7 якого вперше в цивільному законодавстві врегулювала захист особистих немайнових благ, зокрема честі та гідності людини [98, с. 3–4].

Особливе значення для розвитку інституту особистих немайнових прав, зокрема тих, що забезпечують соціальне буття фізичних осіб, мають фундаментальні праці українських цивілістів. Серед них слід виокремити: Ч. Н. Азімова, І. А. Безклубого, Д. В. Боброву, Т. В. Боднар, В. І. Борисову, О. В. Дзеру, А. С. Довгерта, І. В. Жилінкову, В. І. Кисіля, В. М. Коссака, А. В. Коструби, О. В. Кохановську, Л. В. Красицьку, О. Д. Крупчана, Н. С. Кузнєцову, І. М. Кучеренко, В. В. Луця, Р. А. Майданика, О. О. Мережка, В. В. Надьон, О. А. Підпригору, О. О. Підпригору, В. Д. Примака, О. А. Пушкіна, О. В. Розгон, З. В. Ромовську, М. М. Сібільова, С. О. Сліпченка, І. В. Спасибо-Фатєєву, Р. О. Стефанчука, Є. О. Харитонова, Я. М. Шевченко, С. І. Шимон, Р. Б. Шишку та інших.

Вагомий доробок у розвиток окремих видів особистих немайнових прав фізичних осіб здійснено також у наукових працях: С. В. Антонова, В. І. Бобрика, С. Б. Булеци, Н. О. Давидової, О. М. Єрмолової, О. М. Калітенко, Н. В. Коробцової (Устименко), Л. О. Корчевної,

О. О. Кулініча, Б. К. Левківського, Л. В. Малюги, О. М. Мельника, Є. О. Міхна, Н. В. Павловської, В. П. Паліюка, О. О. Пунди, Л. А. Савченко, І. В. Саприкіної, В. С. Синенка, С. О. Сліпченка, А. В. Соловійова, С. Г. Стеценка, Л. В. Федюк, А. О. Церковної, С. І. Чернооченко та інших.

У період розроблення проєкту Цивільного кодексу України інтерес науковців до інституту особистих немайнових прав значно поживався. Особливо зросла кількість наукових досліджень зазначеної категорії прав після прийняття та набрання чинності 1 січня 2004 року ЦК України. Відповідно, значно збільшилася кількість дисертаційних досліджень у цьому напрямі. Серед авторів дисертацій щодо проблематики особистих немайнових прав слід виокремити В. І. Бобрика, С. Б. Булецу, Н. О. Давидову, І. М. Забару, О. М. Калітенко, Л. В. Красицьку, Б. К. Левківського, Т. В. Ліснічу, Л. В. Малюгу, Л. А. Ольховик, Н. В. Павловську, І. В. Саприкіну, С. О. Сліпченка, Р. О. Стефанчука, Г. Я. Тріпультського, Н. В. Устименко, А. О. Церковну, С. І. Чернооченко та інших [184].

Перед тим, як проаналізувати дисертаційні дослідження з проблематики особистих немайнових прав, слід акцентувати, що до моменту прийняття Цивільного кодексу України 2003 року, попередні його редакції взагалі не містили положень, що визначали б особисту немайнову сферу приватного життя фізичних осіб.

Зокрема, перший варіант проєкту ЦК складався із семи розділів: загальні положення; право власності; володіння й інші речові права; зобов'язальне право; право інтелектуальної власності; спадкове право; міжнародне приватне право. Лише проєкт Цивільного кодексу України від 20 березня 1996 року передбачав вісім книг, які поділялися на розділи, розділи, своєю чергою, – на підрозділи, підрозділи – на глави (деякі з глав поділено на параграфи), які відобразили положення, зокрема, у виокремленні спеціальної книги (другої) «Особисті немайнові права фізичних осіб», що містила норми, спрямовані на забезпечення природного й соціального існування фізичної особи [121].

Слід констатувати, що саме проєкт ЦК України від 1996 року став підґрунтям для подальшої розробки законодавства та нових наукових пошуків (дискусій) з питань особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичних осіб в Україні.

За радянських часів в Україні дослідженню особистих немайнових прав фізичної особи було присвячено дисертаційне дослідження З. В. Ромовської. Пізніше, уже за часів незалежності, в Україні виконано та захищено дисертації Л. В. Красицькою, Л. О. Корчовною, Л. В. Малюгою та іншими. Праці названих учених стали вагомим внеском у розвиток проблеми цивільно-правового регулювання, захисту та здійснення особистих немайнових прав фізичної особи та ґрунтовним науковим фундаментом для проведення подальших наукових досліджень у зазначеній галузі, що є важливим кроком на шляху до вдосконалення цивільного законодавства та забезпечення повноцінної реалізації фізичною особою особистих немайнових прав, які забезпечують її соціальне буття [93, с. 3].

Надалі сфера особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи в Україні, продовжувала бути предметом дискусій у межах різноманітних підходів. Зокрема, це питання вивчали вже зазначені вчені: Л. В. Красицька, Л. В. Малюга, Р. О. Стефанчук, А. О. Церковна та інші. Проте тематика особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, дослідженою не була.

З розвитком вчення про особисті немайнові права в науці цивільного права активізувалися дослідження щодо їхньої структури. У системі цивільного права особисті немайнові права вчені визначали як підгалузь права.

Згідно з положеннями теорії права, підгалузь права – це складова частина галузі права, яка об'єднує норми права, що регулюють суспільні відносини певного виду [82, с. 171].

Аналізуючи особисті немайнові права у контексті цивільного права як його підгалузь, слід зауважити, що її складовими елементами є інститути. Ці

інститути, своєю чергою, формуються з норм, які регулюють саме ці особисті немайнові права, і ці норми є фундаментальними одиницями системи цих прав. Залежно від сфери регулювання та з огляду на положення ЦК України, у межах цієї підгалузі виокремлюють інститути:

1) особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи;

2) особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття, зокрема тих, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні (інститут соціальних особистих немайнових прав);

3) особистих немайнових прав інтелектуальної власності.

Своєю чергою, ці інститути складаються з норм права, які закріплюють кожне з цих прав зокрема, що може слугувати новим етапом для подальших досліджень цього питання.

Отже, попри численні наукові праці, що присвячені тематиці особистих немайнових прав, у сучасній цивілістичній науці й досі не досліджувалися питання особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейських в Україні.

Водночас актуальність дослідження особистих немайнових прав поліцейських в Україні зумовлена сукупністю правових, соціальних і безпекових факторів, що набувають особливого значення в умовах сучасних трансформацій держави, а саме:

1) загальнотеоретичною значущістю особистих немайнових прав. Особисті немайнові права є базовою складовою правового статусу людини, що забезпечують її життя, гідність, свободу та безпеку. Вони визнаються фундаментом демократичної правової держави та визначають рівень розвитку правової системи загалом. У цьому контексті дослідження специфіки таких прав у окремих професійних груп, зокрема поліцейських, є важливим напрямом розвитку юридичної науки;

2) специфікою правового статусу поліцейського. Поліцейські є особливою категорією суб'єктів права, оскільки: виконують функції держави

щодо забезпечення правопорядку; діють в умовах підвищеного ризику для життя і здоров'я та одночасно виступають носіями владних повноважень і суб'єктами прав людини. Це зумовлює необхідність спеціального правового регулювання їхніх особистих немайнових прав, яке на сьогодні є недостатньо системним;

3) наявністю прогалин у законодавстві. Наукові дослідження свідчать про: відсутність чіткого нормативного визначення окремих прав (наприклад, права на особисту безпеку поліцейського), фрагментарність правового регулювання, недостатній рівень гарантій реалізації таких прав. Це створює ситуацію, коли права поліцейських формально існують, але не завжди ефективно забезпечуються на практиці;

4) підвищеними ризиками службової діяльності. Сучасні умови функціонування поліції в Україні характеризуються: високим рівнем загроз життю та здоров'ю, психологічним навантаженням та участю в забезпеченні національної безпеки. У зв'язку з цим питання захисту честі, гідності, безпеки, приватності та здоров'я поліцейського набувають особливої актуальності;

5) впливом воєнного стану та безпекових викликів. В умовах війни значно зростає роль правоохоронних органів, а отже: посилюється навантаження на поліцейських, збільшується кількість ризиків для їхніх особистих прав, виникає потреба в додаткових гарантіях їх захисту. Подібні процеси вже ґрунтовно досліджено у наукових розвідках щодо інших категорій (наприклад, військовослужбовців), що підкреслює актуальність проблеми й для поліції;

6) недостатнім рівнем наукової розробленості. Попри наявність окремих досліджень: проблему вивчено фрагментарно (безпека, медичне забезпечення тощо), бракує комплексного підходу до системи особистих немайнових прав поліцейських, не сформовано єдиної концепції їх захисту. Це підтверджує необхідність системного наукового дослідження цієї проблематики.

Дослідження особистих немайнових прав поліцейського в Україні потребує передусім з'ясування їх місця в загальній системі цивільного права,

що неможливо без звернення до широкого доктринального й історичного контексту формування власне інституту особистих немайнових прав. Визначальною рисою сучасної правової держави є реальна, а не декларативна забезпеченість прав людини – саме вона слугує індикатором зрілості правопорядку та рівня демократичності суспільних відносин. Права людини утворюють нормативне підґрунтя, у межах якого визначається правовий статус особи, встановлюються допустимі межі державного втручання у приватну сферу та формуються юридичні механізми реалізації та захисту основоположних свобод. Оскільки основні права й свободи є невідчужуваними та належать людині від народження, їх гарантування становить один із ключових конституційних обов'язків держави [1; 79, с. 4].

Проблематика прав людини супроводжувала розвиток людської цивілізації в усі епохи, хоча й набувала різного філософського, релігійного й етичного забарвлення залежно від конкретного історичного контексту. Тому сучасні дослідження у сфері особистих немайнових прав мають органічно спиратися на здобутки попередніх поколінь мислителів і правознавців, які формували уявлення про гідність, честь і свободу людини задовго до появи відповідних нормативних конструкцій [79, с. 7].

Якісний стрибок у правовому регулюванні нематеріальних благ відбувся наприкінці XIX – на початку XX століття, коли цивільне право поступово вийшло за межі суто майнової сфери. Саме тоді з'явилися перші законодавчі акти про авторські права, механізми відшкодування моральної шкоди та охорони немайнових інтересів особи. Однак найбільш інтенсивний розвиток концепції особистих немайнових прав відбувся у другій половині XX століття – як безпосередня реакція світової спільноти на злочини Другої світової війни, що унаочнили катастрофічні наслідки системного нехтування правами й гідністю людини. Проблема захисту особистості набула справжнього міжнародного виміру й відображена в багатьох міжнародно-правових документах, таких як: Загальна декларація прав людини (від 10 грудня 1948 року) [33], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права

(від 16 грудня 1966 року) [111], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (від 4 листопада 1950 року) [72] та низці інших.

Після завершення другої Світової війни стали швидко розвиватися універсальні та регіональні інститути, норми міжнародного права, які належать до сфери захисту прав людини. Зокрема, у ст. 3 Статуту Ради Європи [170], підписаному в Лондоні 5 травня 1949 року, зазначено: «Кожен член Ради Європи повинен визнавати принцип верховенства права і принцип, у відповідності з яким всі особи, які знаходяться під його юрисдикцією, повинні користуватися правами людини і основними свободами». Крім того, серйозні порушення прав людини й основних свобод можуть бути підставою для призупинення членства держави в Раді Європи або навіть виключення її з кола учасників.

Паралельно з формуванням міжнародно-правової системи захисту прав людини відбувалася інституційна розбудова міжнародних органів правосуддя – Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини, Комісії з прав людини, що забезпечило можливість захисту прав особи на наднаціональному рівні у разі їх порушення в межах національної юрисдикції. Важливою тенденцією цього періоду стала трансформація підходу до правового регулювання особистих прав: від суто охоронної моделі до позитивного регулювання, що передбачає активне визначення змісту, меж і гарантій здійснення таких прав методами приватного права.

XX століття загалом пройшло під знаком утвердження прав людини як абсолютного пріоритету правопорядку. Результатом цієї тенденції стало поступове закріплення в сучасних кодифікаціях права на ім'я, права авторства, права на власне зображення, права на приватне життя та інших особистих немайнових прав. Зразком такого підходу слугує Цивільний кодекс провінції Квебек 1994 року, що містить розгорнуту систему норм про особисті немайнові права, зокрема недоторканність особи, право на репутацію, приватність, захист зображення тощо [79, с. 8].

В історії української цивілістики перші спроби регулювання особистих немайнових відносин були здійснені у 60-х роках ХХ ст. й обмежувалися переважно забезпеченням захисту честі, гідності та ділової репутації. Так зване позитивне регулювання цих відносин або взагалі не здійснювалося, або було винесено за межі цивілістичного правового матеріалу, хоча за своїм змістом мало б стосуватися саме цивілістики. Прагнення створити демократичне суспільство, необхідність всебічного забезпечення прав і свобод людини знайшли свій вираз 1990 року в Декларації про державний суверенітет України.

Перші законодавчі ініціативи щодо немайнових особистих прав в Україні з'явилися у шістдесятих роках минулого століття. На початковому етапі вони концентрувалися здебільшого на забезпеченні захисту честі, поваги до гідності та ділової репутації у справах. Нормативне врегулювання цих аспектів було або зовсім відсутнє, або виносилося поза межі цивільного права, попри те, що за своєю сутністю воно цілком органічно входило до сфери його регулювання.

Прагнення до побудови демократичного суспільства, проголошене 1990 року в Декларації про державний суверенітет України, дало потужний імпульс для розвитку цивілістичної думки. Особливо результативними в цьому аспекті виявилися 90-ті роки, коли провідні українські правознавці розпочали розробку нового Цивільного кодексу України. Книга друга ЦК України, цілком присвячена особистим немайновим правам фізичної особи, стала результатом цієї масштабної наукової та законотворчої роботи й відображенням багатовікових прагнень до закріплення у праві ідеалів справедливості, моральності та самоцінності кожної особи.

Конституція України 1996 року, у якій правам і свободам людини й громадянина відведено понад третину статей, закріпила принципово нову – антропоцентричну – концепцію прав людини: не як дарованих державою, а як таких, що нерозривно пов'язані з самим фактом людського існування і становлять невід'ємні властивості особистості. Стаття 3 Конституції України,

проголосивши людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, стала конституційним підґрунтям для формування у ЦК України окремої книги про особисті немайнові права. Конституційні права фізичної особи отримали цивілістичний вимір як абсолютні суб'єктивні цивільні права, що реалізуються у відносинах між фізичною особою та необмеженим колом зобов'язаних суб'єктів і забезпечуються цивілістичними засобами захисту.

Закріплення 2003 року особистих немайнових прав фізичних осіб у Цивільному кодексі України на рівні самостійної книги – а не окремої статті – є принципово важливим досягненням української цивілістики. Тим самим законодавець визнав, що немайнові права становлять духовну основу суспільства та є передумовою ефективної реалізації всіх інших прав і свобод. ЦК України сформував цілісну нормативну систему, у якій особисті немайнові відносини регулюються на засадах юридичної рівності, диспозитивності, неприпустимості свавільного втручання у приватне життя особи й обов'язковості судового захисту будь-якого порушеного цивільного права. Це стало суттєвим кроком у приведенні вітчизняного законодавства у відповідність до загальноєвропейських стандартів прав людини.

Водночас необхідно акцентувати, що всі зазначені здобутки у сфері правового регулювання особистих немайнових прав мають безпосереднє відношення до правового становища поліцейського як фізичної особи з особливим публічно-службовим статусом. Поліцейський є рівноправним учасником цивільних відносин, носієм тих самих особистих немайнових прав, що й будь-який інший громадянин України. Проте специфіка його службової діяльності – постійна взаємодія з правопорушниками, публічність функцій, підвищена суспільна відповідальність – зумовлює особливий характер реалізації та захисту цих прав, що й становить предмет цього дисертаційного дослідження [79, с. 8].

Сучасний етап розвитку цивільного законодавства України позначений масштабною роботою з рекодифікації цивільного права.

Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 року № 650 «Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України» [145, с. 4] було утворено відповідну робочу групу, науковим координатором якої є Наталія Семенівна Кузнецова – академік Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, віцепрезидент НАПрН України, співавтор чинного Цивільного кодексу України. До складу робочої групи ввійшли також провідні українські цивілісти: А. С. Довгерт, О. В. Кохановська, Р. А. Майданик, О. Л. Кот, М. М. Хоменко та інші.

Нині у Верховній Раді України зареєстровано проєкт нового Цивільного кодексу України (реєстр. № 14394) під назвою «Цивільний кодекс України (Кодекс права приватного)», Книга 2 якого – «Право особисте» – уже пройшла перше читання в парламенті. Факт виокремлення особистих прав у самостійну книгу нового Кодексу підтверджує особливе місце цього інституту в системі сучасного приватного права України [146].

З огляду на викладене, можна визначити етапи еволюції правового регулювання інституту особистих немайнових прав поліцейського в Україні:

1) доктринально-філософський етап становлення ідей особистих прав людини (до кінця XIX ст.), що характеризується формуванням ідей природних прав людини, гідності, честі, свободи особистості. Тоді особисті немайнові права ще не були системно врегульовані законодавством, але сформувалися: філософські концепції прав людини; уявлення про недоторканність особи; основи майбутнього правового статусу людини як носія невідчужуваних прав. Це створило теоретичну базу для подальшого правового регулювання прав суб'єктів із спеціальним правовим статусом, зокрема осіб, які виконують публічні функції;

2) етап зародження нормативного регулювання нематеріальних благ (кінець XIX ст. – перша половина XX ст.). На цьому етапі цивільне законодавство почало визнавати нематеріальні блага як об'єкт правового захисту. Зокрема, на цьому етапі формуються: норми авторського права;

механізми компенсації моральної шкоди; перші підходи до правового захисту честі та гідності. Водночас особливості статусу осіб публічної служби (зокрема поліцейських) ще не отримали спеціального правового регулювання;

3) міжнародно-правовий етап становлення системи захисту прав людини (друга половина ХХ ст.), що вирізняється: формуванням міжнародних стандартів прав людини; створенням системи міжнародного контролю за їх дотриманням; утвердженням принципу верховенства права. Саме на цьому етапі відбувається формування універсальних стандартів, які поширюються на всіх осіб, зокрема працівників правоохоронних органів;

4) етап становлення правового статусу працівників органів внутрішніх справ (1960 – 1990-ті роки). У цей період: особисті немайнові права працівників правоохоронних органів визначалися переважно в контексті службової дисципліни та службового статусу; цивільно-правовий аспект цих прав залишався недостатньо розвиненим; основна увага приділялася захисту честі, гідності та репутації;

5) конституційний етап формування сучасної концепції прав людини, зокрема, поліцейського як їх носія (1996 – початок 2000-х років). На цьому етапі після прийняття Конституції України: утверджується антропоцентрична модель права; людина визнається найвищою соціальною цінністю. Щодо правового статусу поліцейських на цьому етапі: поліцейський (працівник міліції) визнається носієм особистих немайнових прав; формується підхід до поєднання публічно-службового статусу та приватноправової правосуб'єктності;

6) кодифікаційний етап розвитку інституту особистих немайнових прав (2003–2015 роки), що ознаменувався прийняттям ЦК України, у зв'язку із чим: поліцейський визнається учасником цивільних правовідносин, а його особисті немайнові права отримують цивільно-правову охорону;

7) етап реформування правоохоронної системи та формування правового статусу поліцейського (2015–2019 роки), що вирізняється правовою регламентацією правового статусу поліцейського у спеціальному

законодавстві (Законі України «Про Національну поліцію»), а також визначенням гарантій здійснення його особистих немайнових прав;

8) сучасний етап рекодифікації цивільного законодавства та розвитку інституту особистих немайнових прав (2019 рік – дотепер), під час якого особисті немайнові права поліцейського визначаються як частина загальної системи особистих немайнових прав людини, але з урахуванням особливостей несення служби у Національній поліції.

## **1.2. Методологія дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні**

Термін «методологія» (від грецької μέθοδος – шлях дослідження чи пізнання; λόγος – учення) означає сукупність підходів, способів, методів, прийомів і процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети. Такою метою в науковому пізнанні є отримання об'єктивного істинного наукового знання або побудова наукової теорії та її логічне обґрунтування, досягнення певного ефекту в експерименті чи спостереженні тощо [187, с. 374].

Також під методологією розуміють галузь теоретичних знань та уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів і процедур у процесі наукового пізнання та практичної діяльності. Осмислюючи теоретичний та соціокультурний досвід, методологія розробляє загальні принципи створення нових пізнавальних засобів [153, с. 33; 212, с. 58].

Отже, поняття «методології» можна визначити у двох розуміннях – вузькому й широкому.

Вузьке розуміння методології передбачає сукупність методів наукового пізнання; широке – вчення про методи пізнання, підходи та способи, що застосовуються суб'єктом пізнання до об'єкта.

Керуючись принципом від загального до окремого, слід акцентувати на доктринальному розумінні поняття «метод».

Метод (від грецької μέθοδος – шлях дослідження, теорія, учення) – систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, розв'язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі й законів функціонування її об'єктів. Метод описує шлях до істини та визначає напрями ефективної діяльності, що ведуть до реалізації поставлених цілей, встановлює регулятивні та нормативні настанови пізнавального процесу. Манера застосування певного методу, прийоми його занурення в конкретний матеріал, порядок використання фундаментальних понять, його методологічні обробки утворюють стиль мислення. Єдність методу та стилю мислення становить методологічну свідомість певної галузі пізнання [187, с. 373; 153, с. 33].

Своєю чергою, Р. М. Шевчук зазначає, що становлення методології як філософського вчення розпочалося з рефлексії методів наукового пізнання. Дослідження методів наукового пізнання, їхнього змісту, сутності та значення дало змогу асоціювати науковий метод із внутрішньою закономірністю руху людського мислення від суб'єкта до об'єкта пізнання [207, с. 34].

У процесі дисертаційного дослідження особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, застосування методів наукового пізнання сприяє встановленню змісту досліджуваних явищ, особливостей їх реалізації та цивільно-правового захисту, аналізу нормативно-правових актів, що регулюють питання особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Акцентуючи на важливості визначення методології особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичних осіб,

С. О. Сліпченко зазначає, що стрімкий розвиток правовідносин, що виникають з приводу особистих немайнових благ, вносить в їх традиційне розуміння певні корективи. Це викликано товаризацією деяких нематеріальних об'єктів. Наприклад, відносини щодо зовнішнього обліку, голосу, зображення, імені фізичної особи, відомостей про її приватне життя, ділової репутації, особистих паперів, інформації тощо, які дедалі частіше починають визначатися як об'єкти майнових правовідносин [160, с. 11–22]. Водночас зазвичай зазначені зміни залишаються осторонь правового регулювання та наукового інтересу. Вони й надалі характеризуються й регулюються як позбавлені економічного змісту, а їхні об'єкти кваліфікують як невіддільні від свого носія й такі, що не підлягають грошовій оцінці тощо [160, с. 11–22].

Відповідно, подібна розбіжність між дійсністю та її теоретичним сприйняттям засвідчують невідповідність сфери «дійсного» і сфери «знань про дійсне». Причина такої невідповідності криється в методології, яка використовувалася під час досліджень природи та місця правовідносин, що виникають з приводу об'єктів, права на які покликані забезпечувати соціальне буття фізичної особи.

Аналіз наукових праць, які присвячувалися дослідженню особистих немайнових правовідносин, дає підстави для висновку, що застосування одних і тих самих методів наукового пізнання спонукало більшість учених до подібних чи однотипних висновків, а саме: що особисті немайнові права можуть бути лише немайновими, їх об'єкти є невіддільними від носія, не підлягають грошовій оцінці, характеризуються нетоварністю, а тому в таких правовідносинах не можуть задовольнятися майнові інтереси їх учасників. Причому вважається можливим абсолютне застосування до всіх особистих немайнових благ і прав на них загальних елементів такої характеристики. Також вважається, ці характеристики є абсолютно незмінні за змістом і часом. Це сформувало в теорії права єдине уявлення щодо природи, характеристики правовідносин, які виникають з приводу нематеріальних благ. І оскільки будь-яке теоретичне уявлення, що претендує на його абсолютне застосування або ж

абсолютну незмінність за своїм змістом у часі, є догмою, а під догмою права традиційно розуміють загальноприйняті в юриспруденції (у правовій доктрині) вихідні основні положення (що тлумачаться як абсолютна істина), то практично всі спроби переосмислення наявних підходів до розуміння прав на нематеріальні блага (їх об'єктів, змісту, місця тощо) завершуються або висновками в межах усталеної доктрини, тобто безперервним потоком підтверджень наявних позицій (і лише інколи – констатацією невідповідності таких висновків сфері «дійсного» [126, с. 4; 30, с. 9; 155, с. 11; 113, с. 6]), або спростовуються через невідповідність догмі («абсолютну істину») і відкидаються.

Отже, попри чималу кількість здійснених наукових досліджень, невідповідність правовідносин, які виникають з приводу особистих немайнових благ, та знань про них продовжує існувати.

Водночас слід констатувати, що методологія сучасних наукових досліджень зазнала значних змін порівняно з традиційними підходами, сформованими протягом багатьох поколінь розвитку наукової думки. Оновлення методології найбільше вплинуло на появу нових наукових методів, таких як: метод абдукції; метод комп'ютеризації; метод ведення досліджень за принципом «case studies» (метод кейсів); метод дослідження куматоїдних об'єктів та інші [148, с. 34].

Також одним із сучасних методів наукового пізнання є метод альтернатив, тобто метод розв'язання наукових проблем шляхом порівняння та взаємної критики конкуруючих між собою теорій про певне правове явище.

Сутність цього методу, сформульованого Карлом Поппером, полягає в тому, що необхідно завжди відшукувати альтернативи вже усталеним доктринальним («істинним», догматичним) гіпотезам, позиціям, теоріям, а потім зіставляти між собою ці альтернативи. Розвиваючи ідею К. Поппера, П. Фейсрабенд, методолог науки, зазначає: за відсутності альтернативної теорії, думки їх необхідно винайти й уже потім зіставляти. Навіть за умови повної обґрунтованості й доведеності загальноприйнятих думок, як, наприклад, у

характеристиці правовідносин, що виникають з приводу особистих немайнових благ, їх все одно необхідно протиставляти протилежним теоріям. На думку Карла Поппера, зіткнення альтернативних думок сприяє отриманню більших знань про предмет дослідження, появі нового стилю мислення в науці, виникненню нових гіпотез, появі нового рівня знань, оскільки якою б досконалою й універсальною не здавалася у своєму застосуванні певна теорія, думка, позиція, їхню істинну цінність можна з'ясувати лише після зіставлення з альтернативною. Поява нових і неочікуваних проблем, які виникають під час навмисного зіставлення альтернативних позицій, зумовлюють більший інтерес до дослідження [160, с. 234].

Необхідність застосування методу альтернатив під час дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, зумовлена ще й тим, що розвиток наукового знання завжди передбачає уточнення та збільшення обсягу вже наявних знань. Своєю чергою, нова теоретична чи експериментальна інформація, по-перше, має відкидати деякі вже усталені уявлення про щось. Завдяки цьому звужуються межі застосування наявних теорій. По-друге, нова інформація має доповнювати позитивну частину колишніх уявлень новими гіпотезами й теоріями. Вони, своєю чергою, дають можливість розширити межі достовірного знання. Отже, розвиток фундаментальних наук відбувається через постійне уточнення чи відкидання наявних уявлень. Саме через постійне зіткнення альтернативних поглядів, взаємну критику конкуруючих між собою теорій наукова істина перетворюється на процес пізнання, який ніколи не припиняється [164, с. 69].

Синтез окремих наукових результатів, які були досягнуті деякими вченими під час проведення досліджень у сфері особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, та застосування методу альтернатив дає змогу сформулювати альтернативну загальноприйнятому підходу гіпотезу. Остання набуватиме такого вигляду: нематеріальні об'єкти мають потенційну здатність брати участь в обороті, здатні існувати автономно

від свого носія, можуть бути оцінені в грошах і мають таку властивість, як товарність, а права на них можуть мати економічний зміст, тобто можуть визначатися як майнові [162, с. 50].

Можливість застосування запропонованої гіпотези може бути перевірена на прикладі права поліцейського на ім'я, закріпленого в ст. 294–296 ЦК України, яке у світовій практиці одним із перших стало об'єктом законодавчої нормотворчості. Для того щоб з'ясувати, що собою представляє право на ім'я, надамо характеристику імені як об'єкта цивільного права.

По-перше, ім'я людини – це певний мовний вираз, знак, що позначає позамовний об'єкт – людину (денотат). Відомо, що мова – це інформаційна знакова система. Отже, ім'я, як мовний вираз, як вияв зовні елементів такої системи, об'єктивується через знакову систему. По-друге, за допомогою такого мовного виразу, як ім'я, здійснюється персоніфікація конкретної людини. По-третє, оскільки ім'я – це мовний вираз, а мова є знаковою інформаційною системою, яка виконує функцію формування, зберігання і передавання інформації, то ім'я людини також виконує функцію формування, зберігання та передавання відомостей про неї, її риси, вчинки, навички тощо [149].

Отже, ім'я – це не якийсь розпізнавальний знак (набір звуків, букв або слів), не лише мовна форма позначення людини, тобто зовнішній вияв (зовнішня сторона) цього блага, а й позначення певної сукупності відомостей про носія, що надають можливість його індивідуалізувати, персоніфікувати, тобто внутрішній вияв (внутрішня сторона), вияв функціонального призначення. Видається, що саме внутрішня сторона імені, яка через зовнішній його вияв стає доступною до сприйняття, використання, представляє цінність для суб'єктів правовідносин. Ця думка була висловлена ще 2007 року [159, с. 60] і дістала підтримку серед українських учених [114, с. 31]. Очевидно, що, завдяки мовній формі вираження, ім'я, як особистий і нематеріальний об'єкт, створений свідомістю людини, здатне виявлятися зовні, тобто існувати як об'єктивоване «духовне» благо [114, с. 33]. Причому

способи об'єктивації можуть бути різними. Наприклад, реєстрація в актах цивільного стану імені новонародженої дитини засвідчує, що певні слова (прізвище, ім'я, по батькові) обрані як мовний вираз для персоніфікації певної людини, навколо якого будуть формуватися відомості про його носія.

Отже, ім'я поліцейського (або будь-якої іншої фізичної особи) об'єктивується через мовний вираз. Зазначене підтверджує, що ім'я поліцейського здатне відділятися від свого носія, може його «пережити», тобто не зливається з особою, а здатне, як об'єкт, існувати автономно.

Персоніфікуючи фізичну особу та виконуючи функцію формування, зберігання й передавання інформації, ім'я, як і будь-який інший об'єкт цивільного права, має корисні властивості. Останні можуть задовольняти інтереси, потреби не лише свого носія, а й третіх осіб, що дає змогу тлумачити ім'я як товар. Інакше кажучи, корисний ефект з використання імені може отримувати сам його носій, а може така можливість бути надана третім особам. Наприклад, такі імена, як Пеле, Буре, Калашников, приносять величезні прибутки не лише їх носіям, а й особам, які мають права на їх використання. Родичі Майкла Джексона та Мерлін Монро заробляють чималі гроші на іменах померлих зірок. Наведені приклади з очевидністю засвідчують, що ім'я фізичної особи може визначатися як товар та оцінюється в грошах, про що вже зазначалося раніше в юридичній літературі [163, с. 14–17; 113, с. 4; 154, с. 213; 160, с. 200–228].

Відтак, правовідносини, які виникають щодо імені, можуть мати й майновий характер, оскільки мають економічне значення не лише для їх правоволодільця, такою самою оцінкою наділяються й інші учасники обороту.

Наведене підтверджує, що застосування одних і тих самих методів наукового пізнання та поглядів на сучасну дійсність унеможлиблює появу нових знань щодо правовідносин, які виникають з приводу особистих немайнових благ, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Для цього потрібні нові наукові методи.

Поряд з методом альтернатив, у межах дисертаційного дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, нами буде використано також такі загальнонаукові методи пізнання правових явищ, як: методи індукції та дедукції, метод системного аналізу; історико-правовий і порівняльно-історичний методи, метод аналогії, а також спеціально-юридичні методи: порівняльно-правовий та формально-догматичний метод.

Загальновідомо, що метод індукції – це умовивід від фактів до певної гіпотези (загального твердження). Водночас дедукція – метод дослідження, який дає можливість за допомогою аналізу загальних положень і фактів перейти до часткових і поодиноких висновків [64, с. 84].

Використання методу індукції надасть нам можливість на основі виявлених окремих ознак особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, сформулювати їхні загальні властивості. За допомогою дедукції, шляхом дослідження загальних рис процесу цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, зможемо визначити особливості процесу та складові елементи їх цивільно-правового захисту й охорони.

Дослідити складне правове явище шляхом розподілу та вивчення окремих його елементів, визначити загальні й індивідуальні риси цих елементів надає змогу аналіз. Аналіз – операція розподілу речі, явища, властивості або відношення між предметами на складові елементи, що виконується у процесі пізнання. Аналіз нерозривно пов'язаний із синтезом, який полягає в об'єднанні відокремлених елементів в єдине ціле [185, с. 24; 153, с. 37].

У межах наукового дослідження аналіз надасть можливість здійснити перехід від загального визначення понять особистих немайнових прав до виокремлення спеціальних ознак прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Водночас виокремлені спеціальні ознаки особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, із застосуванням методу синтезу дозволять розробити узагальнені висновки щодо форм і засобів цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Наступним методом наукового пізнання є метод системного аналізу.

В юридичній літературі системний аналіз визначено універсальним інструментом пізнавальної діяльності. Адже він дає змогу відшукати елементи системи у їх взаємовідношенні. Можливість різноманітних системних уявлень одного й того самого об'єкта створює передумови не лише для всебічного аналізу, а й для довільної інтерпретації об'єкта пізнання [14, с. 55].

Під час дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, застосовано метод системного аналізу для визначення елементів системи особистих немайнових прав відповідно до цивільного законодавства України.

Також слід зауважити, що дослідження особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, є неможливим без застосування історико-правового методу.

Історичний підхід – це сукупність методів, що передбачають пізнання певного об'єкта крізь призму структурних і функціональних процесів його виникнення та розвитку. Історичний підхід відіграє дуже важливу роль у пізнанні держави й права, оскільки поза історичним контекстом, без встановлення зв'язку явищ і процесів сучасності з тими процесами та явищами, що їм передували, і тими, які виникнуть на їхній основі в перспективі, неможливо пізнати саму сучасність [125, с. 145].

Повноцінне наукове пізнання правових явищ і процесів принципово неможливе в межах суто синхронного аналізу, тобто без урахування їх генези та закономірностей історичної еволюції. Дослідження, обмежене констатацією наявного стану правового явища поза його історичним контекстом, неминуче втрачає пояснювальну силу, оскільки позбавляється

можливості встановити причиново-наслідкові зв'язки, що зумовили саме такий, а не інший стан досліджуваного об'єкта на сучасному етапі. Саме тому історико-правовий метод є методологічно необхідним інструментом дослідження особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Отже, історико-правовий метод дає змогу з'ясувати не лише еволюцію правового регулювання досліджуваного явища, а й причини внесення конкретних змін, що забезпечує можливість уникнення надалі прийняття неефективних регулятивних рішень [125, с. 145].

Історичний чинник, безумовно, впливав на становлення інституту особистих немайнових прав, а тому проблематику питання слід досліджувати з огляду на історичні передумови, соціально-політичні й економічні процеси, що відбувалися в Україні. Отже, аналіз етапів еволюціонування особистої немайнової сфери фізичних осіб надасть можливість розробити нові пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання зазначеного правового інституту. Щодо порівняльно-історичного методу наукового знання, то слід зазначити, що він дає змогу виявити схожість і відмінність між явищами, що вивчаються, визначити їхню генетичну спорідненість (зв'язок за походженням), загальне й специфічне в їхньому розвитку. Використовуючи пізнавальні засоби порівняльно-історичного методу, окреслимо процес еволюції розвитку понять і значення цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського [64, с. 57].

За допомогою методу аналогії виявляється схожість в деяких властивостях і відносинах між нетотожними об'єктами. На підставі виявленої схожості формується відповідний висновок – умовивід за аналогією. Слід зауважити, що аналогія дає не достовірні, а вірогідні знання. У висновку за аналогією знання, отримане в результаті аналізу певного об'єкта («моделі»), переноситься на інший, менш досліджений і менш доступний для дослідження об'єкт [73, с. 34].

У процесі дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, за допомогою методу

аналогії маємо змогу виявити схожість у правовому регулюванні інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, та інших країнах ЄС. На цій основі стає можливим розроблення пропозиції щодо оптимізації правового регулювання відповідного правового інституту.

Окрім зазначеного, у межах вивчення особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, актуальним є використання порівняльно-правового та формально-догматичного методів.

Порівняльно-правовий метод використовується для з'ясування спільного і відмінного між джерелами права в межах однієї або декількох правових систем шляхом їх порівняння, розрізнення за будь-якою ознакою або властивістю, що засвідчує унікальність і неповторність його специфіки. Необхідно враховувати, що не кожна модель системи джерел права, яка якісно працює в правовій системі одних держав, може ефективно працювати в інших; так само як її ефективність може змінюватися залежно від етапу розвитку держави й суспільства. За допомогою порівняльно-правового методу порівняємо різні наукові погляди щодо предмета дослідження. Порівняльно-правовий метод надасть можливість дослідити особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, шляхом порівняння наукових поглядів на окреслену проблематику вчених цивілістів і водночас порівняти особливості нормативного закріплення цього інституту та положення доктрини в інших галузевих науках [125, с. 148].

Акцентуючи на значенні використання формально-догматичного методу наукового пізнання, О. Ф. Скакун визнає ефективність дослідження правових явищ та процесів саме за допомогою формально-догматичного (юридично-технічного) методу, який передбачає вивчення правових об'єктів поза зв'язком з економікою, політикою, мораллю та іншими соціальними явищами [157, с. 14].

Формально-догматичний (юридичний метод), заснований на використанні правил формальної логіки для пізнання права, є традиційним,

властивим юридичній науці, оскільки зумовлений її специфікою. Його сутність полягає у формулюванні й визначенні юридичних понять, побудові юридичних конструкцій, з'ясуванні дійсного змісту закону [125, с. 148].

З'ясування сутності та змісту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, є неможливим без застосування формально-догматичного методу, завдяки якому здійснюватимемо тлумачення відповідних законодавчих норм.

Отже, методологія дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, – це цілісна, науково обґрунтована система принципів, підходів, методів і засобів пізнання правових явищ, яка забезпечує комплексне дослідження сутності, змісту, структури, генези й особливостей цивільно-правового регулювання та захисту відповідних прав, а також формування теоретичних висновків і практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Отже, застосування в дисертаційному дослідженні комплексу загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання є підґрунтям для цілісного, всебічного та об'єктивного дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Зокрема, використання методів індукції та дедукції надасть змогу здійснити перехід від аналізу окремих ознак до формулювання узагальнених теоретичних положень і навпаки, що забезпечить логічну послідовність дослідження. Методи аналізу та синтезу сприятимуть виокремленню структурних елементів досліджуваного правового явища та їх подальшому узагальненню у вигляді цілісної системи знань. Застосування методу системного аналізу надасть можливість вивчити особисті немайнові права поліцейських як впорядковану систему взаємопов'язаних елементів у межах цивільного законодавства України. Історико-правовий та порівняльно-історичний методи забезпечать дослідження генези та закономірностей розвитку правового регулювання, що дає змогу встановити причинно-

наслідкові зв'язки формування відповідного інституту та визначити перспективи його вдосконалення. Метод аналогії розширить пізнавальні можливості дослідження шляхом перенесення наукових висновків із суміжних або більш досліджених правових систем, зокрема держав ЄС. Застосування спеціально-юридичних методів, зокрема порівняльно-правового та формально-догматичного, дозволить проаналізувати нормативне закріплення особистих немайнових прав поліцейських, порівняти його з доктринальними підходами та виявити прогалини й колізії правового регулювання. За допомогою формально-догматичного методу забезпечуватиметься точне тлумачення норм права та формування юридично виважених висновків.

Метод альтернатив є одним із ключових сучасних інструментів наукового пізнання, який забезпечує динамічний розвиток юридичної науки через критичне переосмислення усталених доктринальних положень. Його сутність полягає у цілеспрямованому висуненні та зіставленні конкуруючих теоретичних підходів, що дає змогу не лише перевірити істинність загальноприйнятих концепцій, а й виявити їх обмеженість, суперечності та межі застосування.

Застосування методу альтернатив у дослідженні інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, створює можливість формування нових наукових гіпотез, зокрема щодо потенційної майнової природи окремих нематеріальних благ та їхньої участі в цивільному обороті. На прикладі права на ім'я доведено, що традиційне уявлення про виключно немайновий характер відповідних прав може бути переглянуте з огляду на їхню економічну цінність, здатність до об'єктивації та використання третіми особами.

Використання методу альтернатив надасть можливість: розширити межі наукового пізнання у сфері цивільного права; обґрунтувати нові підходи до розуміння правової природи особистих немайнових прав; забезпечити перехід від статичного до еволюційного, відкритого типу праворозуміння, згідно з яким наукова істина є безперервним процесом.

Отже, обраний методологічний інструментарій дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейських в Україні, є науково обґрунтованим, взаємодоповнюючим і відповідає меті дослідження, створює належне підґрунтя для формування теоретично значущих і практично орієнтованих результатів, спрямованих на вдосконалення правового регулювання й механізмів цивільно-правового захисту особистих немайнових прав поліцейських в Україні.

### **1.3. Поняття, юридична природа та класифікація особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні**

Як слушно зазначає В. О. Кучер, права й свободи людини, а також їх гарантії є невідчужуваними та непорушними, вони визначають зміст і спрямованість діяльності держави [90, с. 1149].

В усі часи й у всіх державах права людини є постійним і значущим елементом суспільного життя. Концентруючи свій вплив на основних потребах і функціях людини, вони сприяють упорядкуванню правового статусу особи, підкоренню його відповідним правилам, певній системі. Права людини зумовлюють існування способів впливу на особу, окреслюють допустимі норми втручання у сферу її приватного життя, визначають правове забезпечення здійснення та захисту належних їй прав і свобод. Питання прав людини за різних епох продовжувало бути складовим елементом процесу зміни ступеня освіченості й культурності суспільства, воно відображало стан його розумової та духовної зрілості. Ця обставина надає проблематиці прав людини особливого значення, глибоко пов'язує її зі сферами філософії, релігії, моралі, зумовлює набуття нею характерних для цих сфер рис. Права особи, які стосуються її немайнових благ, мають назву особистих немайнових прав [169, с. 25].

Згідно з твердженням Р. Стефанчука, сучасний стан цивільно-правового регулювання суспільних відносин свідчить про розширення сфери тих суспільних відносин, які входять до його предмета. Одним із найважливіших досягнень сучасного цивільного законодавства є розширення предмета його регулювання через низку відносин, які мають характер особистих немайнових і відображаються в різноманітніших сферах людської життєдіяльності [182, с. 107].

Питання про галузеву природу особистих немайнових відносин і можливість їх цивільно-правового регулювання тривалий час залишалося дискусійним у вітчизняній юридичній науці. Полярність наукових позицій зводилася до двох принципово різних підходів. Прихильники першого стверджували, що цивільне право не здатне регулювати особисті немайнові відносини у позитивному сенсі, оскільки вони позбавлені майнового еквівалента, а отже, цивільно-правовий інструментарій може слугувати лише їх охороні, тобто реакції на вже вчинене порушення. Представники протилежної позиції переконливо доводили хибність такого розмежування: регулювання й охорона є взаємозумовленими аспектами єдиного правового впливу, оскільки норма, що регулює відносини, водночас й охороняє їх, що завжди передбачає регулювання поведінки суб'єктів. Саме цей підхід утвердився у вітчизняній цивілістиці й отримав нормативне закріплення у чинному законодавстві України [79, с. 8].

Поділяємо другу позицію, виходячи з таких мотивів: норми цивільного законодавства щодо особистих немайнових прав поліцейського мають не лише охоронну, але й позитивну регулятивну функцію. Позитивне регулювання у цьому контексті означає не просто встановлення санкцій за порушення, а конкретне нормативне визначення змісту кожного особистого немайнового права поліцейського, меж його здійснення та кореспондуючих обов'язків усіх третіх осіб утримуватися від порушень. Без такого позитивного регулювання охорона особистих немайнових прав поліцейського

залишатиметься неефективною, оскільки захищати можна лише те, що чітко визначено.

Як було вже зазначено, ухвалення Цивільного кодексу України 2003 року ознаменувало якісно новий етап у правовому регулюванні особистих немайнових відносин. Уперше в історії вітчизняної кодифікації особистим немайновим правам фізичної особи було присвячено не окрему статтю, а самостійну книгу – Книгу другу ЦК України. Це рішення законодавця є концептуально важливим: воно засвідчує визнання немайнових прав духовним фундаментом цивільного правопорядку, без якого не може повноцінно функціонувати жоден інший правовий інститут. Книга друга ЦК України закріпила систему принципів регулювання особистих немайнових відносин – юридичної рівності учасників, диспозитивності, неприпустимості свавільного втручання в приватне життя особи, обов'язковості судового захисту будь-якого порушеного цивільного права, а також засад справедливості, добросовісності й розумності.

У межах цього дослідження суттєве значення має той факт, що виокремлені засади поширюються й на правове становище поліцейського. ЦК України не встановлює жодних виключень щодо обсягу особистих немайнових прав для осіб, які обіймають публічні посади: поліцейський як учасник цивільних відносин є рівноправним суб'єктом, якому гарантується той самий рівень цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що й будь-якому іншому громадянину. Водночас специфіка публічно-службової діяльності поліцейського зумовлює особливості практичної реалізації та захисту цих прав, що потребує спеціального наукового дослідження – і саме це є предметом цієї дисертаційної роботи.

Для визначення юридичної природи інституту особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, а також формулювання поняття відповідної правової категорії виокремимо ознаки інституту особистих немайнових прав поліцейського.

Першою та фундаментальною ознакою інституту особистих немайнових прав є загальна правосуб'єктність носія: особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття, належать поліцейському як фізичній особі, за умови, що їх наявність не суперечить вимогам законодавства. Ця ознака відображає принцип рівності всіх фізичних осіб у можливості набуття, реалізації та правового захисту особистих немайнових прав незалежно від їхнього соціального становища, службового статусу чи інших зовнішніх обставин. Публічно-службовий статус поліцейського не звужує та не обмежує обсяг його особистих немайнових прав порівняно з іншими фізичними особами – він лише зумовлює особливості їх практичної реалізації у службовому середовищі.

Другою ознакою є довічний характер цих прав. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського, виникають або з моменту народження, або з настанням іншого визначеного законом юридичного факту, і супроводжують особу протягом усього її життя, припиняючись виключно у зв'язку зі смертю носія. Ця ознака принципово відрізняє особисті немайнові права від майнових, строк чинності яких може визначатися волею сторін або нормами закону. Довічний характер особистих немайнових прав поліцейського означає, що вихід на пенсію, звільнення зі служби, зміна правового статусу чи будь-які інші обставини не можуть слугувати підставою для їх припинення.

Третьою ознакою є підстава виникнення – факт народження фізичної особи або закон. Переважна більшість особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, виникає *ex lege* – безпосередньо з факту народження фізичної особи, що надає їм природно-правового характеру. Це стосується, зокрема, права на свободу й особисту недоторканність, права на ім'я, права на честь і гідність. Водночас окремі права цієї групи можуть виникати пізніше – з настанням іншого юридичного факту, прямо передбаченого законом: події або правомірної дії. Для поліцейського особливого значення набуває саме ця друга підстава, оскільки

частина його особистих немайнових прав у службовій сфері пов'язана зі специфічним юридичним фактом – вступом на службу в органи Національної поліції України.

Четвертою ознакою особистих немайнових прав поліцейського є нематеріальна природа та відсутність економічного змісту.

За класичним розумінням юридичної природи особистих немайнових прав останні не мають економічного змісту, тобто є «чистими немайновими». Цю особливість підтверджує ч. 2 ст. 269 ЦК України.

Попри немайнову складову особистих немайнових правовідносин, науковці вважають, що права на такі об'єкти, як ім'я, зображення, честь, ділова репутація, особисті папери, житло, кореспонденція, інформація тощо, особисті немайнові правовідносини можуть мати й майнову природу, оскільки ці блага можуть бути оцінені в грошах [165, с. 356].

Подвійна природа особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами [160, с. 206] дала можливість деяким дослідникам встановити подібність їх з правовідносинами інтелектуальної власності [70, с. 35; 80, с. 440].

Зокрема, О. В. Кохановська, не заперечуючи особистого немайнового характеру права на інформацію, стверджує, що правовідносини щодо цього об'єкта входять до групи правовідносин інтелектуальної власності [80, с. 135, 335].

Опосередковане підтвердження того, що модель поведінки виключних правовідносин рівною мірою застосовна й до особистих немайнових відносин, що виникають із приводу оборотоздатних об'єктів, міститься і у законодавстві України. Наприклад, з огляду на твердження, що найменування для юридичної особи – це те саме, що для фізичної особи її ім'я, тобто їх функціональні призначення та характеристики (вони є оборотоздатними нематеріальними благами), з урахуванням особливостей суб'єктного складу, збігаються, а відносини щодо імені є особистими немайновими, логічно дійти висновку, що відносини, які виникають з приводу найменування юридичної особи, є

особистими немайновими. Водночас відносини, що виникають з приводу комерційного (фірмового) найменування, регулюються (глава 43 ЦК України) за допомогою механізму права інтелектуальної власності (виключного права [84, с. 139]).

Отже, особисті немайнові права поліцейського не мають грошового еквіваленту: їх об'єктом є нематеріальні блага – честь, гідність, ділова репутація, власне зображення, приватність, які за своєю юридичною природою не можуть бути включені до майнового обороту. Саме відсутність економічного змісту визначає специфіку цивільно-правового захисту цих прав: оскільки пряме відновлення немайнового блага в натурі є неможливим у більшості випадків, законодавство передбачає компенсаційно-відновлювальні механізми захисту, зокрема відшкодування моральної шкоди, спростування недостовірної інформації, заборону подальшого поширення відомостей, що порушують ці права.

П'ятою і, мабуть, найспецифічнішою ознакою особистих немайнових прав поліцейського є абсолютна невідчужуваність від особи носія, їх тісний зв'язок з особистістю уповноваженої особи.

Причому, як слушно зауважують деякі науковці, правильніше називати цю рису «особистісний характер», ніж «особистий характер», оскільки особистий характер мають не тільки особисті немайнові, а й інші права, що належать особистості, зокрема й майнові [178, с. 223]. Тісний зв'язок особистих немайнових прав з уповноваженою особою зумовлює юридичні особливості виникнення та припинення цих прав, здійснення та розпорядження ними. І саме юридичні наслідки особистісного характеру цих прав закріплені в ст. 269 ЦК України: вони виникають від народження фізичної особи, а в окремих випадках – на підставі закону; фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, не може бути позбавлена цих прав і володіє ними довічно [15, с. 61].

Особисті немайнові права поліцейського нерозривно пов'язані з його особистістю та не можуть бути відчужені ні примусово, ні добровільно, ні на

постійній, ні на тимчасовій основі, ні повністю, ні частково. Жодний правочин, спрямований на відступлення або передачу особистого немайнового права, не спричиняє правових наслідків у межах самого права.

Принципово важливим є розмежування понять – відмова від права та його нереалізація: відповідно до ч. 3 ст. 12 ЦК України фізична особа може відмовитися від майнового суб'єктивного права, натомість щодо особистого немайнового права така відмова є юридично нікчемною. Поліцейський може фактично не здійснювати належне йому особисте немайнове право (наприклад, не використовувати публічно своє зображення), проте будь-яка заява про відмову від самого права не матиме юридичної сили. Ця ознака відображає глибинну цивілістичну ідею про те, що особисті немайнові права є не лише юридичними можливостями, а й невід'ємними властивостями особистості, без яких вона втрачає свою правову ідентичність.

Поряд із наведеними ознаками деякі автори вирізняють ще й інші ознаки особистих немайнових прав, такі як: специфічність об'єкта, індивідуалізація особистості, специфіка підстав виникнення та припинення, безстроковість, незалежність від інших прав, виключність тощо [192, с. 135]. Однак, на думку Я. М. Шевченко, ці ознаки мають факультативний характер і не можуть визнаватися такими, що характеризують усі без винятку особисті немайнові права. Це судженням є слушним, адже для того, щоб кваліфікувати цивільне право як особисте немайнове, необхідна сукупність усіх зазначених вище ознак. Наявність лише однієї з них ще не свідчить про те, що це право має природу особистого немайнового [173, с. 12].

Ураховуючи доктринальні підходи, норми чинного цивільного законодавства України та специфіку правового статусу, під особистим немайновим правом поліцейського, що забезпечує його соціальне буття, слід розуміти абсолютне суб'єктивне цивільне право, що нерозривно пов'язане з особою поліцейського як єдиного його носія, належить поліцейському як фізичній особі від народження або виникає на підставі закону, характеризується особливостями здійснення та захисту, які зумовлені

спеціальним публічно-службовим статусом поліцейського, має довічний характер і спрямоване на задоволення нематеріальних потреб поліцейського в культурній, соціальній та інших сферах [106, с. 14].

Отже, особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, утворюють особливу групу цивільних прав, що вирізняється абсолютною структурою правовідношення та невідчужуваністю від особи носія. Їх абсолютний характер означає, що поліцейському як управомоченому суб'єкту протистоїть необмежене коло зобов'язаних осіб, кожна з яких зобов'язана утримуватися від будь-якого посягання на його немайнові блага. Невідчужуваність відображає нерозривний зв'язок цих прав із самою особою поліцейського – вони не можуть бути предметом відмови, передавання чи примусового позбавлення.

Під юридичною природою особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, слід вважати сукупність юридично значущих ознак таких прав, що визначають найбільш сутнісні характеристики та специфіку їх реалізації та безпосередньо пов'язані з особою поліцейського. Особливістю юридичної природи особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, є те, що їх носій (поліцейський) є публічною особою, яка здійснює свої права відкрито (публічно) під час виконання ним своїх службових обов'язків [105, с. 261].

Щодо класифікації особистих немайнових прав поліцейського.

Згідно з юридичною літературою, ЦК України містить значний комплекс норм, що регулюють особисті немайнові відносини, і забезпечує системність викладу правового матеріалу щодо особистих немайнових прав, відступаючи при цьому від порядку, який закріплений у Конституції України для послідовного забезпечення так званого позитивного регулювання змісту особистих немайнових прав [24, с. 328]. Отже, особисті немайнові права завжди акумулюються в межах певної системи [101, с. 93].

ЦК України розмежовує особисті немайнові права фізичної особи за функціональним критерієм на дві самостійні групи: ті, що забезпечують

природне існування фізичної особи, врегульовані главою 21, та ті, що забезпечують її соціальне буття, врегульовані главою 22. Саме друга група становить безпосередній предмет цього дисертаційного дослідження, оскільки реалізація прав, що забезпечують соціальне буття, нерозривно пов'язана зі специфічним публічно-службовим статусом поліцейського.

Аналіз положень цивільного законодавства, що регулює особисті немайнові права, які забезпечують соціальне буття, дає підстави дійти висновку, що до них слід віднести: право на ім'я (ст. 294 ЦК України); право на зміну імені (ст. 295 ЦК України); право на використання імені (ст. 296 ЦК України); право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України); повага до людини, яка померла (ст. 298 ЦК України); право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України); право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України); право на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України); право на інформацію (ст. 302 ЦК України); право на особисті папери (ст. 303 ЦК України); право розпоряджатися особистими паперами (ст. 304 ЦК України); право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст. 305 ЦК України); право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України); захист інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеознімання (ст. 307 ЦК України); право на охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах або право на зображення (ст. 308 ЦК України); право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ст. 309 ЦК України); право на місце проживання (ст. 310 ЦК України); право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України); право на вибір роду занять (ст. 312 ЦК України); право на свободу пересування (ст. 313 ЦК України); право на свободу об'єднання (ст. 314 ЦК України) і право на мирні зібрання (ст. 315 ЦК України).

Поряд із функціональним критерієм ч. 1 ст. 270 ЦК України пропонує ще один класифікаційний підхід для диференціації особистих немайнових прав – за підставою виникнення: права, що належать фізичній особі від

народження, та права, що виникають на підставі закону. Для особистих немайнових прав поліцейського цей поділ має практичне значення: частина з них – зокрема, право на честь, гідність та власне зображення – виникає з факту народження, натомість інші (наприклад, право на інформацію про умови проходження служби) набуваються у зв'язку зі вступом на службу.

Поряд із законодавцем доктрина цивільного права розробила кілька підходів до класифікації особистих немайнових прав. За об'єктом правової охорони виокремлюють три інститути: особисті немайнові права на немайнові блага, що втілені у самій особистості; особисті немайнові права, що забезпечують фізичну недоторканність і свободу особи; особисті немайнові права на недоторканність внутрішнього світу особистості та сфери її приватного життя. За цільовим спрямуванням особисті немайнові права поділяються на: особисті немайнові права, спрямовані на індивідуалізацію особистості (наприклад, право на ім'я, право на честь, гідність і ділову репутацію); особисті немайнові права, спрямовані на забезпечення фізичної недоторканності (наприклад, право на життя, особисту свободу, вибір місця проживання); особисті немайнові права, спрямовані на охорону внутрішнього світу й приватної сфери (наприклад, право на особисту та сімейну таємницю, невтручання в приватне життя [24, с. 238]).

Також у сучасній цивілістиці особисті немайнові права поділяються на абсолютні та відносні. Більшість із них є абсолютними за своєю природою, однак у разі порушення абсолютного права між носієм і порушником виникають відносні охоронні правовідносини, у межах яких порушник зобов'язаний вчинити дії, спрямовані на відновлення порушеного права. Окрема категорія особистих немайнових прав може існувати одночасно і як абсолютне, і як відносне право залежно від конкретного юридичного факту, що зумовлює їхню реалізацію або захист. Для поліцейського цей поділ набуває практичного значення під час визначення форми та механізму захисту порушеного особистого немайнового права [24, с. 238].

Вчений Р. О. Стефанчук пропонує свою авторську систему особистих немайнових прав фізичних осіб. Насамперед автор виокремлює два типи особистих немайнових прав: а) універсальні (загальні) особисті немайнові права (які мають фундаментальний характер і належать усім без винятку фізичним особам); б) окремі (спеціальні) особисті немайнові права (якими наділені лише окремі фізичні особи внаслідок здійснення ними певної поведінки, наділення певним спеціальним правовим статусом або за інших обставин, що прямо передбачені законом) [179, с. 265].

Перший тип універсальних особистих немайнових прав охоплює дві групи [179, с. 265].

Перша група – універсальні (загальні) особисті немайнові права, що забезпечують фізіологічне (природне) існування фізичної особи – має у своєму складі такі роди: а) права, що забезпечують природну (біопсихічну) цілісність фізичної особи; б) права, що забезпечують відтворюваність фізичної особи; в) права, що забезпечують природну відособленість фізичної особи. Водночас друга група – універсальні (загальні) особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, поділяється на такі роди: а) права, що забезпечують індивідуалізацію фізичної особи в суспільстві; б) права, що забезпечують соціальний статус фізичної особи; в) права, що забезпечують свободу соціального буття; г) права, що забезпечують особисту інформованість фізичної особи; д) права, що забезпечують приватність фізичної особи. Кожен із цих родів особистих немайнових прав фізичних осіб має свій додатковий видовий поділ [179, с. 265–280].

Другий тип особистих немайнових прав фізичної особи поділяється на такі групи: а) спеціальні (окремі) особисті немайнові права фізичної особи у сфері інтелектуальної діяльності; б) спеціальні (окремі) особисті немайнові права фізичної особи у сфері сімейних відносин; в) спеціальні (окремі) особисті немайнові права фізичної особи у сфері медичних відносин; г) спеціальні (окремі) особисті немайнові права дітей та інших фізичних осіб, що мають вади у дієздатності; д) посттанативні особисті немайнові права

фізичних осіб. Кожна із груп має додатково внутрішню родову та видову диференціацію [179, с. 480–525].

Вбачається, що для класифікації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, слід враховувати положення цивільного законодавства України, наявні наукові концепції, а також специфіку діяльності поліції.

Щодо питання діяльності поліції, то С. В. Гусарев слушно зазначає, що її суб'єктом є працівники поліції, які мають чітко встановлені повноваження, сферу їхнього застосування та діють виключно від імені держави. Суміжним до цього правового явища можна назвати поліцейську діяльність, однак вона може бути реалізована як державними, так і приватними представниками з чітким переліком функціональних обов'язків, однак значно звуженим, на відміну від повноважень поліцейського [18, с. 439].

Аналіз чинного цивільного законодавства України, а також наукової доктрини дає підстави класифікувати особисті немайнові права поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, за функціонально-змістовою спрямованістю цих прав у забезпеченні різних сфер соціального буття поліцейського на:

1) особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського (право на ім'я (ст. 294 ЦК України); право на зміну імені (ст. 295 ЦК України); право на використання імені (ст. 296 ЦК України); право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України); право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України); право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України));

2) особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського (право на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України); право на інформацію (ст. 302 ЦК України); право на особисті папери (ст. 303 ЦК України); право розпоряджатися особистими паперами (ст. 304 ЦК України); право на ознайомлення з

особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст. 305 ЦК України); право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України));

3) особисті немайнові права, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацію творчого потенціалу (право на захист інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеознімання (ст. 307 ЦК України); право на охорону інтересів особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України); право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ст. 309 ЦК України));

4) особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського (право на місце проживання (ст. 310 ЦК України); право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України); право на вибір роду занять (ст. 312 ЦК України); право на свободу пересування (ст. 313 ЦК України); право на свободу об'єднання (ст. 314 ЦК України); право на мирні зібрання (ст. 315 ЦК України)).

## **Висновки до розділу 1**

Дослідження теоретико-методологічних засад інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, надало можливість дійти таких висновків:

1. Актуальність дослідження інституту особистих немайнових прав поліцейських в Україні, зокрема особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, зумовлена сукупністю правових, соціальних і безпекових факторів, що набувають особливого значення в умовах сучасних трансформацій держави, а саме: загальнотеоретичною значущістю особистих немайнових прав у системі прав людини й громадянина, специфікою спеціального правового статусу поліцейського, наявністю прогалів у цивільному законодавстві, підвищеними

ризиками службової діяльності, впливом воєнного стану та безпекових викликів, а також недостатнім рівнем наукової розробленості цієї проблематики.

2. Етапами еволюції правового регулювання інституту особистих немайнових прав поліцейського в Україні є:

1) доктринально-філософський етап становлення ідей особистих прав людини (до кінця XIX ст.), що характеризується формуванням ідей природних прав людини, гідності, честі, свободи особистості. У зазначений період особисті немайнові права ще не були системно врегульовані законодавством, але сформувалися: філософські концепції прав людини; уявлення про недоторканність особи; основи майбутнього правового статусу людини як носія невідчужуваних прав. Це створило теоретичну базу для подальшого правового регулювання прав суб'єктів зі спеціальним правовим статусом, зокрема осіб, які виконують публічні функції;

2) етап зародження нормативного регулювання нематеріальних благ (кінець XIX ст. – перша половина XX ст.), упродовж якого цивільне законодавство почало визнавати нематеріальні блага як об'єкт правового захисту. Зокрема, на цьому етапі формуються: норми авторського права; механізми компенсації моральної шкоди; перші підходи до правового захисту честі та гідності. Водночас особливості статусу осіб публічної служби (зокрема поліцейських) ще не отримали спеціального правового регулювання;

3) міжнародно-правовий етап становлення системи захисту прав людини (друга половина XX ст.), що вирізняється: формуванням міжнародних стандартів прав людини; створенням системи міжнародного контролю за їх дотриманням; утвердженням принципу верховенства права. Саме на цьому етапі відбувається формування універсальних стандартів, які поширюються на всіх осіб, зокрема й працівників правоохоронних органів;

4) етап становлення правового статусу працівників органів внутрішніх справ (1960–1990-ті роки). У цей період: особисті немайнові права працівників правоохоронних органів досліджувалися переважно в контексті

службової дисципліни та службового статусу; цивільно-правовий аспект цих прав залишався недостатньо розвиненим; основна увага приділялася захисту честі, гідності та репутації;

5) конституційний етап формування сучасної концепції прав людини, зокрема поліцейського як їх носія (1996 – початок 2000-х років). На цьому етапі після прийняття Конституції України: утверджується антропоцентрична модель права; людина визнається найвищою соціальною цінністю. Щодо правового статусу поліцейських на конституційному етапі: поліцейський (працівник міліції) визнається носієм особистих немайнових прав; формується підхід до поєднання публічно-службового статусу та приватноправової правосуб'єктності;

6) кодифікаційний етап розвитку інституту особистих немайнових прав (2003–2015 роки), що позначився набранням чинності ЦК України. З огляду на це, поліцейський визнається учасником цивільних правовідносин, а його особисті немайнові права отримують цивільно-правову охорону;

7) етап реформування правоохоронної системи та формування правового статусу поліцейського (2015–2019 роки), що вирізняється правовою регламентацією правового статусу поліцейського в спеціальному законодавстві (Законі України «Про Національну поліцію»), а також визначенням гарантій здійснення його особистих немайнових прав;

8) сучасний етап рекодифікації цивільного законодавства та розвитку інституту особистих немайнових прав (2019 рік – дотепер), під час якого особисті немайнові права поліцейського визначаються як частина загальної системи особистих немайнових прав людини, але з урахуванням особливостей несення служби в Національній поліції.

3. Методологія дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, – це цілісна, науково обґрунтована система принципів, підходів, методів і засобів пізнання правових явищ, яка забезпечує комплексне дослідження сутності, змісту, структури, генези й особливостей цивільно-правового регулювання та захисту

відповідних прав, а також формування теоретичних висновків і практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

4. Застосування в дисертаційному дослідженні комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання є підґрунтям для цілісного, всебічного й об'єктивного дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

5. Під особистим немайновим правом поліцейського, що забезпечує його соціальне буття, слід розуміти абсолютне суб'єктивне цивільне право, що нерозривно пов'язане з особою поліцейського як єдиного його носія, належить поліцейському як фізичній особі від народження або виникає на підставі закону, характеризується особливостями здійснення та захисту, які зумовлені спеціальним публічно-службовим статусом поліцейського, має довічний характер і спрямоване на задоволення нематеріальних потреб поліцейського в культурній, соціальній та інших сферах.

6. Особисті немайнові права поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, за функціонально-змістовою спрямованістю цих прав у забезпеченні різних сфер соціального буття поліцейського доцільно класифікувати на:

1) особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського (право на ім'я (ст. 294 ЦК України); право на зміну імені (ст. 295 ЦК України); право на використання імені (ст. 296 ЦК України); право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України); право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України); право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України));

2) особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя й інформаційного простору поліцейського (право на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України); право на інформацію (ст. 302 ЦК України); право на особисті папери (ст. 303 ЦК України); право розпоряджатися особистими паперами (ст. 304 ЦК України); право на ознайомлення з

особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст. 305 ЦК України); право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України));

3) особисті немайнові права, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу (право на захист інтересів фізичної особи під час здійснення фото-, кіно-, теле- та відеознімання (ст. 307 ЦК України); право на охорону інтересів особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України); право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ст. 309 ЦК України));

4) особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського (право на місце проживання (ст. 310 ЦК України); право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України); право на вибір роду занять (ст. 312 ЦК України); право на свободу пересування (ст. 313 ЦК України); право на свободу об'єднання (ст. 314 ЦК України); право на мирні зібрання (ст. 315 ЦК України)).

## РОЗДІЛ 2

### ВИДИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УКРАЇНІ

#### **2.1. Особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського**

Забезпечення правильної реалізації особистих немайнових прав є однією з умов нормального функціонування сфери індивідуального життя, без чого немає повноцінного суб'єкта цивільних правовідносин [6, с. 55].

Як уже було визначено вище, до особистих немайнових прав, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського, належать: право на ім'я (ст. 294 ЦК України), право на зміну імені (ст. 295 ЦК України), право на використання імені (ст. 296 ЦК України), право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України), право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України), право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України).

*Право поліцейського на ім'я, на зміну та використання імені.* Відповідно до ст. 295 ЦК України фізична особа має право на ім'я. Фізична особа має право на транскрибований запис її прізвища та імені відповідно до своєї національної традиції. У разі перекручення імені фізичної особи воно має бути виправлене. Якщо перекручення імені було здійснене в документі, такий документ підлягає заміні. Якщо перекручення імені здійснене в медіа, воно має бути виправлене в тому самому медіа.

Зміст права на зміну імені полягає в тому, що фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, має право на власний розсуд змінити своє прізвище та (або) власне ім'я, та (або) по батькові. Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право змінити своє прізвище та (або) власне ім'я, та (або) по батькові за згодою батьків. У разі якщо над фізичною особою, яка досягла чотирнадцяти років, встановлено піклування, зміна прізвища та (або) власного

імені, та (або) по батькові такої особи здійснюється за згодою піклувальника. Прізвище, власне ім'я та по батькові фізичної особи можуть бути змінені в разі її усиновлення, визнання усиновлення недійсним або його скасування відповідно до закону (ч. 1, 4, 5 ст. 295 ЦК України).

Підставами для відмови у зміні імені є: здійснення щодо заявника кримінального провадження або його перебування під адміністративним наглядом; наявність у заявника судимості, яку не погашено або не знято в установленому законом порядку; офіційне звернення правоохоронних органів іноземних держав про оголошення розшуку заявника; подання заявником неправдивих відомостей про себе (ч. 6 ст. 295 ЦК України).

Право на використання імені полягає у тому, що відповідно до ст. 296 ЦК України фізична особа має право використовувати своє ім'я у всіх сферах своєї діяльності, зокрема:

1) використання імені фізичної особи в літературних та інших творах, крім творів документального характеру, як персонажа (дійової особи) допускається лише за її згодою, а після її смерті – за згодою її дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, – батьків, братів і сестер;

2) використання імені фізичної особи з метою висвітлення її діяльності або діяльності організації, в якій вона працює чи навчається, що ґрунтується на відповідних документах (звіти, стенограми, протоколи, аудіо-, відеозаписи, архівні матеріали тощо), допускається без її згоди;

3) ім'я фізичної особи, яка затримана, підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, або особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може бути використане (оприлюднене) лише в разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо неї або винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення та в інших випадках, передбачених законом;

4) ім'я потерпілого від правопорушення може бути оприлюднене лише за його згодою;

5) ім'я учасника цивільного спору, який стосується особистого життя сторін, може бути використане іншими особами лише за його згодою;

б) використання початкової літери прізвища фізичної особи у медіа, літературних творах не є порушенням її права.

Поряд зі справжнім ім'ям, фізична особа має право використовувати вигадане ім'я – псевдонім. Зокрема, один з методів ідентифікації та індивідуалізації фізичної особи в Інтернеті – це використання псевдоніма в особистому акаунті, доступ до якого забезпечується через певний логін і пароль. Цей псевдонім створюється і використовується конкретною фізичною особою в Інтернеті, ідентифікуючи її в певній інтернет-спільноті (соціальній мережі, мережевій грі тощо) [206, с. 293].

Отже, право на ім'я – це юридично забезпечена можливість особи мати ім'я, змінювати його, використовувати певне ім'я, дозволяти чи забороняти його використання іншими особами, вимагати, щоб до володільця цього права зверталися на ім'я і не перекручували його [75, с. 72].

Поліцейський, як і будь-яка фізична особа, має право на ім'я (прізвище, власне ім'я та по батькові), його правильне написання та використання. Особливістю здійснення права поліцейського на ім'я є те, що під час виконання службових повноважень ім'я поліцейського використовується також як елемент службової ідентифікації (у службових документах, посвідченні, жетоні, офіційних реєстрах).

Аналіз відповідних положень ЦК України, а також Закону України «Про Національну поліцію» дає підстави виокремити такі особливості здійснення поліцейським його особистого немайнового права на ім'я, як:

1) під час виконання службових обов'язків, звертаючись до особи, або у разі звернення особи до поліцейського, поліцейський зобов'язаний назвати своє прізвище (ч. 3 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію»);

2) ім'я поліцейського зазначається у службовому посвідченні, процесуальних та адміністративних документах;

3) правильність написання імені має особливе значення, оскільки воно пов'язане з юридичною відповідальністю та службовими повноваженнями.

Особливості здійснення права поліцейського на зміну імені полягають у тому, що після зміни імені необхідно внести зміни до службових документів, особової справи, реєстрів, посвідчення поліцейського, жетона тощо.

Право поліцейського на використання імені також має певні специфічні риси:

1) ім'я поліцейського може використовуватися у службових повідомленнях, офіційних звітах, рішеннях органів поліції без окремої згоди, якщо це пов'язано з виконанням службових функцій;

2) у медіа та публічному просторі ім'я поліцейського може згадуватися у зв'язку з його службовою діяльністю, якщо інформація ґрунтується на офіційних документах;

3) держава може обмежувати розголошення імені окремих поліцейських (наприклад, під час оперативно-розшукової діяльності або для забезпечення безпеки).

Отже, особливість юридичної природи права поліцейського на ім'я, на зміну та використання імені полягає у поєднанні двох складових – ім'я виступає не лише особистим немайновим благом, а й засобом офіційної ідентифікації поліцейського й елементом реалізації його повноважень.

**Право на індивідуальність.** Відповідно до ст. 300 ЦК України фізична особа має право на індивідуальність. Фізична особа має право на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності, а також право на вільний вибір форм і способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства.

У змісті особистого немайнового права індивідуальність можна виокремити таку складову, як право на збереження культурної спадщини.

Зокрема, згідно з конституційними нормами, громадяни України мають права щодо всіх об'єктів культурної спадщини (як матеріальних, так і нематеріальних). На нашу думку, це право складається з: права на збереження

об'єктів культурної спадщини; права користування ними; права кожного отримання інформації про них. Зауважимо, що право кожного на безперешкодне отримання інформації може визначатися як право-поведінка, а право на збереження як право-вимога. Відмінна риса конституційного права громадян полягає в тому, що воно реалізується у вигляді обов'язку, закріпленого у ст. 66 Конституції України, а саме: «кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки». Звідси можна вести мову про обов'язки піклуватися про збереження історичної та культурної спадщини, берегти пам'ятки історії та культури. Цей обов'язок стосується всіх суб'єктів: фізичних осіб, юридичних і органів влади всіх рівнів [109, с. 344].

Поліцейський, як і будь-яка фізична особа, має право на індивідуальність. Водночас здійснення цього права обмежується службовими обов'язками, оскільки поліцейський є представником держави й повинен дотримуватися встановлених стандартів поведінки, високого рівня правової культури.

Як слушно зауважує С. Д. Гусарєв, правова культура поліцейського характеризується наявністю форми, вияв якої спостерігається у процесі виконання службово-бойових завдань, та змісту, що складається із системи правових знань, ідей, цінностей, уявлень про значущість права, правових засад соціального життя, навичок і готовності до актів правомірної поведінки тощо. Причому слід відрізнити форми вияву професійної культури як актів поведінки від форм правового виховання як цілеспрямованої діяльності спеціально уповноважених на те суб'єктів [20, с. 62].

Аналіз норм Закону України «Про Національну поліцію» [52], Правил етичної поведінки поліцейських, затверджених Наказом МВС України від 09 листопада 2016 року № 1179 [141], Дисциплінарного статуту Національної поліції України [25] дав змогу дійти висновку про те, що здійснення поліцейським його особистого немайнового права на індивідуальність обмежується в контексті:

1) зовнішніх виявів індивідуальності під час несення служби: поліцейський зобов'язаний носити службову форму встановленого зразка; зовнішній вигляд, зачіска, носіння аксесуарів та інші елементи зовнішності регламентуються службовими правилами; не допускаються прояви індивідуальності, які можуть порушувати дисципліну, авторитет поліції або уніфікованість служби;

2) реалізації культурної, мовної та національної самобутності. Поліцейський має право зберігати свою національну та культурну ідентичність, користуватися рідною мовою в особистому житті, сповідувати релігію або дотримуватися традицій. Водночас під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен діяти відповідно до законодавства, службової етики, правової культури та стандартів спілкування з громадянами.

Отже, специфіка реалізації права на індивідуальність поліцейського полягає в його обмеженості під час проходження служби, що зумовлено особливим публічно-правовим статусом поліцейського та необхідністю забезпечення довіри суспільства до органів поліції.

***Право на недоторканність ділової репутації.*** Відповідно до ст. 299 ЦК України фізична особа має право на недоторканність своєї ділової репутації. Фізична особа може звернутися до суду з позовом про захист своєї ділової репутації.

У науковій доктрині категорія «ділова репутація» як об'єкт відповідного особистого немайнового права по-різному тлумачиться науковцями.

На думку І. В. Саприкіної, ділова репутація – це інформація, яка набула рис суспільного знання про досягнення певної особи [151, с. 5].

О. О. Осадько тлумачить ділову репутацію працівника як суспільну оцінку професійно-ділових якостей, морального обличчя, законслухняності працівника, набуту ним у процесі належного виконання трудових обов'язків, зумовлених трудовим договором [119, с. 9].

Згідно з Р. О. Стефанчуком, репутація становить оцінку фізичної чи юридичної особи в будь-якій сфері професійної чи іншої суспільно корисної

діяльності, що ґрунтується на наявній інформації про її позитивні й негативні суспільно значущі діяння (поведінку), що відома оточенню, відображена в суспільній свідомості як думка про особу з позиції моралі певного суспільства чи соціальної групи [177, с. 451].

Ділова репутація є окремим випадком репутації загалом та є вже сформованою думкою про якості (переваги й недоліки) конкретної фізичної особи у сфері професійної, службової діяльності, ділового обігу, зокрема у сфері підприємництва, – пише М. М. Великанова [11, с. 84].

О. В. Синегубов пропонує ділову репутацію тлумачити як особисте благо фізичної особи, яке поділяється на: ділову репутацію фізичних осіб (особи, які працюють за трудовим договором, державні службовці тощо) та ділову репутацію фізичних осіб-підприємців (особи, які здійснюють підприємницьку діяльність). Причому критерієм такого розмежування є економічний зміст цього нематеріального блага та розглянуті можливості (правомочності) щодо здійснення права фізичної особи на це благо. Крім того, автор стверджує, що правомочність з володіння та, відповідно, формування ділової репутації виникає у фізичної особи з моменту можливості здійснювати професійну діяльність, а, точніше, з моменту досягнення особою повноліття та в інших випадках надання особі повної цивільної дієздатності. [155, с. 6–7].

Ю. С. Хоббі під діловою репутацією лікаря розуміє сукупність об'єктивних і документально підтверджених даних про відповідність трудової діяльності лікаря вимогам чинного законодавства, діловій практиці та професійній етиці, які підлягають захисту у встановленому законом порядку [191, с. 46].

Аналіз наведених підходів у науковій доктрині свідчить, що поняття ділової репутації досліджується науковцями з різних аспектів, проте має спільні змістовні ознаки.

По-перше, частина науковців (І. В. Саприкіна, Р. О. Стефанчук) акцентує на інформаційно-оцінному характері ділової репутації. У їхніх підходах вона

пов'язується з відомою суспільству інформацією про діяльність особи, яка формує певну оцінку її поведінки, досягнень і суспільно значущих учинків.

По-друге, інші дослідники (О. О. Осадько, Ю. С. Хоббі) зосереджують увагу на професійно-службовому аспекті ділової репутації і тлумачать її як суспільну оцінку професійних, ділових і моральних якостей особи, яка формується у процесі виконання трудових або професійних обов'язків та підтверджується результатами діяльності й дотриманням професійних стандартів.

По-третє, М. М. Великанова вважає ділову репутацію окремим різновидом репутації загалом, що формується саме у сфері професійної, службової або підприємницької діяльності та відображає вже сформовану думку оточення про особу.

По-четверте, О. В. Синегубов зауважує щодо правової природи ділової репутації як особистого немайнового блага, яке може належати різним категоріям фізичних осіб (працівникам, державним службовцям, підприємцям) і виникає з моменту, коли особа отримує можливість здійснювати професійну діяльність.

Узагальнюючи наведені наукові підходи, можна визначити ділову репутацію як особисте немайнове благо фізичної особи, що полягає у сформованій у суспільстві оцінці її професійних, ділових і моральних якостей, яка ґрунтується на відомій оточенню інформації про результати її професійної, службової або підприємницької діяльності, поведінку та дотримання правових і етичних норм та підлягає правовому захисту у встановленому законом порядку.

На підставі аналізу наукових підходів до розуміння ділової репутації та з урахуванням особливостей правового статусу поліцейського доцільно визначити, що ділова репутація поліцейського – це особисте немайнове благо, яке полягає у сформованій у суспільстві та професійному середовищі стійкій оцінці професійних, службових, ділових і моральних якостей поліцейського, що виникає у процесі здійснення ним правоохоронної діяльності, ґрунтується

на інформації про результати виконання службових повноважень, дотримання принципів законності, службової дисципліни, професійної етики та стандартів діяльності Національної поліції, і яке підлягає правовій охороні та захисту відповідно до законодавства України.

Отже, специфіка ділової репутації поліцейського полягає в тому, що вона формується не лише на підставі оцінки його професійної діяльності, а й у зв'язку з виконанням публічно-владних повноважень, рівнем довіри суспільства до поліції та дотриманням поліцейським високих стандартів службової поведінки.

З урахуванням положень ст. 299 ЦК України, а також правового статусу поліцейського, визначеного Законом України «Про Національну поліцію», зміст права поліцейського на недоторканність ділової репутації має певні особливості, що зумовлені публічним характером його служби та виконанням владних повноважень.

Зокрема, особливості здійснення поліцейським права на недоторканість ділової репутації зумовлюються, на наш погляд, такими обставинами:

1) тісним зв'язком ділової репутації зі службовою діяльністю поліцейського. Ділова репутація поліцейського формується переважно у сфері виконання ним службових повноважень, дотримання законності, службової дисципліни, професійної етики та стандартів діяльності поліції. Тому будь-яка недостовірні інформація про виконання поліцейським своїх обов'язків може безпосередньо впливати як на його особисту репутацію, так і на авторитет органів поліції загалом;

2) публічним характером діяльності поліцейського. Оскільки поліцейський є представником держави та здійснює правоохоронні функції, інформація про його службову діяльність може бути предметом суспільного інтересу. З огляду на це, критика або оцінка його дій допускається, однак вона має ґрунтуватися на достовірних фактах і не порушувати право на недоторканність ділової репутації.

Отже, право на недоторканність ділової репутації поліцейського полягає в тому, що поліцейський має гарантовану законом можливість вимагати поваги до сформованої в суспільстві оцінки його професійних, службових і моральних якостей, захисту від поширення недостовірної або такої, що принижує його честь і професійний авторитет, інформації, а також у праві на спростування таких відомостей у встановленому законом порядку.

***Право на повагу до гідності та честі.*** Відповідно до ст. 297 ЦК України кожен має право на повагу до його гідності та честі. Гідність та честь фізичної особи є недоторканими. Фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі.

Як визначено у ст. 28 Конституції України, кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідкам (ст. 28).

Зауважимо, що на законодавчому рівні визначення категорій «честь» і «гідність» не мають легального закріплення, лише частково про них згадується у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 року № 1 [144].

Відповідно до п. 4 зазначеної Постанови під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро та зло.

У цивілістичній доктрині науковці по-різному оцінюють поняття честі та гідності.

Зокрема, Ю. В. Попов тлумачить честь поліцейського як особисте немайнове благо, що є динамічною соціальною категорією, яка формується на перетині двох площин: зовнішньої – суспільної оцінки моральних якостей та

вчинків з позицій усталених уявлень про належну поведінку; та внутрішньої – власного усвідомлення особою відповідності своїх дій цим стандартам [130, с. 28].

У юридичному словнику зазначено, що честь і гідність громадян – це особисті, невід’ємні від особи немайнові блага, що охороняються як цивільним, так і кримінальним правом. Враховується, що честь – це певна соціальна оцінка громадянина, об’єктивне ставлення до нього, яке утворює його моральну й ділову репутацію. Гідність – усвідомлення особистих своїх якостей, здібностей, світогляду та суспільного значення [131, с. 515].

Н. А. Осипенко зауважує, честь – це комплексне морально-етичне і соціальне поняття, пов’язане з оцінкою таких якостей індивіда, як вірність, справедливість, правдивість, благородство. Гідність – це повага та самоповага людської особистості, морально-етична категорія. Гідність людини – це та цінність, якої вона набуває і яку зберігає в суспільстві [120, с. 15].

На думку І. В. Саприкіної, честь як особисте немайнове благо є позитивною соціальною інформацією про особу, яка ґрунтується на уявленнях про добро та зло, усталених у суспільстві, і усвідомлюється самою особою; гідність – це особисте немайнове благо, яке є інформацією про цінність кожної особи, визнану в суспільстві [151, с. 5].

Загалом, проаналізувавши цивілістичну доктрину, Я. С. Протопопова доходить думки, що різні наукові джерела загалом сходяться на тому, що під честю можна розуміти громадську оцінку людини, а під гідністю – її особисту самооцінку [147, с. 113].

Аналіз наведених положень цивільного законодавства України та наукових підходів засвідчує, що категорії честі та гідності у правовій науці є взаємопов’язаними особистими немайновими благами, однак їхній зміст є різним. Більшість науковців вважають, що честь має переважно соціальний, зовнішній вимір, оскільки пов’язана з оцінкою особи з боку суспільства, натомість гідність має внутрішній, особистісний вимір, що відображає усвідомлення людиною власної цінності. Водночас, згідно з доктриною,

обидві категорії формуються на основі моральних і соціальних уявлень суспільства, поведінки особи, її якостей та відповідності загальноприйнятим нормам.

Узагальнюючи наведені підходи, доцільно сформулювати такі авторські визначення категорій «честь» і «гідність».

Честь – це особисте немайнове благо фізичної особи, що полягає у сформованій у суспільстві позитивній соціальній оцінці її моральних, ділових та інших соціально значущих якостей і поведінки, яка ґрунтується на відповідності дій особи загальноприйнятим моральним і правовим нормам.

Гідність – це особисте немайнове благо фізичної особи, що відображає усвідомлення нею власної цінності як людини, повагу до себе, своїх якостей і суспільного значення, а також визнання цієї цінності з боку суспільства.

Честь і гідність становлять взаємодоповнюючі складові правового статусу особи: честь характеризує суспільне сприйняття особи, натомість гідність – її внутрішнє усвідомлення власної цінності, що разом формує основу для реалізації та захисту відповідного особистого немайнового права.

Отже, поняття честі та гідності є доволі близькими, взаємозалежними та взаємопов'язаними, однак не тотожними [103, с. 220].

Проаналізувавши наведені положення цивільного законодавства (ст. 297 ЦК України), наукові підходи до розуміння честі та гідності, а також норми Закону України «Про Національну поліцію» (статті 1–3), Правил етичної поведінки поліцейських (розділи IV–V) та Дисциплінарного статуту Національної поліції України (ст. 1), можна сформулювати спеціалізовані визначення цих категорій щодо поліцейського та виокремити зміст відповідного права.

Отже, честь поліцейського – це особисте немайнове благо, що полягає у сформованій у суспільстві позитивній соціальній оцінці професійних, моральних і службових якостей поліцейського, яка формується у процесі виконання ним повноважень у сфері правоохоронної діяльності та ґрунтується

на дотриманні законності, Присяги поліцейського, принципів діяльності поліції, службової дисципліни та норм професійної етики.

Гідність поліцейського – це особисте немайнове благо поліцейського, що відображає усвідомлення ним власної цінності як особи та представника правоохоронного органу, повагу до своєї честі, професійної ролі та службового статусу, а також визнання цієї цінності з боку держави, суспільства й професійного середовища.

Визначаючи зміст особистого немайнового права поліцейського на повагу до гідності та честі, слід враховувати такі фактори:

1) зв'язок таких особистих немайнових благ як честь і гідність із публічно-службовим статусом поліцейського. Честь і гідність поліцейського формуються не лише як особисті немайнові блага фізичної особи, а й у контексті виконання поліцейським публічно-владних повноважень, що зумовлює підвищені вимоги до його поведінки, професійної етики й дотримання законності;

2) обов'язок держави та суспільства поважати честь і гідність поліцейського. Поліцейський має право на повагу до себе під час виконання службових обов'язків, недопущення образ, приниження або неправомірного втручання у його професійну діяльність;

3) наявність спеціальних правових засобів захисту честі та гідності як особистих немайнових благ, що є об'єктом відповідного особистого немайнового права поліцейського, зокрема, правомочності поліцейського ініціювати відповідні службові або дисциплінарні процедури у разі посягання на авторитет поліцейського як посадової особи органу державної влади.

З огляду на зазначене, право поліцейського на повагу до гідності та честі можна визначити як гарантовану законом можливість вимагати шанобливого ставлення до своєї особистості, професійної діяльності та службового статусу, а також у праві на захист від будь-яких дій або поширення інформації, що принижують його честь, гідність або підривають авторитет як працівника поліції.

Чесць і гідність поліцейського є особливими різновидами особистих немайнових благ, зміст яких формується як у сфері особистого життя, так і у процесі виконання службових повноважень. Право поліцейського на повагу до честі та гідності має комплексний характер і спрямоване не лише на захист особи поліцейського, а й на забезпечення належного авторитету Національної поліції та довіри суспільства до правоохоронних органів.

Отже, особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського, становлять важливу складову його правового статусу як фізичної особи та одночасно як представника державної влади та спрямовані на забезпечення індивідуалізації особи поліцейського, формування його особистої та професійної ідентичності, а також на захист нематеріальних благ, що характеризують його як особистість і як суб'єкта правоохоронної діяльності.

Особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського, належать йому на загальних підставах як фізичній особі. Водночас їх реалізація має певні особливості, зумовлені публічно-службовим характером діяльності поліцейського. Зокрема, ім'я поліцейського виконує не лише функцію особистої ідентифікації, а і є елементом офіційної службової ідентифікації у процесі здійснення державно-владних повноважень; право на індивідуальність під час проходження служби реалізується з урахуванням встановлених стандартів поведінки, зовнішнього вигляду та службової дисципліни; ділова репутація, чесць і гідність поліцейського формуються не лише у сфері приватного життя, а й у процесі виконання ним правоохоронних функцій, що зумовлює підвищений рівень суспільної уваги до його діяльності та поведінки.

Особливістю цих прав є їх тісний зв'язок з авторитетом органів Національної поліції та рівнем довіри суспільства до правоохоронної системи. Будь-яке посягання на чесць, гідність чи ділову репутацію поліцейського може позначатися не лише на особі конкретного працівника поліції, а й на сприйнятті державних інституцій загалом. Саме тому законодавство

передбачає як загальні цивільно-правові, так і спеціальні механізми охорони й захисту зазначеної групи особистих немайнових прав.

Отже, особисті немайнові права, що забезпечують ідентифікацію та персоніфікацію особи поліцейського, мають комплексний правовий характер і поєднують у собі загальні цивільно-правові засади охорони особистих немайнових благ з особливостями їх реалізації, зумовленими службовим статусом поліцейського. Їх належна реалізація та ефективний захист є важливою передумовою забезпечення правового статусу поліцейського, зміцнення авторитету Національної поліції та підвищення довіри суспільства до правоохоронних органів держави.

## **2.2. Особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського**

Як уже зазначалося в підрозділі 1.3 дисертаційної роботи, до особистих немайнових прав, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського належать: право на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України); право на інформацію (ст. 302 ЦК України); право на особисті папери (ст. 303 ЦК України); право розпоряджатися особистими паперами (ст. 304 ЦК України); право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст. 305 ЦК України); право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України).

***Право на особисте життя та його таємницю.*** Відповідно до ст. 301 ЦК України фізична особа має право на особисте життя, зокрема самостійно визначати своє особисте життя й можливість ознайомлення з ним інших осіб. Фізична особа має право на збереження в таємниці обставин свого особистого життя. Обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені

іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою.

Отже, право на особисте життя – це юридично забезпечена свобода вибору своєї поведінки в індивідуальному житті (тобто такому, що не має публічного значення), що виключає будь-яке втручання з боку інших осіб за виключенням випадків, прямо передбачених законом. Зазначене право надає особі можливість відокремити своє особисте життя, самостійно вирішувати всі питання, що стосуються особистого життя та забороняти втручання третіх осіб, крім випадків, що передбачені законом, або узгоджені з особою [71, с. 198].

Право на таємницю особистого життя – це юридично забезпечена свобода обрання людиною правового режиму для відомостей (інформації), що стосується різних аспектів (сторін) її особистої життєдіяльності, розголошення яких (передача) може завдати шкоди громадянину [69, с. 140].

Відомості (інформація) про приватне життя можуть містити: інтимні сторони людини, її звички, схильності, стан здоров'я, фізичні та фізіологічні особливості, засоби особистого спілкування, вчинення юридично значущих дій, фінансові справи тощо [22, с. 12]. Причому свобода обрання правового режиму особистого життя передбачає можливість уповноваженої особи як розкрити інформацію, так і залишити її конфіденційною загалом або в окремій її частині. В останньому випадку доступ сторонніх осіб до інформації, що становить таємницю особистого життя, можливий тільки в разі надання згоди уповноваженою особою. Без її згоди доступ до таких відомостей можливий тільки в разі наявності прямої вказівки закону, за умови суворого й ретельного дотримання підстав, умов та порядку її отримання, використання, розкриття. Наприклад, відомості про приватне життя фізичної особи можуть бути розкриті без її згоди іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджується рішенням суду [94, с. 17].

З урахуванням положень ст. 301 ЦК України, а також норм Закону України «Про Національну поліцію», Дисциплінарного статуту Національної

поліції України та Правил етичної поведінки поліцейських, можна констатувати, що зміст права поліцейського на особисте життя та його таємницю має певні особливості, зумовлені публічним характером служби та підвищеними вимогами до поведінки працівника поліції, і вирізняється:

1) можливістю поліцейського самостійно визначати межі свого особистого життя. Поліцейський, як і будь-яка фізична особа, має право самостійно визначати спосіб свого приватного життя, коло особистого спілкування, сімейні відносини, побут, захоплення, світоглядні та інші аспекти, що не пов'язані безпосередньо з виконанням службових повноважень;

2) правом поліцейського на конфіденційність інформації про приватне життя. Поліцейський має право вимагати нерозголошення відомостей про обставини свого особистого життя (стан здоров'я, сімейні відносини, особисті звички, приватне листування, фінансові питання тощо), якщо інше не передбачено законом або якщо така інформація не пов'язана з виконанням службових обов'язків;

3) наявністю гарантій захисту поліцейського від необґрунтованого втручання у приватне життя. Втручання у приватне життя поліцейського з боку державних органів, посадових осіб чи інших осіб допускається лише у випадках і в порядку, прямо передбачених законом (наприклад, під час службових перевірок, дисциплінарних проваджень або розслідувань правопорушень);

4) обмеженням реалізації права поліцейського на особисте життя, які пов'язані зі службовим статусом поліцейського. На відміну від усіх інших фізичних осіб, поліцейський зобов'язаний дотримуватися вимог службової дисципліни, професійної етики та правил поведінки як під час виконання службових обов'язків, так і поза службою, адже його поведінка може вплинути на авторитет Національної поліції та рівень довіри суспільства до неї;

5) наявністю обов'язку повідомляти окремі відомості, що можуть стосуватися приватного життя, у випадках, передбачених законом. Зокрема,

законодавство (Закони України «Про запобігання корупції» [45], «Про публічні електронні ресурси» [56], «Про Національну поліцію» [52]) передбачає подання декларацій, повідомлення про конфлікт інтересів, а також інші випадки розкриття певної інформації, яка частково може стосуватися особистого життя поліцейського, але необхідна для забезпечення прозорості служби та запобігання корупції;

б) наявністю у поліцейського права на захист у разі незаконного поширення відомостей про особисте життя. Відповідно до ч. 3–4 ст. 301 ЦК України поліцейський має право вимагати спростування недостовірної інформації, припинення її поширення та відшкодування шкоди, якщо розголошення відомостей про його особисте життя здійснено незаконно або без його згоди.

Отже, право поліцейського на особисте життя та його таємницю – це гарантоване законом особисте немайнове право працівника поліції самостійно визначати межі свого приватного життя, зберігати в таємниці інформацію про нього та вимагати невтручання інших осіб у цю сферу, за винятком випадків, прямо передбачених законодавством і зумовлених особливостями проходження служби в Національній поліції та необхідністю забезпечення публічного інтересу й довіри суспільства до правоохоронних органів.

**Право на інформацію.** Відповідно до ст. 302 ЦК України фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію. Збирання, зберігання, використання й поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Фізична особа, яка поширює інформацію, зобов'язана переконатися в її достовірності. Фізична особа, яка поширює інформацію, отриману з офіційних джерел (інформація органів державної влади, органів місцевого самоврядування, звіти, стенограми тощо), не зобов'язана перевіряти її достовірність та не несе відповідальності в разі її

спростування. Фізична особа, яка поширює інформацію, отриману з офіційних джерел, зобов'язана робити посилання на таке джерело.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» [47], інформація – це будь-які відомості та (або) дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

З урахуванням ст. 302 ЦК України, ст. 1 Закону України «Про інформацію», а також спеціальних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність поліції (ст. 9, 18, 26, 27, 32, 61, 79 Закону України «Про Національну поліцію», п. 1 р. II Правил етичної поведінки поліцейських), можна виокремити такі особливості реалізації поліцейським права на інформацію, що зумовлені службовим статусом, доступом до службової інформації та необхідністю дотримання режиму її охорони, як:

1) обмежений обсяг здійснення права на інформацію. Поліцейський, як фізична особа, має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію. Водночас під час проходження служби він зобов'язаний дотримуватися вимог законодавства щодо службової, конфіденційної та іншої інформації з обмеженим доступом;

2) наявність обов'язку нерозголошення службової інформації. Поліцейський не має права поширювати відомості, отримані у зв'язку з виконанням службових повноважень, якщо такі відомості становлять службову інформацію, таємницю досудового розслідування, персональні дані або іншу інформацію з обмеженим доступом;

3) обмеження публічного поширення інформації, що може зашкодити авторитету поліції або правам інших осіб. Нормативні акти у сфері професійної етики передбачають, що поліцейський повинен утримуватися від поширення інформації, яка може дискредитувати Національну поліцію, порушити права людини або перешкодити виконанню службових завдань;

4) наявність спеціальних повноважень щодо отримання та використання інформації в межах виконання службових обов'язків, зокрема для запобігання правопорушенням, захисту громадян та забезпечення публічної безпеки.

Отже, право поліцейського на інформацію можна визначити як гарантоване законодавством особисте немайнове право працівника поліції збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію, що здійснюється з урахуванням встановлених законом обмежень щодо нерозголошення службової та конфіденційної інформації, необхідності дотримання прав людини, захисту державних інтересів і забезпечення авторитету Національної поліції.

***Право на особисті папери. Право розпоряджатися особистими паперами. Право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів.*** Як слушно зазначено в юридичній літературі, право на особисті папери – це збірне поняття. Воно охоплює як немайнове право на їх зміст, так і речове право власності на носій цього змісту [26, с. 132].

Відповідно до ст. 303 ЦК України особисті папери (документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо) фізичної особи є її власністю. Ознайомлення з особистими паперами, їх використання, зокрема шляхом опублікування, допускаються лише за згодою фізичної особи, якій вони належать. Якщо особисті папери фізичної особи стосуються особистого життя іншої особи, для їх використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи. У разі смерті фізичних осіб, визначених ч. 2 та 3 ст. 303 ЦК України, особисті папери можуть бути використані, зокрема шляхом опублікування, лише за згодою їхніх дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, – батьків, братів і сестер.

Право розпоряджатися особистими паперами полягає в тому, що фізична особа, якій належать особисті папери, може усно або в письмовій формі розпорядитися ними, зокрема й на випадок своєї смерті (ст. 304 ЦК України).

Інші особи мають право вільно ознайомлюватися й використовувати, зокрема шляхом опублікування, будь-які особисті папери, передані до фонду бібліотек або архівів, із додержанням прав фізичних осіб, визначених ч. 3 та 4 ст. 303 ЦК України, якщо інше не встановлено договором, на підставі якого були передані особисті папери (ст. 305 ЦК України).

З урахуванням положень ст. 303–305 ЦК України, а також спеціального законодавства, що регулює діяльність поліції, реалізація права поліцейського на особисті папери, права розпоряджатися ними та права на ознайомлення з ними має певні особливості, зумовлені службовим статусом поліцейського, доступом до службової інформації та вимогами щодо її захисту, а саме:

1) поєднання права власності на особисті папери з обмеженнями щодо службової інформації, яку вони можуть містити. Зокрема, поліцейський, як фізична особа, є власником особистих паперів (документів, записів, щоденників, фотографій тощо), однак якщо такі папери містять відомості, отримані під час виконання службових обов'язків або пов'язані з діяльністю поліції, їх використання чи поширення може бути обмежене законодавством про службову інформацію та захист інформації (п. 5 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію», ст. 21 Закону України «Про інформацію»);

2) заборона розголошення відомостей, отриманих під час виконання службових повноважень. Якщо особисті папери поліцейського містять інформацію про службову діяльність, оперативні заходи, персональні дані осіб або іншу інформацію з обмеженим доступом, поліцейський не має права її поширювати навіть у межах реалізації свого права на особисті папери (ч. 4 ст. 9, ст. 26–27 Закону України «Про Національну поліцію», ст. 10 Закону України «Про захист персональних даних», ст. 21 Закону України «Про інформацію»);

3) наявність обмежень у праві розпорядження особистими паперами, що пов'язані зі службою, а також у доступі до особистих паперів поліцейського, переданих до архівів або бібліотек. Поліцейський має право розпоряджатися своїми особистими паперами (ст. 304 ЦК України), однак якщо такі папери містять службову інформацію або документи, що належать до службової документації, розпорядження ними має здійснюватися з урахуванням зазначених обмежень. Також, якщо особисті папери поліцейського передані до архівів чи бібліотек, доступ до них можливий лише з урахуванням обмежень щодо інформації з обмеженим доступом, службових відомостей або

персональних даних інших осіб (ч. 4 ст. 9, ст. 26–27 Закону України «Про Національну поліцію», ст. 10 Закону України «Про захист персональних даних» [46], ст. 21 Закону України «Про інформацію»).

Отже, право поліцейського на особисті папери можна визначити як гарантоване цивільним законодавством особисте немайнове право працівника поліції володіти, зберігати, використовувати та розпоряджатися належними йому особистими паперами (документами, записами, фотографіями, особистими архівними матеріалами тощо), а також визначати умови доступу інших осіб до їх змісту, яке реалізується з урахуванням встановлених законом обмежень щодо нерозголошення службової інформації, персональних даних та інших відомостей з обмеженим доступом, отриманих у зв'язку з виконанням службових повноважень у Національній поліції.

***Право на таємницю кореспонденції.*** Фізична особа має право на таємницю листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції. Листи, телеграми тощо є власністю адресата. Листи, телеграми та інші види кореспонденції можуть використовуватися, зокрема шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка направила їх, та адресата. Якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи. Порушення таємниці кореспонденції може бути дозволено судом у випадках, встановлених законом, з метою запобігання кримінальному правопорушенню чи під час кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (частини 1, 2, 5 ст. 306 ЦК України).

Відповідно до ст. 31 Конституції України, ст. 306 ЦК України поліцейський, як і будь-яка фізична особа, має право на таємницю листування, телефонних розмов та інших видів кореспонденції, а також на захист від незаконного втручання у цю сферу. Водночас здійснення зазначеного права, як й інших особистих немайнових прав, забезпечує захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського та має реалізовуватися з

урахуванням обмежень, пов'язаних з його службовими повноваженнями та доступом до інформації.

Отже, право поліцейського на таємницю кореспонденції – це гарантоване законодавством особисте немайнове право працівника поліції на недоторканність його листування, телефонних розмов та інших видів комунікації, а також на захист від незаконного втручання у цю сферу, яке реалізується з урахуванням можливості його обмеження лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених законом, та поєднується з обов'язком поліцейського забезпечувати збереження конфіденційної інформації, отриманої під час виконання службових повноважень.

Визначивши юридичну природу та зміст особистих немайнових прав, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, підсумуємо:

1) зазначені особисті немайнові права поліцейського поєднують приватно-правову природу з публічно-правовими обмеженнями. Поліцейський залишається носієм особистих немайнових прав, передбачених цивільним законодавством, однак їх здійснення відбувається з урахуванням особливого правового статусу працівника правоохоронного органу та покладених на нього службових обов'язків;

2) здійснення цих прав пов'язано з підвищеним рівнем відповідальності та вимогами до поведінки поліцейського. Законодавство встановлює для поліцейських спеціальні етичні та дисциплінарні стандарти, які поширюються не лише на службову діяльність, а й на поведінку поза службою, якщо вона може впливати на авторитет поліції та довіру суспільства;

3) окремі особисті немайнові права поліцейського можуть зазнавати законодавчо визначених обмежень. Зокрема, це стосується права на особисте життя, інформацію та таємницю кореспонденції, здійснення яких може бути обмежене у випадках, пов'язаних зі службовою діяльністю, проведенням службових перевірок, кримінальних проваджень або виконанням вимог антикорупційного законодавства;

4) діяльність поліцейського пов'язана з доступом до інформації з обмеженим доступом, що зумовлює додаткові обов'язки щодо її збереження. У зв'язку з виконанням службових повноважень поліцейський отримує доступ до персональних даних, службової інформації та інших відомостей, розголошення яких заборонено законом, що впливає на реалізацію його права на інформацію, особисті папери та кореспонденцію;

5) реалізація особистих немайнових прав поліцейського перебуває під впливом принципу публічного інтересу. Оскільки діяльність поліції спрямована на забезпечення прав і свобод людини, підтримання публічної безпеки та правопорядку, у певних випадках публічний інтерес може переважати над окремими аспектами сфери приватного життя поліцейського.

Отже, особлива юридична природа особистих немайнових прав, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, полягає в тому, що вони є особистими немайновими правами фізичної особи та водночас здійснюються з урахуванням спеціального правового статусу поліцейського, підвищених вимог до його поведінки, наявності службових обмежень, необхідності захисту інформації з обмеженим доступом і пріоритету публічного інтересу у сфері забезпечення правопорядку.

Особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, становлять важливу складову його правового статусу як фізичної особи та водночас як суб'єкта державної служби й спрямовані на забезпечення недоторканності приватної сфери особи, захист інформації про її особисте життя та визначення меж доступу інших осіб до такої інформації.

Особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, належать поліцейському на загальних підставах як фізичній особі, однак їхня реалізація має низку особливостей, зумовлених характером правоохоронної діяльності, наявністю службових повноважень і доступом до інформації з обмеженим доступом.

Зокрема, реалізація поліцейським права на особисте життя та його таємницю поєднується з необхідністю дотримання службової дисципліни, етичних стандартів поведінки та виконання вимог законодавства у сфері запобігання корупції; право на інформацію здійснюється з урахуванням встановлених законом обмежень щодо використання й поширення службової, конфіденційної та іншої інформації з обмеженим доступом; право на особисті папери та розпорядження ними реалізується з урахуванням наявності у таких паперах службових відомостей, отриманих під час виконання службових повноважень; право на таємницю кореспонденції гарантується поліцейському, однак може бути обмежене виключно у випадках і в порядку, визначених законом, зокрема на підставі судового рішення.

Отже, особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, є предметом комплексного правового регулювання та поєднують у собі загальні цивільно-правові гарантії недоторканності приватного життя з особливостями їх реалізації, зумовленими спеціальним правовим статусом поліцейського, необхідністю охорони інформації з обмеженим доступом і забезпеченням публічного інтересу у сфері діяльності правоохоронних органів.

### **2.3. Особисті немайнові права, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу**

До особистих немайнових прав, пов'язаних з використанням зображення поліцейського, його участю у медіа та реалізацією творчого потенціалу, належать: право на захист інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеознімання (ст. 307 ЦК України); право на охорону інтересів особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст. 308 ЦК

України); право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ст. 309 ЦК України).

***Право на захист інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеознімання. Право на охорону інтересів особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах.*** Захист інтересів поліцейського під час проведення фото-, кіно-, теле-, та відеознімання, а також охорона інтересів фізичної особи, що зображена на фотографіях та в інших художніх творах, об'єднується поняттям «право на зображення» (ст. 307–308 ЦК України).

Насамперед, слід зауважити, що зображення людини як нематеріальне благо є предметом наукових дискусій упродовж кількох століть – перші доктринальні дослідження правових засад його охорони датуються другою половиною XIX ст. З'ясування юридичної природи права на власне зображення потребує визначення його зв'язку з іншими особистими немайновими правами, правами інтелектуальної власності на форму об'єктивізації зображення, а також концептуальних підходів до визначення його змісту.

У цивілістичній доктрині сформувалося декілька наукових концепцій щодо правової природи права на власне зображення.

Відповідно до першої з них, це право є різновидом особистого немайнового права або органічно входить до змісту законодавчо визнаних особистих немайнових прав. На підтримку цієї позиції свідчить і міжнародна практика: у міжнародних конвенціях та угодах право на зображення спеціально не виокремлюється, однак правова охорона зображення фактично забезпечується в межах загальної системи захисту особистих немайнових прав.

Згідно з цією концепцією, право на зображення не має власного самостійного змісту, а реалізується як складова інших особистих немайнових прав залежно від конкретної ситуації: у разі спотворення зображення, що принижує особу, – як елемент права на честь і гідність; у разі

несанкціонованого фотографування в приватній обстановці – як складова права на приватне життя. Водночас, як буде доведено у подальшому дослідженні, для поліцейського зазначений підхід є недостатнім, оскільки специфіка його публічного статусу зумовлює необхідність визнання права на власне зображення самостійним суб'єктивним цивільним правом із власним змістом і механізмом [88, с. 85–86].

Визначення зображення людини та його ознак як нематеріального блага зумовлює доцільність дослідження права фізичної особи на власне зображення, елементи якого фактично закріплені у ст. 307, 308 ЦК України. Для правильного визначення конструкції зазначеного права доцільно з'ясувати його природу, зв'язок з іншими правами, зокрема особистими немайновими, правами на форму об'єктивізації (зокрема правами інтелектуальної власності), а також концептуальні підходи до визначення змісту зазначеного права. Визначення «зображення людини» як нематеріального блага, ознак цього блага, природи зазначеного об'єкта, наявності специфічних форм об'єктивізації зображення надає можливість припустити особливу природу та зміст права фізичної особи на власне зображення як самостійного суб'єктивного цивільного права [88, с. 84].

Другою є концепція права фізичної особи на власне зображення як майнового права.

Зокрема, у межах цієї концепції С. О. Сліпченко ставить під сумнів категоричність немайнової природи права на зображення, як й інших особистих немайнових прав. Обґрунтовуючи це положення, він зауважує, що право на використання зображення може бути надано третій особі й основою такого надання має бути цивільно-правовий договір; зображення як об'єкт здатне до обігу – через обіг матеріального носія воно може бути оцінене в грошовій формі [161, с. 323].

Зазначену позицію поділяє Д. Г. Чайников, який стверджує, що зображення здатне до грошової оцінки, згідно зі ст. 308 ЦК України, яка передбачає можливість позування за плату. Це благо є оборотоздатним і,

відповідно, має економічний зміст та може використовуватися учасниками товарообігу з метою отримання прибутку, а не лише забезпечення немайнового інтересу, – соціального існування фізичної особи, як це зафіксовано чинним законодавством [201, с. 436].

Отже, природа права на зображення охороняється в межах різних правових теорій. Підхід, прийнятий в американській доктрині, тяжіє до речового права, тоді як європейський, за винятком Великобританії, як і раніше, залишається в контексті теорії прав особи. Хоча модель правового регулювання все та сама, континентальна теорія, яка ґрунтується на нематеріальних правах, постає перед труднощами й перешкодами у разі наслідування й передавання цих повноважень за цивільно-правовим договором. Це засвідчує необхідність змінити підхід до правового регулювання відносин у цій сфері та визнати, що іноді закони мають пристосуватися до реалій ринку, а не інакше [215].

Третьою науковою теорією щодо юридичної природи права на власне зображення є концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як права подвійної природи.

Серед прибічників цієї позиції слід підтримати С. Сліпченка, який дотримується думки, що це право має певну майнову складову, подвійну природу та належить до так званих парних прав, немайнових і майнових, тому що це благо може оцінюватися в грошах. Подвійність природи права на власне зображення дає змогу визнати наявність як немайнового елемента права на зображення, так і майнового. Заперечувати майновий елемент як частину права на зображення в сучасних економічних умовах комерціалізації зображення у сфері реклами, шоу-бізнесу, під час виробництва та просування товарів і послуг неможливо. Тому, виокремлюючи зміст права фізичної особи на власне зображення, необхідно поєднати немайнові та майнові інтереси. Причому важливо розробити підходи до можливої оцінки права на власне зображення, ураховуючи такі чинники, як знаменитість людини, її популярність і затребуваність у професійній сфері, рівень довіри, доходу

тощо. Зазначене дає змогу сформулювати висновок, що право фізичної особи на власне зображення є правом, що поєднує немайнові та майнові компоненти, тобто є гібридним [167, с. 97].

Визначивши юридичну природу права на власне зображення, перейдемо до дослідження його змісту відповідно до національного законодавства України.

Відповідно до ст. 307 ЦК України, фізична особа може бути знята на фото, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку вважається наданою, якщо воно здійснюється відкрито на вулиці, зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру. Фізична особа, яка погодилася на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, може вимагати припинення їх публічного показу в тій частині, яка стосується її особистого життя. Витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису, відшкодовуються цією фізичною особою. Знімання фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, зокрема таємне, без згоди особи може бути проведене лише у випадках, встановлених законом.

Поряд із захистом інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеознімання, цивільне законодавство України передбачає охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах.

Як визначено у ст. 308 ЦК України, фотографія, інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи, а в разі її смерті – за згодою осіб, визначених ч. 4 ст. 303 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України. Згода, яку дала фізична особа, зображена на фотографії, іншому художньому творі, може бути після її смерті відкликана особами, визначеними ч. 4 ст. 303 ЦПК України. Витрати особи, яка здійснювала публічний показ, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору, відшкодовуються цими особами. Якщо фізична особа позувала авторові за плату, фотографія, інший художній твір може бути публічно показаний,

відтворений або розповсюджений без її згоди. Фізична особа, яка позувала авторові фотографії, іншого художнього твору за плату, а після її смерті – її діти та вдова (вдівець), батьки, брати та сестри можуть вимагати припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору за умови відшкодування автору або іншій особі пов'язаних із цим збитків. Фотографія може бути розповсюджена без дозволу фізичної особи, яка зображена на ній, якщо це викликано необхідністю захисту її інтересів або інтересів інших осіб.

Аналіз наведених вище правових норм дає підстави для висновку про те, що особисте немайнове право на власне зображення складається з двох функціонально відмінних груп правомочностей.

До першої групи належать правомочності щодо зображення, тобто можливість самостійно визначати умови, форми та межі використання власного зображення, дозволяти або забороняти його фіксацію та поширення. Ця група правомочностей захищає особистісний, немайновий інтерес поліцейського як зображуваної особи та є визначальною для розуміння права на зображення як права захищатися від небажаного оприлюднення [132, с. 198]. Другу групу становлять правомочності, які виникають з використання зображення, зокрема, пов'язані з можливістю отримувати майнову вигоду від комерційного використання власного зображення, що відображає маркетингову якість зображення як об'єкта цивільного обороту. Саме наявність цієї другої групи правомочностей підтверджує подвійну – особисту немайнову та майнову – природу права на власне зображення.

З огляду на предмет нашої дисертаційної роботи, визначимо особливості здійснення поліцейським права на власне зображення, яке виявляється у сфері здійснення фото-, кіно-, теле- та відеознімання, а також у використанні фотографій та інших художніх творів з його зображенням. Специфіка реалізації цього права зумовлена подвійним характером правового статусу поліцейського, який, з одного боку, є фізичною особою – носієм особистих

немайнових прав, а з іншого – суб'єктом публічної служби, діяльність якого має відкритий і суспільно значущий характер.

Першою особливістю здійснення права поліцейського на власне зображення є презумпція згоди на його знімання під час виконання службових обов'язків у публічних місцях. Відповідно до ч. 1 ст. 307 ЦК України, згода особи на знімання вважається наданою, якщо воно здійснюється відкрито на вулиці, під час зборів, конференцій, мітингів або інших заходів публічного характеру. У зв'язку з цим, фіксація дій поліцейського під час виконання службових повноважень є допустимою без отримання спеціального дозволу, що зумовлено принципами відкритості та підзвітності діяльності правоохоронних органів перед суспільством (ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію»).

Другою особливістю здійснення поліцейським права на власне зображення є збереження за ним права на захист свого приватного життя, навіть у випадку здійснення публічної діяльності. Згідно з ч. 2 ст. 307 ЦК України, особа, яка дала згоду на знімання, має право вимагати припинення публічного показу відповідних матеріалів у тій частині, що стосується її особистого життя. Отже, законодавство встановлює баланс між суспільним інтересом у фіксації діяльності поліції та необхідністю охорони приватної сфери життя поліцейського.

Третьою особливістю здійснення поліцейським права на власне зображення є можливість здійснення знімання поліцейського без його згоди у випадках, прямо передбачених законом. Відповідно до ч. 3 ст. 307 ЦК України знімання фізичної особи, зокрема таємне, допускається лише у випадках, встановлених законом. У діяльності поліції це може бути пов'язане зі здійсненням оперативно-розшукових заходів, проведенням кримінального провадження або службових перевірок.

Четвертою особливістю здійснення поліцейським права на власне зображення є необхідність отримання згоди поліцейського на використання його зображення у фотографіях або інших художніх творах. Ч. 1 ст. 308 ЦК

України встановлює, що фотографії та інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені або розповсюджені лише за її згодою. Це правило поширюється й на поліцейського як суб'єкта цивільних правовідносин, що свідчить про охорону його особистих немайнових інтересів у сфері використання зображення. Водночас закон допускає використання зображення поліцейського без його дозволу, якщо це необхідно для захисту інтересів цієї особи або інших осіб, що прямо передбачено ч. 3 ст. 308 ЦК України. Така норма має особливе значення у сфері забезпечення публічної безпеки та інформування суспільства про події, пов'язані з діяльністю правоохоронних органів.

З огляду на зазначене, можна сформулювати таке визначення досліджуваного права: право поліцейського на власне зображення – це особисте немайнове право працівника поліції, яке має комплексний (особистий та майновий) характер і полягає в можливості визначати умови фіксації, використання, відтворення та поширення свого зображення у фото-, кіно-, теле- та відеоматеріалах або художніх творах, вимагати припинення його незаконного використання, а також захищати свої особисті та майнові інтереси у зв'язку з таким використанням з урахуванням публічного характеру службової діяльності.

***Право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості.*** Відповідно до ст. 309 ЦК України фізична особа має право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості. Фізична особа має право на вільний вибір сфер, змісту та форм (способів, прийомів) творчості.

Цензура процесу творчості й результатів творчої діяльності не допускається.

Право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, закріплене у ст. 309 ЦК України, належить до особистих немайнових прав фізичної особи та є однією з ключових гарантій духовної, інтелектуальної та культурної самореалізації людини. Його зміст і значення

відображено як у національному законодавстві України, так і у міжнародно-правових актах у сфері прав людини.

Право на свободу творчості полягає у гарантованій можливості фізичної особи: самостійно обирати сферу творчої діяльності (літературну, художню, наукову, технічну); визначати зміст, ідеї, тематику та спрямованість творчого процесу; використовувати будь-які форми, методи та засоби творчого самовираження; створювати результати творчої діяльності без незаконного втручання з боку держави чи інших осіб; захищати результати творчої діяльності як об'єкти інтелектуальної власності.

Важливою гарантією реалізації цього права є заборона цензури, що означає недопустимість попереднього контролю або заборони творчої діяльності та її результатів з боку органів влади чи інших суб'єктів.

Право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, окрім регламентації у національному законодавстві (ст. 309 ЦК України, ст. 54 Конституції України), закріплене у низці міжнародних актів, які формують універсальні стандарти у цій сфері.

Такими нормативно-правовими актами, зокрема, є:

1) Загальна декларація прав людини, відповідно до ст. 27 якої кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства; користуватися досягненнями науки; брати участь у науковому прогресі та користуватися його результатами; має право на захист моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якою науковою, літературною чи художньою працею;

2) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, у ст. 15 якого визначено, що держави визнають право кожної людини: брати участь у культурному житті; користуватися результатами наукового прогресу; користуватися захистом інтересів, що виникають у зв'язку з науковими, літературними чи художніми творами;

3) Європейська конвенція з прав людини, у ст. 10 якої свобода творчості пов'язується зі свободою вираження поглядів тощо.

На підставі аналізу національного та міжнародного законодавства можна стверджувати, що до основних правомочностей, що становлять зміст права на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, належать: право на вибір виду творчої діяльності; право на вільний творчий процес; право на створення результатів творчості; право на оприлюднення результатів творчості; право на захист авторства та інтелектуальної власності; право на недопустимість цензури.

Отже, право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості – це особисте немайнове право фізичної особи, гарантоване національним і міжнародним правом, яке полягає в можливості вільно обирати сферу, зміст і форми творчої діяльності, створювати результати інтелектуальної праці та поширювати їх без незаконного втручання й цензури, а також користуватися правовим захистом своїх творчих інтересів і результатів творчості.

Також слід зазначити, що здійснення права на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, у більшості випадків, має наслідком створення відповідних об'єктів літературної, художньої, наукової та технічної творчості, що означає виникнення у їхніх авторів, зокрема, особистих немайнових прав інтелектуальної власності на ці твори.

Наприклад, первинним суб'єктом авторського права на комп'ютерну програму є автор комп'ютерної програми, тобто фізична особа, яка своєю творчою діяльністю створила комп'ютерну програму. Авторське право на комп'ютерну програму виникає внаслідок факту її створення. Причому для виникнення й здійснення авторського права на комп'ютерну програму не вимагається реєстрація авторського права чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей (частини 1–3 ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Комп'ютерну програму вважають створеною з моменту первинного надання їй встановленої законом об'єктивної форми, а саме: охорона комп'ютерної програми поширюється на комп'ютерні програми, виражені у вихідному або об'єктному

кодах, якщо вони є оригінальними. Отже, з моменту вираження комп'ютерної програми в оригінальному вихідному або об'єктному кодах у її автора виникає комплекс особистих немайнових і майнових авторських прав на комп'ютерну програму як об'єкт права інтелектуальної власності [205, с. 346–347].

Свобода літературної, художньої, наукової та технічної творчості, закріплена у ст. 309 ЦК України, поширюється і на поліцейських як на фізичних осіб та суб'єктів цивільних прав. Однак реалізація цього права має певні специфічні особливості, що зумовлені їх службовим статусом, вимогами службової дисципліни, необхідністю забезпечення публічної безпеки та збереження службової інформації, а саме:

1) обмеження творчої діяльності вимогами службової дисципліни та статусу поліцейського, зокрема: здійснення права на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості не має підривати авторитет поліції, дискредитувати органи державної влади, суперечити службовим обов'язкам (ст. 18, 64 Закону України «Про Національну поліцію»);

2) заборона розголошення службової інформації в результатах літературної, художньої, наукової та технічної творчості, зокрема поліцейський не має права використовувати у творчій діяльності: службову інформацію; відомості досудового розслідування; інформацію з обмеженим доступом (ч. 4 ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію», ст. 222 КПК України [81], ч. 2 ст. 6 Закону України «Про інформацію», ст. 28 Закону України «Про державну таємницю») [38].

З огляду на зазначене, право поліцейського на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості можна визначити як особисте немайнове право працівника поліції, гарантоване національним і міжнародним законодавством, яке полягає в можливості вільно здійснювати творчу діяльність, обирати її форми та зміст, створювати й поширювати результати творчості без цензури, за умови дотримання вимог службової дисципліни, нерозголошення інформації з обмеженим доступом і недопущення шкоди авторитету поліції.

Здійснене дослідження дає змогу дійти висновку, що особисті немайнові права, пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіапросторі та реалізацією творчого потенціалу, є важливою складовою системи особистих немайнових прав працівника поліції як фізичної особи та суб'єкта державної служби.

Встановлено, що реалізація права поліцейського на власне зображення має низку специфічних особливостей, які зумовлені його особливим правовим статусом. Публічний характер діяльності поліції та принцип відкритості її функціонування перед суспільством зумовлюють допустимість фіксації дій поліцейського під час виконання службових обов'язків у публічних місцях без отримання окремої згоди особи. Водночас за поліцейським зберігається право на захист приватного життя, а також право вимагати припинення незаконного використання його зображення у випадках, коли таке використання виходить за межі суспільного інтересу або порушує його особисті немайнові права.

Окрему групу досліджуваних прав становить право поліцейського на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, яке є важливою гарантією інтелектуальної самореалізації особи. Водночас реалізація цього права в діяльності поліцейського має здійснюватися з урахуванням встановлених законодавством обмежень, пов'язаних з необхідністю дотримання службової дисципліни, нерозголошення інформації з обмеженим доступом, відомостей досудового розслідування та недопущення дій, що можуть негативно вплинути на авторитет Національної поліції.

Отже, особисті немайнові права поліцейського у сфері використання його зображення, участі в медіа та здійснення творчої діяльності вирізняються поєднанням загальних цивільно-правових гарантій та спеціальних обмежень, зумовлених публічно-службовим статусом поліцейського. Це свідчить про необхідність забезпечення належного балансу між правами та свободами поліцейського як особистості й вимогами публічної служби, спрямованими на забезпечення довіри суспільства до правоохоронних органів та ефективне виконання ними своїх функцій.

## **2.4. Особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського**

До особистих немайнових прав, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, належать: право на місце проживання (ст. 310 ЦК України), право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України), право на вибір роду занять (ст. 312 ЦК України), право на свободу пересування (ст. 313 ЦК України), право на свободу об'єднання (ст. 314 ЦК України), право на мирні зібрання (ст. 315 ЦК України).

**Право на місце проживання.** Відповідно до ст. 310 ЦК України фізична особа має право на місце проживання. Фізична особа має право на вільний вибір місця проживання та його зміну, крім випадків, установлених законом.

Аналіз нормативних положень ЦК України, а також Закону України «Про Національну поліцію» дає підстави для висновку про те, що здійснення поліцейським права на місце проживання має такі особливості:

1) обмежений характер реалізації поліцейським права на вільний вибір місця проживання та його зміну, що може бути зумовлено: нерозривним зв'язком місця проживання поліцейського з місцем дислокації підрозділу, а також можливістю переведення поліцейського для проходження служби в іншу місцевість (ст. 65 Закону України «Про Національну поліцію»);

2) наявність спеціальних житлових гарантій для поліцейських. Держава може забезпечувати поліцейських службовим житлом або іншими формами житлового забезпечення (ст. 96 Закону України «Про Національну поліцію»);

3) особливий режим реалізації права на місце проживання під час воєнного стану або особливого періоду: у таких умовах місце проживання поліцейського може бути фактично пов'язане з необхідністю забезпечення оперативної готовності, виконання службових завдань або безпеки (ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію»).

Отже, право поліцейського на місце проживання – це гарантоване ст. 310 ЦК України особисте немайнове право поліцейського як фізичної особи вільно

обираючи та змінюючи місце проживання, реалізація якого здійснюється з урахуванням особливостей проходження служби в Національній поліції, встановлених законом.

**Право на недоторканність житла.** Відповідно до ст. 311 ЦК України житло фізичної особи є недоторканим. Проникнення до житла чи до іншого володіння фізичної особи, проведення в ньому огляду чи обшуку може відбутися лише за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних з рятуванням життя людей та майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, законом може бути встановлено інший порядок проникнення до житла чи до іншого володіння фізичної особи, проведення в них огляду та обшуку. Фізична особа не може бути виселена або іншим чином примусово позбавлена житла, крім випадків, установлених законом.

Поліцейський, як і будь-яка інша фізична особа, є суб'єктом особистого немайнового права на недоторканість житла, що передбачає заборону незаконного проникнення, огляду або обшуку в ньому без вмотивованого рішення суду, а також заборону виселення або іншим чином примусового позбавлення житла, крім випадків, установлених законом.

Отже, право поліцейського на недоторканість житла реалізується на підставі загальних норм, що регламентують недоторканість житла, передбачених ст. 311 ЦК України та ст. 30 Конституції України. Водночас Закон України «Про Національну поліцію» (ст. 9, 96) закріплює соціальні гарантії та принципи житлового забезпечення поліцейських, що створює додатковий контекст для захисту цього права. У поєднанні зі службовими процедурами доступу до житла інших осіб (ст. 234–237 КПК України) це забезпечує комплексний правовий захист права на недоторканість житла поліцейського, з огляду на специфіку його публічного статусу та службову діяльність.

З урахуванням викладеного, право поліцейського на недоторканість житла – це особисте немайнове право, що передбачає заборону незаконного

проникнення, огляду або обшуку в житлі без вмотивованого рішення суду, а також заборону виселення або іншим чином примусового позбавлення житла, крім випадків, установлених законом.

***Право на вибір роду занять.*** Відповідно до ст. 312 ЦК України фізична особа має право на вибір та зміну роду занять. Фізичній особі може бути заборонено виконувати певну роботу або обіймати певні посади у випадках і в порядку, встановлених законом. Використання примусової праці забороняється.

Не вважаються примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншими рішеннями суду, а також робота чи служба відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Принагідно акцентувати, що у процесі вибору роду занять не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками. Одним із ключових законів в Україні, що регулюють реалізацію гендерної рівності, є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [44], який спрямований на досягнення паритету між жінками та чоловіками в усіх сферах суспільства [216, с. 293].

Слід зауважити, що право на вибір роду занять здійснюється поліцейським у контексті поєднання загальної норми – ст. 312 ЦК України, і службових вимог, обмежень і гарантій, визначених Законом України «Про Національну поліцію», зокрема:

- 1) поліцейський має право вільно обирати та змінювати рід занять у неробочий час і поза службою, якщо така діяльність не суперечить вимогам закону та службовим обов'язкам;
- 2) поліцейський обмежений у праві здійснювати певні види діяльності у зв'язку зі службовим статусом, що зумовлено необхідністю запобігання

конфлікту інтересів, забезпечення службової дисципліни та неупередженості в діяльності поліції.

Зокрема, ч. 1 ст. 61 Закону України «Про Національну поліцію» встановлено, що на поліцейських поширюються обмеження, визначені Законом України «Про запобігання корупції», а також іншими законами України.

Відповідно до ч. 1 ст. 25, ст. 3, 29, 32, 34 Закону України «Про запобігання корупції» поліцейським забороняється:

1) здійснювати іншу оплачувану (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики зі спорту) або підприємницьку діяльність, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;

2) входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді)), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України, крім випадку, передбаченого абзацом 1 ч. 2 ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції»;

3) обіймати посади, які створюють реальний чи потенційний конфлікт інтересів. У разі виникнення реального або потенційного конфлікту інтересів можуть застосовуватися спеціальні заходи, зокрема: усунення особи від виконання певних завдань; зовнішній контроль за виконанням службових повноважень; обмеження доступу до інформації; перегляд службових повноважень (ст. 3, 29, 32, 34 Закону України «Про запобігання корупції»).

Отже, право поліцейського на вибір і зміну роду занять – це гарантоване цивільним законодавством право фізичної особи вільно обирати й змінювати сферу своєї діяльності, яке реалізується поліцейським в умовах службового

статусу з урахуванням встановлених законом обмежень щодо несумісності, вимог службової дисципліни та запобігання конфлікту інтересів.

**Право на свободу пересування.** Відповідно до ст. 313 ЦК України фізична особа має право на свободу пересування. Фізична особа, яка є громадянином України, має право на безперешкодне повернення в Україну. Фізична особа може бути обмежена в здійсненні права на пересування лише у випадках, встановлених законом. Фізична особа не може бути видворена з обраного нею місця перебування, доступ до якого не заборонений законом. Законом можуть бути встановлені особливі правила доступу на окремі території, якщо цього потребують інтереси державної безпеки, охорони громадського порядку, життя та здоров'я людей.

Аналіз положень ЦК України та Закону України «Про Національну поліцію» дає підстави виокремити такі особливості здійснення цього права поліцейським:

1) зумовленість свободи пересування службовими обов'язками та місцем проходження служби – право на свободу пересування поліцейського може бути обмежене необхідністю виконання службових завдань, перебуванням у визначеному місці служби або чергування, а також вимогами службової дисципліни (ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію»);

2) можливість службового переміщення та спрямування до іншої місцевості. Поліцейський може бути переведений або спрямований для проходження служби до іншого підрозділу чи місцевості, що обмежує реалізацію ним права на свободу пересування (ст. 65 Закону України «Про Національну поліцію»);

3) обмеження свободи пересування в умовах особливого правового режиму. Під час воєнного стану, надзвичайного стану або інших кризових ситуацій свобода пересування поліцейського може бути обмежена необхідністю забезпечення публічної безпеки, оборони держави та виконання службових завдань (ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію»).

Право поліцейського на свободу пересування – це гарантоване ст. 313 ЦК України особисте немайнове право фізичної особи-поліцейського вільно пересуватися та обирати місце перебування, реалізація якого здійснюється з урахуванням службових обов'язків, можливості службового переміщення, виконання завдань із забезпечення публічної безпеки та особливостей проходження служби в Національній поліції.

**Право на свободу об'єднання.** Відповідно до ст. 314 ЦК України фізичні особи мають право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації. Належність чи неналежність фізичної особи до політичної партії або громадської організації не є підставою для обмеження її прав, надання їй пільг чи переваг.

Частина 4 ст. 61 Закону України «Про Національну поліцію» встановлює заборону щодо членства поліцейських у політичних партіях. Це обумовлено принципом політичної нейтральності, відповідно до якого:

- 1) поліція забезпечує захист прав і свобод людини незалежно від політичних переконань і партійної належності;
- 2) поліція у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань;
- 3) в органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність;
- 4) поліцейським заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження з політичною метою (ст. 10 Закону України «Про Національну поліцію»).

Водночас, відповідно до ст. 104 Закону України «Про Національну поліцію», для захисту своїх прав і законних інтересів працівники поліції можуть утворювати професійні об'єднання та професійні спілки відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Професійні спілки поліції здійснюють свої повноваження з урахуванням

обмежень, що накладаються на працівників поліції Законом України «Про Національну поліцію» [55].

Професійним спілкам працівників поліції та їх членам заборонено організувати страйки або брати в них участь. У разі створення в Центральному органі управління поліції Колегії до її персонального складу має бути включений представник всеукраїнського об'єднання профспілок працівників поліції, обраний зазначеним об'єднанням [55].

Здійснення поліцейським права на свободу об'єднання спрямоване на забезпечення балансу між свободою об'єднання та публічним інтересом – встановлені законодавством обмеження цього права забезпечують довіру суспільства до поліції, її аполітичність і незалежність у виконанні функцій із забезпечення правопорядку.

Отже, право поліцейського на свободу об'єднання – це гарантоване ст. 314 ЦК України особисте немайнове право поліцейського як фізичної особи брати участь у громадських об'єднаннях та інших формах колективної діяльності, реалізація якого здійснюється з урахуванням встановлених законом обмежень щодо членства в політичних партіях і дотримання принципу політичної нейтральності під час проходження служби в Національній поліції.

**Право на мирні зібрання.** Відповідно до ст. 315 ЦК України фізичні особи мають право вільно збиратися на мирні збори, конференції, засідання, фестивалі тощо. Обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання може встановлюватися судом відповідно до закону.

Аналіз положень ЦК України та Закону України «Про Національну поліцію» дає підстави виокремити такі особливості реалізації права на мирні зібрання поліцейським:

- 1) обмеження участі в мирних зібраннях під час виконання службових обов'язків – поліцейський зобов'язаний виконувати покладені на нього завдання із забезпечення публічної безпеки та порядку, зокрема під час проведення мирних зібрань, що може фактично обмежувати його можливість

брати участь у таких заходах як учасника (ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»).

2) зумовленість реалізації права на мирні зібрання принципом політичної нейтральності – участь поліцейського у зібраннях політичного характеру може бути обмежена вимогами політичної неупередженості та заборонаю використання службового статусу в політичній діяльності (ст. 10 Закону України «Про Національну поліцію»);

3) заборона участі поліцейського у страйках. Відповідно до ч. 5 ст. 61 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський не може організовувати страйки та брати участь у них.

З урахуванням викладеного, право поліцейського на мирні зібрання можна визначити як гарантоване ст. 315 ЦК України особисте немайнове право фізичної особи-поліцейського брати участь у мирних зборах, конференціях, засіданнях тощо, реалізація якого здійснюється з урахуванням службового статусу, обов'язку забезпечення публічної безпеки й порядку, принципу політичної нейтральності та інших вимог, встановлених Законом України «Про Національну поліцію».

Отже, особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, є складовою загальної системи особистих немайнових прав фізичної особи, регламентованих цивільним законодавством України. Такі права мають універсальний характер і належать поліцейському як людині й громадянину, однак їх реалізація відбувається з урахуванням специфіки публічно-службового статусу поліцейського.

Особливості здійснення особистих немайнових права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, полягають у поєднанні загальноправових гарантій із визначеними законом службовими обмеженнями, зумовленими характером правоохоронної діяльності, необхідністю забезпечення публічної безпеки, дотриманням службової дисципліни, принципу політичної нейтральності, а також запобіганням конфлікту інтересів. Такі обмеження мають функціональний характер і

спрямовані на забезпечення ефективного виконання поліцейським своїх службових повноважень і підтримання довіри суспільства до поліції. Поряд із цим законодавство України передбачає додаткові соціальні гарантії для поліцейських, зокрема у сфері житлового забезпечення та професійного захисту їхніх прав та інтересів.

Отже, особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, вирізняються особливим правовим режимом реалізації, який полягає у збалансуванні приватних інтересів поліцейського як фізичної особи та публічних інтересів держави й суспільства, що зумовлено специфікою проходження служби в Національній поліції України.

## **Висновки до розділу 2**

На основі аналізу видів особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, сформульовано такі висновки:

1. Особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського, становлять важливу складову його правового статусу як фізичної особи й одночасно як представника державної влади та спрямовані на забезпечення індивідуалізації особи поліцейського, формування його особистої та професійної ідентичності, а також на захист нематеріальних благ, що характеризують його як особистість і суб'єкт правоохоронної діяльності.

Особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського, належать йому на загальних підставах як фізичній особі. Водночас їхня реалізація має певні особливості, зумовлені публічно-службовим характером діяльності поліцейського. Зокрема, ім'я поліцейського виконує не лише функцію особистої ідентифікації, а і є елементом офіційної службової ідентифікації в процесі здійснення державно-

владних повноважень; право на індивідуальність під час проходження служби реалізується з урахуванням встановлених стандартів поведінки, зовнішнього вигляду та службової дисципліни; ділова репутація, честь і гідність поліцейського формуються не лише у сфері приватного життя, а й у процесі виконання ним правоохоронних функцій, що зумовлює підвищений рівень суспільної уваги до його діяльності та поведінки.

Особисті немайнові права, що забезпечують ідентифікацію та персоніфікацію особи поліцейського, мають комплексний правовий характер і поєднують у собі загальні цивільно-правові засади охорони особистих немайнових благ з особливостями їх реалізації, зумовленими службовим статусом поліцейського. Їх належна реалізація та ефективний захист є важливою передумовою забезпечення правового статусу поліцейського, зміцнення авторитету Національної поліції та підвищення довіри суспільства до правоохоронних органів держави.

2. Особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, становлять важливу складову його правового статусу як фізичної особи та водночас як суб'єкта державної служби й спрямовані на забезпечення недоторканності приватної сфери особи, захист інформації про її особисте життя та визначення меж доступу інших осіб до такої інформації.

Особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, належать поліцейському на загальних підставах як фізичній особі, однак їхня реалізація має низку особливостей, зумовлених характером правоохоронної діяльності, наявністю службових повноважень і доступом до інформації з обмеженим доступом. Зокрема, реалізація поліцейським права на особисте життя та його таємницю поєднується з необхідністю дотримання службової дисципліни, етичних стандартів поведінки та виконання вимог законодавства у сфері запобігання корупції; право на інформацію здійснюється з урахуванням установлених законом обмежень щодо використання й поширення службової,

конфіденційної та іншої інформації з обмеженим доступом; право на особисті папери та розпорядження ними реалізується з урахуванням наявності у таких паперах службових відомостей, отриманих під час виконання службових повноважень; право на таємницю кореспонденції гарантується поліцейському, однак може бути обмежене у випадках і в порядку, визначених законом, зокрема на підставі судового рішення.

Отже, особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського, є предметом комплексного правового регулювання та поєднують у собі загальні цивільно-правові гарантії недоторканності приватного життя з особливостями їх реалізації, зумовленими спеціальним правовим статусом поліцейського, необхідністю охорони інформації з обмеженим доступом і забезпеченням публічного інтересу у сфері діяльності правоохоронних органів.

3. Особисті немайнові права, пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіапросторі та реалізацією творчого потенціалу, є важливою складовою системи особистих немайнових прав працівника поліції як фізичної особи та суб'єкта державної служби.

Встановлено, що реалізація права поліцейського на власне зображення має низку специфічних особливостей, які зумовлені його особливим правовим статусом. Публічний характер діяльності поліції та принцип відкритості її функціонування перед суспільством зумовлюють допустимість фіксації дій поліцейського під час виконання службових обов'язків у публічних місцях без отримання окремої згоди особи. Водночас за поліцейським зберігається право на захист приватного життя, а також право вимагати припинення незаконного використання його зображення у випадках, коли таке використання виходить за межі суспільного інтересу або порушує його особисті немайнові права.

Окрему групу досліджуваних прав становить право поліцейського на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, яке є важливою гарантією інтелектуальної самореалізації особи. Водночас реалізація цього права в діяльності поліцейського має здійснюватися з

урахуванням установлених законодавством обмежень, пов'язаних з необхідністю дотримання службової дисципліни, нерозголошення інформації з обмеженим доступом, відомостей досудового розслідування та недопущення дій, що можуть негативно вплинути на авторитет Національної поліції.

Отже, особисті немайнові права поліцейського у сфері використання його зображення, участі в медіа та здійснення творчої діяльності вирізняються поєднанням загальних цивільно-правових гарантій та спеціальних обмежень, зумовлених публічно-службовим статусом поліцейського. Це свідчить про необхідність забезпечення належного балансу між правами та свободами поліцейського як особистості й вимогами публічної служби, спрямованими на забезпечення довіри суспільства до правоохоронних органів та ефективне виконання ними своїх функцій.

4. Особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, є складовою загальної системи особистих немайнових прав фізичної особи, регламентованих цивільним законодавством України. Такі права мають універсальний характер і належать поліцейському як людині й громадянину, однак їхня реалізація відбувається з урахуванням специфіки публічно-службового статусу поліцейського.

Особливості здійснення особистих немайнових права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, полягають у поєднанні загальноправових гарантій із визначеними законом службовими обмеженнями, зумовленими характером правоохоронної діяльності, необхідністю забезпечення публічної безпеки, дотриманням службової дисципліни, принципу політичної нейтральності, а також запобіганням конфлікту інтересів. Такі обмеження мають функціональний характер і спрямовані на забезпечення ефективного виконання поліцейським своїх службових повноважень і підтримання довіри суспільства до поліції. Водночас законодавство України передбачає додаткові соціальні гарантії для поліцейських, зокрема у сфері житлового забезпечення та професійного захисту їхніх прав та інтересів.

Отже, особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, характеризуються особливим правовим режимом реалізації, який полягає у збалансуванні приватних інтересів поліцейського як фізичної особи та публічних інтересів держави й суспільства, що зумовлено специфікою проходження служби в Національній поліції України.

### РОЗДІЛ 3

## ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ

# ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ

# СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УКРАЇНІ

### 3.1. Поняття та юридична природа цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні

Закріплення в цивільному законодавстві України норм, спрямованих на охорону особистих немайнових відносин, що забезпечують соціальне буття фізичних осіб, актуалізує питання їх цивільно-правового захисту, оскільки ефективність здійснення зазначених прав значною мірою залежить від того, наскільки дієвим є механізм їх захисту.

У цьому контексті слушною є думка Л. С. Криворучко, яка зазначає, що нині в процесі реалізації прав і свобод людини окреме місце посідає питання правового механізму права на захист особистих немайнових прав фізичної особи національними засобами захисту [83, с. 32].

Захист цивільного права та інтересу посідає одне з ключових місць у механізмі правового регулювання, який загалом спричиняє наслідки, які не можуть бути одержані окремими його елементами самостійно. Тобто всі складові механізму регулювання правовідносин є взаємопов'язаними та мають функціонувати за злагодженою системою, до якої входить, зокрема, і захист цивільного права й інтересу. Ефективний захист права та інтересу залежить від норм цивільного права, які регулюють конкретні правовідносини та підлягають застосуванню; юридичного факту, який зумовлює, змінює чи припиняє правовідносини; суб'єктивних прав та обов'язків, якими наділені учасники правовідносин [150, с. 68].

Можливість захистити порушене чи спірне суб'єктивне право або охоронюваний законом інтерес є єдиним з найважливіших прав особи, що суттєво визначає її місце в суспільстві. Реалізація зазначеного права має не лише соціально-юридичне, а й істотне соціально-політичне значення [13, с. 125; 183, с. 24].

Захист прав і свобод людини є фундаментальною засадою правової системи України та визнається як основний принцип правозахисної політики країни. Проте взаємовідносини людини та держави ускладнюються. Особливо це стосується реалізації правового режиму воєнного стану в державі, який призводить до введення тимчасових обмежень і додаткових заходів безпеки, що може впливати на права та свободи громадян [92, с. 93].

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану держава неспроможна повністю гарантувати права людини, оскільки військова агресія російської федерації потребує від держави здійснювати непопулярні заходи, які обмежують окремі права громадян для забезпечення безпеки й ефективності оборонних дій. Однак це не означає, що права та свободи громадян повинні повністю ігноруватися. Україна має вживати заходів для гарантування дотримання прав осіб. Для цього необхідно вдосконалювати нормативно-правове регулювання захисту прав осіб та приведення його у відповідність до вимог міжнародних стандартів [91, с. 125].

Дослідженню такої ключової у цивільному праві категорії, як право на захист суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів з боку науковців завжди приділялася значна увага. Це цілком закономірно, оскільки розвиток суспільних відносин впливає на зміну смислового змісту терміну [9, с. 147; 166, с. 199; 10, с. 1]. А отже, зміст правових термінів, попри їхній консерватизм і стабільність, потребує постійного наукового аналізу з метою достовірного відображення сутності правових явищ, сприяння розвитку наукової бази, законодавства та практики правозастосування. Відповідно, визначення сутності права на захист є першоосновою для подальшого з'ясування сутності (змісту) цивільно-правового захисту особистих

немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, а також критеріїв розмежування їх з іншими правовими категоріями. Правова природа обох зазначених категорій є дискусійною як у вітчизняній, так і зарубіжній цивілістичній літературі.

Юридична література містить різні визначення поняття права на захист суб'єктивних цивільних прав та інтересів. Причому визначення поняття «право на захист» залежить від того, у якому розумінні воно використовується. В об'єктивному значенні «право на захист» є міжгалузевим комплексним інститутом, норми якого забезпечують реалізацію захисної функції права [23, с. 8; 156, с. 381; 123, с. 12].

У суб'єктивному розумінні «право на захист» визначають як надану уповноваженій особі можливість застосування заходів правоохоронного характеру для відновлення її порушеного права або права, що оскаржується. На думку окремих учених, забезпеченість суб'єктивного права можливістю державного примусу є його невід'ємною якістю і така можливість існує не паралельно з іншими, закріпленими в суб'єктивному праві можливостями, а властива їм самим, оскільки без цього вони не були б юридичними можливостями [129, с. 31; 214, с. 392].

Аналіз поняття «право на захист» у суб'єктивному значенні свідчить про наявність у науці цивільного права кількох теорій щодо визначення цієї правової категорії. Отже, «право на захист» визначається як: 1) третя правомочність суб'єктивного цивільного права; 2) «секундарна» правомочність суб'єктивного цивільного права; 3) самостійне захисне суб'єктивне цивільне право; 4) елемент охоронних правовідносин; 5) право на охорону у вузькому значенні [214, с. 392].

Найбільш поширеною є концепція, відповідно до якої право на захист є елементом суб'єктивного цивільного права. Проаналізуємо її детальніше.

У межах цієї концепції право на захист цивільних прав осіб (зокрема, це положення може стосуватися й особи поліцейського) є обов'язковим елементом (правомочністю) суб'єктивного цивільного права, поряд із

правомочністю на власні дії та правомочністю вимагати певної поведінки від зобов'язаних осіб [202, с. 9; 127, с. 97].

Категорію «захист» як одна з правомочностей суб'єктивного права науковці визначають як міру дозволеної поведінки уповноваженої особи, відображеної в можливості застосувати щодо зобов'язаної особи заходи державно-примусового характеру з метою усунення перешкод у здійсненні суб'єктивного права або відновлення його в первісний стан [171, с. 163; 23, с. 20; 172, с. 12; 190, с. 207; 199, с. 129, 168, с. 9; 186, с. 163; 63, с. 241]. Такими засобами можуть бути: по-перше, можливість уповноваженої особи використовувати дозволені законом засоби власного примусового впливу на правопорушника, захищати приналежне йому право власними діями фактичного порядку (самозахист цивільних прав); по-друге, можливість застосування безпосередньо самою уповноваженою особою юридичних заходів оперативного впливу на правопорушника, що іноді не зовсім точно називають оперативними санкціями; по-третє, можливість уповноваженої особи звернутися до компетентних державних або громадських органів з вимогою щодо спонукання зобов'язаної особи до певного виду поведінки [188, с. 230; 65, с. 74].

Прихильники цієї концепції обґрунтовують свою позицію тим, що ізольоване суб'єктивне цивільне право, позбавлене захисного елемента, втрачає юридичні можливості його реалізації [23, с. 187; 209, с. 149].

Водночас щодо цієї концепції висувається ціла низка заперечень. По-перше, юридична можливість реалізувати суб'єктивне цивільне право існує переважно завдяки тому, що вона передбачена й гарантована на законодавчому рівні та юридично забезпечена обов'язком інших осіб (наприклад, виконати певні дії чи утриматися від них) [10, с. 13]. Адже цивільне право за звичайних обставин регулює відносини, що виникають між юридично рівними учасниками, які здійснюють вільне волевиявлення щодо набуття та реалізації суб'єктивних цивільних прав та обов'язків з метою задоволення власних законних інтересів (що опосередковані цими правами), а

не з метою застосування способів захисту. Цим, власне, регулятивні цивільні правовідносини відрізняються, наприклад, від кримінальних. І лише за умови виникнення перешкод на шляху нормальної реалізації суб'єктивного цивільного права або появи загрози їх виникнення актуалізується право на захист і потреба в його реалізації. Саме за таких умов завдяки праву на захист забезпечується досягнення мети, яка мала бути досягнута шляхом належної реалізації суб'єктивного цивільного права [10, с. 14].

По-друге, ще однією підставою вважати, що право на захист не може виступати третьою правомочністю регулятивного суб'єктивного цивільного права, є те, що право на захист конкретне, тобто є чітко визначеним за своїм змістом, суб'єктами та іншими складовими елементами. А оскільки на момент виникнення суб'єктивного цивільного права зазвичай немає ніяких підстав для його захисту, то й саме право на захист не виникає одночасно із суб'єктивним цивільним правом. З огляду на те, що суб'єктивне цивільне право складається з трьох правомочностей, можна дійти висновку, що всі суб'єктивні цивільні права виникають у певному обмеженому вигляді, без третього обов'язкового елемента, а отже є не до кінця визначеними [10, с. 14].

У межах цього дослідження поділяємо позицію тих науковців, які визначають право на захист як складову частину суб'єктивного цивільного права [179, с. 180].

З огляду на зазначену концепцію, право на захист можна визначити як правомочність особи застосовувати законні засоби для усунення перешкод у здійсненні свого суб'єктивного права або для відновлення його до первісного стану.

Далі проаналізуємо категорію захисту в об'єктивному розумінні.

Попри велику кількість праць, присвячених дослідженню різних аспектів захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів, необхідно констатувати, що в юридичній літературі так і не сформовано усталеної, повноцінної дефініції цього поняття. Не становить винятку й

вітчизняна цивільно-правова доктрина, у якій захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів визначається як:

– реалізація встановленого законом суб'єктивного права особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання шляхом застосування обраних самою особою чи встановлених договором чи актами цивільного законодавства правоохоронних заходів – способів захисту цивільних прав (Т. В. Боднар) [76, с. 251];

– передбачені законом вид і міра можливого або обов'язкового впливу на суспільні відносини, які зазнали протиправного впливу, з метою поновлення порушеного, невизнаного чи оспорюваного права. У поясненні до наведеного формулювання акцентовано, що визначення цієї поведінки через можливість чи через обов'язок залежить від суб'єкта здійснення діяльності щодо захисту, а також волевиявлення учасника цивільних правовідносин, право якого зазнало несприятливого впливу. Для уповноваженої особи застосування захисту становить право, яке означає як право самостійно здійснити поновлення порушеного права у межах і в порядку, визначених законом (самозахист), так і звернутися до уповноваженого державного, самоврядного або громадського органу чи особи за захистом свого права або інтересу. Для останніх здійснення такого захисту, якщо воно належить до їхніх повноважень, є обов'язком (Ю. В. Білоусов) [193, 116];

– правомірна реакція учасників цивільних відносин, суспільства та держави на порушення, невизнання чи оспорювання цивільного права з метою припинення порушення, поновлення чи визнання цивільного права або компенсації завданої уповноваженій особі шкоди (Є. О. Харитонов) [196, 209];

– правозастосовна діяльність, що здійснюється компетентним органом або безпосередньо уповноваженою особою у випадках, передбачених законом, з метою відновлення суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів у разі, коли останні ким-небудь порушуються, не визнаються чи оспорюються (Т. М. Підлубна) [128, с. 29, 30];

– система активних заходів, які застосовує особа, компетентні державні чи інші органи, спрямована на усунення порушень, покладення виконання обов'язку з відновлення порушеного права або компенсації завданої шкоди на порушника (Л. М. Баранова) [4, с. 199; 210, с. 143–144];

– правовий акт, що вже відбувся, сутність якого полягає в тому, що він є реалізацією обраної правозастосовним органом міри державного примусу; правовий захист у динаміці як процес захисту, що має свій початок (пред'явлення позову) і завершення (виконання рішення суду) (О. І. Мацегорін) [108, с. 144; 194, с. 232].

Аналіз наведених в юридичній літературі підходів до розуміння захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів в об'єктивному розумінні свідчить про відсутність єдності науковців у визначенні цієї категорії, що зумовлено багатогранністю самого явища та різними методологічними підходами до його дослідження.

У низці наукових праць акцентовано на діяльнісному аспекті захисту, де він трактується як реалізація суб'єктивного права особи на захист (Т. В. Боднар). У цьому підході захист фактично ототожнюється з процесом застосування відповідних заходів і способів захисту, що підкреслює його функціональне призначення. Водночас така позиція дещо звужує зміст досліджуваної категорії, оскільки фрагментарно відображає її нормативну основу.

Інші науковці (Ю. В. Білоусов) визначають захист як вид і міру впливу на суспільні відносини, що зазнали протиправного впливу. За такого підходу увагу зосереджено на інструментальному значенні захисту як сукупності правових засобів, які можуть застосовуватися як у формі права (для уповноваженої особи), так і у формі обов'язку (для компетентних органів). Такий підхід є більш комплексним, оскільки поєднує як матеріально-правовий, так і організаційно-правовий аспекти.

Водночас у цивілістичній доктрині поширеним є підхід, відповідно до якого захист є правомірною реакцією на порушення права (Є. О. Харитонов).

У межах цієї концепції виокремлюється реактивний характер захисту, який виникає у відповідь на порушення, невизнання або оспорювання суб'єктивного права. Така позиція дає змогу чітко відмежувати захист від регулятивної функції цивільного права, проте не охоплює всієї сукупності правових механізмів, що забезпечують можливість такого реагування.

Зокрема, окремі автори (Т. М. Підлубна) визначають захист як правозастосовчу діяльність, що здійснюється компетентними органами або самою уповноваженою особою. Така позиція акцентує на процедурному аспекті реалізації захисту, висвітлюючи його динамічний характер. Проте вона залишає поза увагою наявність захисту як нормативно закріпленої системи засобів.

Подібний за змістом підхід пропонується і в працях Л. М. Баранової, де захист визначено як систему активних заходів, спрямованих на усунення порушення, відновлення права або компенсацію шкоди. Така позиція є більш узагальнювальною, однак зосереджується переважно на практичній реалізації захисту.

Водночас у доктрині обґрунтовується підхід до розуміння захисту як правового явища у статиці та динаміці (О. І. Мацегорін), де він одночасно постає як правовий акт (результат застосування заходів примусу) і як процес (від моменту звернення за захистом до виконання рішення). Такий підхід надає можливість найповніше дослідити природу захисту як складного правового феномена.

Отже, узагальнення наведених наукових позицій дає підстави стверджувати, що захист цивільних прав та інтересів в об'єктивному розумінні не може бути зведений лише до діяльності, реакції чи правозастосування. Він має комплексний характер і поєднує у собі нормативний, функціональний та процесуальний аспекти.

З огляду на викладене, під захистом цивільних прав та охоронюваних законом інтересів в об'єктивному розумінні пропонуємо розуміти закріплену в нормах цивільного законодавства систему правових засобів і способів

впливу, спрямованих на припинення порушення, відновлення або визнання суб'єктивного цивільного права та компенсацію завданої шкоди, яка реалізується уповноваженою особою або компетентними органами у встановленому законом порядку.

Враховуючи особливості юридичної природи особистих немайнових прав, які були виокремлені в межах підрозділів 1.2–1.3 дисертаційної роботи, можна визначити такі особливості захисту особистих немайнових прав, як:

1) абсолютний характер захисту. Особисті немайнові права захищаються від порушень з боку невизначеного кола осіб, що зумовлює універсальний характер їх охорони;

2) нематеріальний об'єкт захисту. Предметом захисту є нематеріальні блага (честь, гідність, приватне життя тощо), що зумовлює специфіку способів захисту, зокрема пріоритет таких із них, як: припинення дій, визнання права, відновлення становища, яке існувало до порушення тощо;

3) пріоритет відновлювально-превентивних способів захисту. Захист особистих немайнових прав спрямований не лише на усунення вже вчиненого порушення, а й на його запобігання (заборона поширення недостовірної інформації тощо);

4) тісний зв'язок з особою носія. Неможливість відчуження таких прав зумовлює індивідуальний характер їх захисту, який здійснюється виключно в інтересах конкретної особи;

5) компенсаційний характер відповідальності. У разі порушення особистих немайнових прав застосовується відшкодування моральної шкоди як специфічний спосіб захисту.

З урахуванням наведених ознак, захист особистих немайнових прав можна тлумачити як передбачену цивільним законодавством систему правових засобів і способів впливу, що здійснюються уповноваженою особою або компетентними органами з метою припинення порушень з боку невизначеного кола осіб, відновлення або запобігання порушенням особистих немайнових прав, а також компенсації завданої моральної шкоди, з

урахуванням нерозривного зв'язку таких прав з особою їх носія та нематеріального характеру об'єкта захисту.

З огляду на предмет цієї дисертаційної роботи, визначимо особливості захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського. Зважаючи на особливості юридичної природи таких прав (відповідне дослідження здійснено в межах 1–2 розділів дисертаційної роботи), можна стверджувати, що захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, вирізняється такими особливостями, як:

1) поєднання приватно-правового та публічно-правового характеру захисту. Захист здійснюється як у межах цивільного судочинства, так і через спеціальні службові, дисциплінарні й адміністративні механізми, зумовлені спеціальним статусом поліцейського;

2) підвищений рівень публічного контролю. Реалізація права на захист відбувається в умовах підвищеної уваги з боку суспільства та медіа, що може впливати на межі захисту, зокрема особистих немайнових прав, які пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу;

3) наявність спеціальних обмежень, пов'язаних з проходженням служби в органах і підрозділах Національної поліції. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, не може здійснюватися способами, що суперечать службовій дисципліні, етичним вимогам або можуть завдати шкоди авторитету Національної поліції;

4) специфіка об'єкта захисту, яким постають особисті немайнові блага поліцейського (честь, гідність, ділова репутація, зображення тощо), які можуть зазнавати втручання у зв'язку з виконанням службових повноважень;

5) необхідність забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом. Під час здійснення захисту враховується необхідність забезпечення балансу між здійсненням особистих немайнових прав поліцейського та публічним інтересом у відкритості й підзвітності діяльності поліції.

Отже, захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, – це система правових засобів і способів впливу, що здійснюються поліцейським або відповідними юрисдикційними органами у разі порушення, невизнання або оспорювання особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, і яка реалізується шляхом застосування відповідних способів захисту з урахуванням особливостей публічно-службового статусу поліцейського, підвищеного рівня публічного контролю та необхідності забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом.

### **3.2. Форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні**

Як слушно зазначає І. А. Бірюков, для повноцінного розвитку особистих немайнових відносин у суспільстві надання суб'єктам права лише можливості здійснення належних суб'єктивних цивільних прав недостатньо. Необхідно надати також можливість уповноваженій особі захистити свої права й охоронювані законом інтереси [8, с. 121].

У межах цього підрозділу дисертаційної роботи проаналізуємо питання форми цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Поняття «форма» (від лат. «forma» – зовнішність, устрій) є однією з центральних категорій філософії, яка відображає внутрішній зв'язок і спосіб організації, взаємодії елементів і процесів як між собою, так і з зовнішніми умовами [67, с. 482, 772].

У цивілістичній науці правова категорія «форма цивільно-правового захисту» по-різному оцінюється науковцями.

Зокрема, Т. М. Ярова під формою цивільно-правового захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів розуміє комплекс внутрішніх

взаємоузгоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав, що відбуваються в межах єдиного правового режиму та здійснюваних уповноваженими органами, а також самою уповноваженою особою, носієм права [213, с. 63].

На погляд К. С. Науменко, форма захисту особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її соціальне буття, є передбаченою законодавством системою взаємоузгоджених дій уповноважених на те органів або самої фізичної особи, чії права порушуються, спрямованих на поновлення таких прав, припинення правопорушення та забезпечення відшкодування завданих ним збитків [117, с. 296].

В. В. Дунаєв форму захисту цивільних прав тлумачить як дії, засновані на нормі права або договорі, що відбувається або в межах правової процедури, або без неї, спрямовані на запобігання, припинення порушення прав та їх відновлення, здійснювані спеціальним юрисдикційним органом або самим правовласником. Інші науковці під формою захисту вбачають «визначений порядок захисту прав та інтересів, що здійснюється тим чи іншим юрисдикційним органом, залежно від його природи» [7, с. 46].

Також побутує думка, що формою захисту прав є внутрішньо погоджений комплекс організаційних заходів захисту прав та охоронюваних законом інтересів [66, с. 243; 27, с. 10–11].

Н. Башурин під формою захисту науково-технічної інформації розуміє внутрішньо погоджений комплекс заснованих на нормі права чи договорі організаційних та інших заходів захисту прав на науково-технічну інформацію та інтересів, пов'язаних з такою інформацією, які здійснюються в межах єдиного типу процедур, що узгоджені спільною метою, спрямовані на запобігання, припинення порушення прав та їх відновлення, здійснювані спеціальним юрисдикційним органом або самим правовласником [5, с. 7].

Аналіз наведених позицій представників наукової доктрини свідчить про те, що в сучасній цивілістичній науці категорія «форма цивільно-правового захисту» визначається як спосіб організації та реалізації заходів,

спрямованих на забезпечення ефективного захисту суб'єктивних цивільних прав і охоронюваних законом інтересів, що вирізняється низкою таких ознак, як:

1) системний та узгоджений характер дій – захист суб'єктивних прав передбачає комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на припинення порушення, відновлення порушеного права та компенсацію завданої шкоди (Т. М. Ярова, К. С. Науменко, Н. Башурин);

2) нормативна та процедурна обґрунтованість – дії щодо захисту прав здійснюються на підставі норм права або договорів і можуть проходити як у межах формальної процедури, так і поза нею (В. В. Дунаєв, Н. Башурин);

3) універсальність суб'єктів захисту – захист можуть здійснювати як уповноважені органи, так і сам правовласник, що визначає її гнучкість та адаптивність до конкретних умов порушення права;

4) цільова спрямованість – метою застосування заходів захисту є: запобігання порушенням, їх припинення, відновлення порушених прав і компенсація збитків (Т. М. Ярова, К. С. Науменко, В. В. Дунаєв, Н. Башурин);

5) взаємозв'язок організаційних і правових елементів – форма захисту передбачає як організаційні заходи (координація дій, визначення процедур), так і правові засоби впливу на правопорушника (Ю. В. Білоусов, В. В. Дунаєв).

Отже, форма захисту цивільних прав та інтересів – це система взаємопов'язаних організаційних і правових заходів, передбачених законодавством або договором, що здійснюються уповноваженими органами або самим носієм права, спрямована на запобігання порушенням, їх припинення, відновлення порушених прав і відшкодування завданої шкоди, і яка поєднує системність, нормативну обґрунтованість, універсальність суб'єктів захисту та взаємозв'язок організаційних і правових елементів.

Форми захисту цивільних прав та інтересів традиційно поділяють на юрисдикційні та неюрисдикційні [77, с. 75; 211, с. 309; 49].

Проте цивілісти пропонують й інші підходи до класифікації. Залежно від органу, що здійснює захист та порядок захисту, Є. О. Харитонов виокремлює

судову, адміністративну, нотаріальну, самозахисну та громадську форми захисту [189, с. 237].

С. О. Сліпченко акцентує, що захист порушеного суб'єктивного особистого немайнового права фізичної особи може відбуватися в трьох формах: 1) судовій, 2) адміністративній, 3) неюрисдикційній, що охоплює самозахист і захист іншими особами [16, с. 246].

Поділяємо класичний підхід, відповідно до якого доцільно виокремлювати дві форми захисту цивільних прав та інтересів (юрисдикційну та неюрисдикційну), які охоплюють всі можливі заходи захисту цивільних прав та інтересів [107, с. 14].

Юрисдикційна форма захисту передбачає діяльність уповноважених державою органів щодо захисту порушених прав на об'єкти особистих немайнових прав, або прав, які оскаржуються. Сутність юрисдикційної форми захисту полягає у зверненні особи, права та законні інтереси якої порушено неправомірними діями, за захистом до державних органів або інших компетентних органів, які уповноважені вжити необхідних заходів для відновлення порушеного особистого немайнового права й припинення правопорушення [29, с. 87].

Юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав поділяється на загальну та спеціальну форми здійснення передбачених законом засобів захисту [95, с. 86].

Загальна юрисдикційна форма захисту означає можливість захисту цивільних прав у судовому порядку [89, с. 145]. Відповідно до загального правила, захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів здійснюється в судовому порядку. Спеціальним порядком захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів вважається адміністративний порядок, що застосовується у передбачених законом випадках, а також захист цивільних прав та інтересів нотаріусом [195, с. 263].

Судова форма захисту цивільних прав є найефективнішою та найдосконалішою формою захисту прав, свобод і законних інтересів суб'єктів

цивільних правовідносин, зокрема через поширення юрисдикції суду на всі правовідносини, що виникають в країні, можливість застосування аналогії права та закону, заборону на відмову в здійсненні правосуддя за мотивами відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини. Судовий захист цивільного права та інтересу є єдиною засадою цивільного законодавства, яка безпосередньо закріплює юрисдикційну форму захисту прав та інтересів учасників цивільних відносин у разі їх порушення, невизнання або оспорювання, або виникнення такої загрози та є такою, що забезпечує реалізацію всіх інших засад цивільного законодавства України [87, с. 110].

Зокрема, глава 3 ЦК України визначає захист цивільних прав та інтересів, зокрема особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. Відповідно до положень цивільного законодавства України, кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства (ст. 15).

Відповідно до ст. 16 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

10) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках (ч. 3 ст. 16 ЦК України).

Судовий захист є найефективнішим способом захисту цивільних прав та інтересів [100, с. 88]. Становлення України як демократичної, соціальної та правової держави безпосередньо пов'язане зі створенням справедливого й доступного правосуддя, яке б відповідало міжнародно-правовим стандартам. Адже саме суд вважається найдосконалішим інститутом забезпечення верховенства права в сучасній правовій державі, де права та інтереси особи не лише декларуються, а й забезпечені реальним механізмом захисту в разі їхнього порушення. Особливу роль у регламентації відносин зі здійснення правосуддя в цивільних справах відіграє Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Вона є універсальним міжнародним документом, про що свідчить, зокрема, і той факт, що багато положень Загальної декларації прав людини відтворено в її статтях [86, с. 47].

Відкриваючи провадження у цивільній справі з метою захисту своїх прав, свобод чи інтересів або вступаючи у відкрите провадження у цивільній справі, особа набуває, відповідно, цивільний процесуальний статус учасника справи.

Як слушно зазначає Г. В. Чурпіта, учасники справи є суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин, які посідають ключове місце в системі учасників цивільного процесу, адже саме ця група суб'єктів вирізняється наявністю юридичної заінтересованості у розгляді та вирішенні цивільної справи [204, с. 707].

Український законодавець диференціює учасників справи залежно від виду цивільного судочинства, у якому вони беруть участь. Відповідно до ч. 1 ст. 42 ЦПК України у справах позовного провадження учасниками справи є

сторони, треті особи. Водночас у справах окремого провадження учасниками справи є заявники, інші заінтересовані особи (ч. 2 ст. 42 ЦПК України). У справах можуть також брати участь органи й особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ч. 3 ст. 42 ЦПК України) [203, с. 588].

Найпоширенішим видом провадження в цивільному судочинстві є позовне, у межах якого відбувається розгляд позовів як з великою, так і невеликою ціною, які не є складними за своїм юридичним змістом [85, с. 1133].

Адміністративний порядок захисту цивільних прав та інтересів передбачено ст. 17 ЦК України, відповідно до якої Президент України здійснює захист цивільних прав та інтересів у межах повноважень, визначених Конституцією України. У випадках, встановлених Конституцією України та законом, особа має право звернутися за захистом цивільного права та інтересу до органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування здійснюють захист цивільних прав та інтересів у межах, на підставах та у спосіб, що встановлені Конституцією України та законом. Рішення, прийняте зазначеними органами щодо захисту цивільних прав та інтересів, не є перешкодою для звернення за їх захистом до суду.

Щодо захисту цивільних права та інтересів нотаріусом, то ст. 18 ЦК України встановлено, що нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом.

Аналіз зазначеної норми дає підстави для висновку про те, що нотаріус відповідно до ст. 18 ЦК України не має права захищати особисті немайнові права поліцейського, оскільки об'єктом нотаріального захисту є майнові права, які підлягають правовій охороні шляхом застосування виконавчого напису.

Отже, якими особливостями вирізняється юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні?

Юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, вирізняється низкою специфічних ознак, зумовлених як природою цих прав, так й особливостями публічно-службового статусу поліцейського.

З огляду на юридичну природу особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, можна стверджувати, що юрисдикційна форма захисту відповідних прав поліцейського має такі особливості.

По-перше, пріоритет судової форми захисту як основної та універсальної. Відповідно до ст. 15, 16 ЦК України саме судовий захист є базовою гарантією відновлення порушених особистих немайнових прав, зокрема прав, об'єктом яких є честь, гідність, ділова репутація, власне зображення тощо. Судова форма забезпечує найповніший та найефективніший захист завдяки можливості застосування широкого спектра способів захисту, зокрема відшкодування моральної шкоди та визнання незаконними дій органів державної влади.

По-друге, поєднання загальної (судової) і спеціальних юрисдикційних форм захисту. Поряд із судовим захистом, поліцейський може використовувати адміністративний порядок (ст. 17 ЦК України), зокрема шляхом звернення до органів державної влади, а також нотаріальну форму захисту (ст. 18 ЦК України) у випадках, передбачених законом. Це зумовлює багаторівневий характер юрисдикційного захисту.

По-третє, орієнтування на захист нематеріальних благ з використанням спеціальних способів захисту. У зв'язку з нематеріальною природою особистих немайнових прав, юрисдикційний захист передбачає застосування переважно відновлювальних і припинювальних способів захисту цивільних

прав та інтересів (визнання права, спростування недостовірної інформації, припинення порушення), а також компенсацію моральної шкоди.

По-четверте, забезпечення балансу між особистими немайновими правами поліцейського та публічними інтересами. Під час здійснення юрисдикційного захисту враховують публічний характер діяльності поліцейського, що зумовлює необхідність узгодження його особистих немайнових прав із принципами відкритості, підзвітності та суспільного контролю за діяльністю поліції.

Юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, вирізняється комплексністю, багаторівневістю, домінуванням судового захисту, спеціалізацією способів захисту та необхідністю врахування публічно-правової специфіки його правового статусу.

Отже, юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав поліцейського – це реалізація прав та охоронюваних законом інтересів поліцейського шляхом звернення до суду або інших уповноважених державних органів, що забезпечує відновлення порушених прав, припинення протиправних дій та відшкодування моральної шкоди, з урахуванням немайнової природи прав, специфіки публічно-службового статусу поліцейського та необхідності балансу між приватними й суспільними інтересами.

Щодо неюрисдикційної форми захисту цивільних прав, зазначимо, що остання постає як захист цивільних прав власними діями уповноваженої особи без звернення до державних та інших уповноважених органів. Така форма захисту цивільних прав застосовується під час самозахисту цивільних прав і застосування уповноваженою особою заходів оперативного впливу.

Під неюрисдикційною формою захисту Н. Башурин розуміє заходи фактичного та юридичного характеру, що вживаються носієм права на науково-технічну інформацію (його представником, правонаступником) для визнання його прав і охоронюваних законом інтересів, запобігання та

припинення порушення, відновлення порушеного права чи інтересу, а також отримання компенсації самостійно, без звернення до державних органів, організацій, уповноважених суб'єктів [5, с. 7].

На практиці неюрисдикційна форма захисту застосовується винятково. Причиною цього є відсутність дієвого правового механізму такого захисту, здатного забезпечити позитивний результат. Підтримуємо пропозицію Р. Б. Шишки щодо розширення можливостей захисту прав у претензійному порядку, що незаслужено нівелюється [208, с. 366].

У цивілістичній літературі зазначається, що «самозахист» є основною неюрисдикційною формою захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів, що підлягають правовій охороні [195, с. 265].

Відповідно до ст. 19 ЦК України особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

Як зауважує Д. Д. Луспенник, зміст самозахисту передбачає, що самостійному захисту підлягають цивільні права незалежно від їхнього характеру, але тільки за наявності небезпеки для власного законного права особи. Дії щодо самозахисту мають відповідати змісту порушеного права, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, спричиненим цим порушенням. Їх обирає сама особа чи вони встановлюються договором або актами цивільного законодавства. Порушення також має бути реальним, а не удаваним, інакше йдеться про самоуправство. Слушною видається позиція Д. Д. Луспенника, згідно з якою самозахист може здійснюватися лише у формі дії, оскільки за умови бездіяльності неможливо захистити свої порушені чи

оскаржувані права. Діями, що належать до способів самозахисту, слід вважати й оперативні санкції в договірних відносинах [2, с. 13].

Згідно з О. О. Панасюк, право особи на самозахист є можливістю у разі порушення права або виникнення реального ризику такого порушення застосувати доцільну та адекватну (відповідну) протидію, яка не заборонена законом і не суперечить моральним засадам суспільства, де доцільність та адекватність, як оцінні категорії та характеристики протидії, втілюють у собі позитивні та негативні властивості, баланс між якими й повинен бути забезпечений правовими засобами [124, с. 760].

Оцінні поняття є термінами, зміст яких залишається не конкретизованим у законодавстві через їхню особливість; проте їхня конкретизація відбувається під час правозастосування з урахуванням конкретних життєвих обставин, на врегулювання яких спрямовані відповідні норми, що містять оцінні поняття. У термінології виокремлення термінів, що містять невизначеності та багатозначність, є показником недосконалості будь-якої терміносистеми, зокрема законодавчої [19, с. 87].

Як зауважує К. С. Науменко, право на самозахист є загальним природним правом кожної фізичної особи незалежно від її віку та майнового стану, яке фізична особа може здійснювати в разі будь-якого порушення її права. Отже, учений зосереджує увагу на тому, що самозахист є категорією універсальною, а не такою, що може застосовуватися лише в екстрених випадках [118, с. 180].

Аналіз наукової доктрини, а також відповідних положень ЦК України щодо категорії самозахисту цивільних прав та інтересів дає підстави для висновку про те, що:

- 1) юридична природа самозахисту полягає в тому, що самозахист визнається основною неюрисдикційною формою захисту суб'єктивних цивільних прав і інтересів і реалізується особою без звернення до державних органів, на відміну від юрисдикційних форм захисту;

2) дії щодо самозахисту можливі лише у разі реального порушення права або виникнення загрози такого порушення; засоби самозахисту повинні бути законними та не суперечити моральним засадам суспільства;

3) способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням;

4) способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

З огляду на викладене, самозахист цивільних прав та інтересів можна визначити як застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства й спрямовані на припинення порушення або запобігання загрози порушення цивільних прав і охоронюваних законом інтересів, відповідають змісту порушеного права, характеру порушення та його наслідкам.

Способи захисту особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, визначаються:

1) обмеженнями службового статусу поліцейського. Самозахист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має здійснюватися так, щоб не порушувати службову дисципліну, етичні норми й авторитет Національної поліції;

2) необхідністю врахування публічного інтересу. Під час самозахисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейському необхідно балансувати між захистом особистих немайнових прав і забезпеченням принципу відкритості в діяльності поліції;

3) доцільністю поєднання індивідуального та ситуаційного підходів. Засоби самозахисту, які застосовуються, мають відповідати обставинам порушення особистого немайнового права поліцейського, з урахуванням специфіки служби.

Отже, самозахист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, – це законна та морально допустима дія

поліцейського, спрямована на припинення порушення або запобігання загрозі порушення його особистих немайнових прав, що відповідає змісту порушеного права та наслідкам порушення, здійснювана самостійно без звернення до уповноважених органів, з урахуванням службового статусу, етичних норм, авторитету поліції та балансу між приватними та публічними інтересами.

Слід констатувати, що неюрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, передбачає застосування виключно засобів самозахисту його цивільних прав та інтересів.

Отже, неюрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, – це самостійне застосування поліцейським законних і морально допустимих засобів протидії, спрямованих на припинення порушення або запобігання загрозі порушення його особистих немайнових прав, без звернення до державних або уповноважених органів. Такі дії мають відповідати змісту порушеного права, характеру порушення та його наслідкам, враховувати службовий статус поліцейського, етичні норми, авторитет поліції та баланс між приватними та публічними інтересами.

### **3.3. Способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні**

Право на захист кожний учасник цивільних відносин здійснює на свій розсуд за власним волевиявленням. У кожному конкретному випадку особа, права та інтереси якої порушені, самостійно вирішує всі питання, пов'язані з вибором засобів захисту та їх практичною реалізацією. Це є основним проявом дії принципу диспозитивності в матеріальному та процесуальному законодавстві, за яким кожна особа повинна дбати про своє право, і ніхто не

зобов'язаний дбати про права інших, якщо останнє не є обов'язком згідно із законом, договором чи цивільно-правовим звичаєм [108, с. 144].

У науковій доктрині під способом захисту суб'єктивних цивільних прав розуміють правоохоронні заходи у вигляді закріплених законом матеріально-правових заходів примусового характеру, за допомогою яких здійснюється відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника [97, с. 10; 175, с. 129].

Р. А. Майданик способи захисту цивільних прав тлумачить як матеріально-правові засоби, що визначені законом чи договором, які спрямовані на поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і за допомогою яких здійснюється правовий вплив на правопорушника [96, с. 107].

Також спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів визначається вченими як: матеріально-правовий захід примусового характеру [197, с. 346; 31, с. 13; 180, с. 37]; правовий прийом [12, с. 420]; дія суб'єкта захисту [150, с. 68]; вид вимоги [115, с. 124]; закріплені законом матеріально-правові міри примусового характеру [178, с. 121]; засоби захисту [152, с. 5].

У Постанові Верховного Суду від 22 серпня 2018 року у справі № 925/1265/16 зазначено, що під способами захисту суб'єктивних прав розуміють закріплені законом матеріально-правові заходи охоронного характеру, за допомогою яких здійснюється поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника [133].

ЦК України поняття способу захисту цивільних прав та інтересів не містить, водночас регламентує право на захист цивільних прав та інтересів, а також перелік способів такого захисту.

Відповідно до ст. 15, ч. 1 ст. 16 ЦК України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Частина 2 ст. 16 ЦК України визначає, що способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках (ч. 2 ст. 16 ЦК України).

У ст. 275 ЦК України визначено, що фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб. Захист особистого немайнового права здійснюється способами, встановленими главою 3 ЦК України. Захист особистого немайнового права може здійснюватися також іншим способом відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення.

Аналіз наведених доктринальних підходів свідчить про відсутність єдності в розумінні способів захисту цивільних прав та інтересів у науковій доктрині: вони тлумачаться як матеріально-правові заходи примусового характеру, правові прийоми, дії уповноваженої особи або види вимог. Водночас спільним для всіх підходів є цільове призначення способів захисту – відновлення (визнання) порушеного права та вплив на правопорушника, а також нормативна регламентація – у законі чи договорі.

З огляду на викладене, а також положення ст. 15, 16 ЦК України, доцільно визначити способи захисту цивільних прав та інтересів як передбачені законом або договором матеріально-правові засоби впливу, що застосовуються уповноваженою особою або компетентним органом з метою

припинення порушення, відновлення чи визнання цивільного права або інтересу, а також здійснення впливу на правопорушника [104, с. 816].

Способи захисту цивільних права та інтересів у юридичній літературі класифікують за різними підставами.

Зокрема, Н. В. Коробцова класифікує наявні способи захисту, виокремлюючи три групи:

– способи захисту, що мають на меті припинити порушення або усунути загрозу порушення особистого права, його невизнання (визнання права, припинення дій, що порушують право тощо);

– способи захисту, що мають на меті відновити порушене особисте право (відновлення становища, яке існувало до порушення, спростування тощо);

– способи захисту, що мають на меті компенсувати шкоду, пов'язану з порушенням або загрозою порушення особистого права (відшкодування збитків, компенсація моральної шкоди тощо) [74, с. 4].

Р. О. Стефанчук поділяє способи захисту цивільних прав та інтересів за функцією, яку вони виконують, на: а) превентивно-присікальні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на запобігання та припинення порушення, оспорювання, невизнання особистого немайнового права чи реальної загрози зазначених дій (визнання права; припинення дії, яка порушує право; зміна правовідношення; припинення правовідношення; визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб тощо); б) відновлювальні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на відновлення порушеного права (відновлення становища, яке існувало до порушення та пов'язані з ним способи; спростування; відповідь; визнання правочину недійсним тощо); в) компенсаційні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на додаткове компенсування збитків, що пов'язані з порушенням особистого немайнового права (відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди тощо) [177, с. 328].

Долучаючись до наукової дискусії щодо класифікації способів захисту цивільних прав та інтересів, у межах дисертаційного дослідження поділяємо позицію О. В. Данильченко, відповідно до якої способи захисту особистих немайнових прав доцільно поділяти на загальні й спеціальні.

До загальних способів відносять: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дій, що порушують право особи; відновлення становища, що існувало до порушення права; відшкодування матеріальної та моральної шкоди; визнання незаконним рішення органу влади або органу місцевого самоврядування. Водночас спеціальними способами захисту особистих немайнових прав є: спростування недостовірної інформації; заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права, право на відповідь, право на вилучення й заміну документа, яким порушено особисте немайнове право особи [21, с. 604].

Загальні способи захисту особистих немайнових прав вирізняються універсальністю, оскільки можуть застосовуватися для широкого кола правовідносин, проте встановлений ст. 16 ЦК України перелік не є вичерпним. Відповідно до абз. 2 п. 10 ст. 16 ЦК України суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом. На практиці це нормативне застереження може реалізовуватися шляхом включення до договору певних заходів оперативного впливу, які узгоджуються сторонами та набувають статусу обов'язкових для сторін умов договору [78, с. 221].

Щодо спеціальних способів захисту, то такі способи передбачено спеціальними нормами щодо спеціальних об'єктів захисту, зокрема щодо особистих немайнових прав, і можуть бути застосовані виключно з метою припинення порушення, відновлення чи визнання відповідного цивільного права або інтересу.

Проаналізуємо найпоширеніші загальні та спеціальні способи захисту, які можуть бути застосовані поліцейським для захисту особистих немайнових прав, що забезпечують його соціальне буття.

*Визнання права.* Визнання особистого немайнового права є способом захисту, за яким визнається наявність в особи певного особистого немайнового права, що було порушене чи наявність якого оспорювалася з боку інших осіб. Застосування цього способу може відбуватися лише в юрисдикційній (переважно судовій) формі [174, с. 195].

Ю. Д. Притика зауважує, що визнання права застосовується в разі суперечки між суб'єктами цивільних прав щодо наявності чи відсутності правовідносин, наявності чи відсутності цивільних прав та обов'язків, що відображає сутність визнання права [143, с. 29].

Також визнання права науковці тлумачать як: спосіб захисту, який спрямований на усунення невизначеності в суб'єктивному праві, та такий, що надалі спрямований на надання власнику можливості реалізації своїх прав [158, с. 182]; судовий спосіб захисту цивільних прав та інтересів, який обов'язково потребує відображення в судовому рішенні, що підтверджує наявність існуючого суб'єктивного права, яке не визнають інші учасники (учасник) цивільних правовідносин [122, с. 3]; спосіб захисту, за яким визнається наявність в особи певного особистого немайнового права, що було порушене чи наявність якого оспорювалася з боку інших осіб [174, с. 195]; засіб усунення невизначеності у відносинах між суб'єктами, створення необхідних умов для його реалізації та запобігання з боку третіх осіб діям, що перешкоджають його нормальному здійсненню [116, с. 84–85].

Аналіз наведених наукових підходів дає підстави стверджувати, що визнання права у цивілістичній доктрині є способом усунення правової невизначеності щодо існування суб'єктивного права, який застосовується у разі його заперечення, невизнання або оспорювання. Причому акцентовано на його юрисдикційному характері (переважно судовому), а також на тому, що результатом є офіційне підтвердження існування права, що створює передумови для його подальшої реалізації. Застосування цього способу захисту має характер підтвердження права, а не наділення правом, оскільки

спірне правовідношення в цьому випадку не перетворюється, а залишається в незмінному вигляді [99, с. 30].

Отже, визнання права слід визначити як передбачений законом спосіб захисту цивільних прав та інтересів, що полягає в офіційному підтвердженні судом наявності в особи суб'єктивного цивільного права або інтересу в разі його невизнання чи оспорювання, з метою усунення правової невизначеності та забезпечення можливості його реалізації.

З огляду на запропоноване визначення визнання права як способу захисту, вбачається, що застосування цього способу до захисту особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, є доцільним у випадках правової невизначеності щодо існування або обсягу відповідного права, яка зумовлена його невизнанням або оспорюванням з боку третіх осіб.

Зокрема, визнання права як способу захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, може бути застосоване у разі, коли:

1) оспорюється або не визнається наявність особистого немайнового права поліцейського, зокрема права на честь, гідність, ділову репутацію, власне зображення тощо;

2) виникає спір щодо належності або обсягу такого права, наприклад, у контексті публічного висвітлення діяльності поліцейського;

3) постає необхідність офіційного підтвердження права як передумови для застосування інших способів захисту (наприклад, відшкодування моральної шкоди або спростування недостовірної інформації);

4) порушення має нематеріальний характер, і відновлення права можливе передусім через його визнання.

*Припинення дії, яка порушує право.* Як зазначає Р. О. Стефанчук, припинення дії, яка порушує право – це спосіб захисту особистих немайнових прав, що пов'язаний з наявністю протиправних дій з боку іншої особи, що спрямовані на порушення особистого немайнового права. Застосування цього

способу можливе й у випадку, коли самого порушення особистого немайнового права ще немає, однак постає реальна загроза такого порушення [178, с. 130–131].

Спосіб захисту особистих немайнових прав, який полягає у припиненні дії, що порушує право, використовують у випадках, коли наявними є умови, що змушують особу, наділену певним особистим немайновим правом, до переривання певної дії, діяльності, процесу, стану з огляду на те, що перелічені явища становлять загрозу для можливості реалізації належного права особи. Допустимими є наявність факту порушення особистого немайнового права, а також бажання особи убезпечитися від можливості подальших повторних посягань на її право.

Аналіз наведених доктринальних підходів засвідчує, що припинення дії, яка порушує право, у цивілістичній науці визначено як спосіб захисту, спрямований на негайне усунення протиправного впливу на суб'єктивне право, а також на запобігання його можливому порушенню в майбутньому. Причому виокремлено його універсальність, оскільки він може застосовуватися як за умов наявного порушення, так і у разі існування реальної загрози такого порушення.

З урахуванням викладеного, припинення дії, яка порушує право, як спосіб захисту цивільних прав та інтересів можна визначити як передбачений законом спосіб захисту, що полягає в зобов'язанні припинити протиправні дії або діяльність, які порушують чи створюють реальну загрозу порушення суб'єктивного цивільного права або інтересу, з метою усунення такого порушення та недопущення його продовження чи повторення.

З огляду на юридичну природу, цей спосіб може бути застосований у разі:

- 1) триваючого порушення особистих немайнових прав. Йдеться про ситуації, коли протиправні дії мають безперервний або повторюваний характер, зокрема: систематичне поширення недостовірної інформації про поліцейського, публікація матеріалів, що принижують його честь і гідність,

незаконне використання його зображення в медіа чи мережі Інтернет. У таких випадках припинення дій є головним способом мінімізації шкоди;

2) створення реальної загрози порушення особистого немайнового права. Цей спосіб може застосовуватися превентивно, коли є обґрунтовані підстави вважати, що порушення відбудеться в майбутньому. Наприклад, підготовка до оприлюднення матеріалів, що містять недостовірну або дискредитуючу інформацію про поліцейського, або намір використати його зображення без згоди;

3) коли порушення пов'язане з виконанням поліцейським його службових повноважень. Особливістю є те, що втручання в особисті немайнові права поліцейського часто відбувається саме у зв'язку з його професійною діяльністю (публічні затримання, участь у резонансних подіях, фіксація на відео тощо). У таких ситуаціях припинення дій може бути спрямоване на обмеження неправомірного використання відповідних матеріалів або їх викривленого поширення;

4) необхідності недопущення подальшого поширення негативної інформації. Навіть після первинного порушення (наприклад, опублікування недостовірних відомостей) важливим є припинення подальшого розповсюдження цієї інформації (видалення публікацій, заборона повторного розміщення, блокування доступу тощо);

5) повторних або систематичних посягань на особисте немайнове право. Якщо порушення має не одноразовий, а систематичний характер (наприклад, регулярні публічні висловлювання, що дискредитують поліцейського), застосування цього способу спрямоване на припинення такої поведінки загалом;

6) поєднання з іншими способами захисту. Припинення дій, які порушують право, часто є початковим або супутнім способом захисту, який застосовується разом з іншими способами, такими як спростування недостовірної інформації, визнання права або відшкодування моральної шкоди тощо.

Отже, застосування такого способу захисту як припинення дії, яка порушує право, у сфері особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, характеризується превентивною спрямованістю та орієнтацією на оперативне усунення як фактичного порушення певного особистого немайнового права, так і загрози його виникнення, що забезпечує ефективний захист особистих немайнових благ поліцейського.

*Відновлення становища, яке існувало до порушення.* Відновлення становища, яке існувало до порушення особистого немайнового права, – це один з основних і найефективніших способів захисту порушеного особистого немайнового права. Завдяки йому особа може бути повернена в попереднє становище та не зазнавати негативних наслідків правопорушення. Він застосовується тоді, коли протиправною поведінкою було порушено особисте немайнове право, проте воно не припинило свого існування та підлягає відновленню шляхом усунення наслідків правопорушення [177, с. 204].

Відновлення становища, що існувало до порушення права, як спосіб захисту застосовується в тих випадках, коли порушене суб'єктивне право внаслідок цього не припиняє свого існування й може бути реально відновлене шляхом усунення наслідків правопорушення [32, с. 15]. Наприклад, якщо зображення поліцейського було використано без його особистої згоди та він не був про це поінформований, поліцейський має право вимагати видалення його зображення чи зупинення його використання чи поширення.

У цьому контексті доцільно навести наступний приклад. Патрульний поліцейський звернувся до районного суду у м. Харків щодо інциденту, який трапився 31 грудня 2016 року між патрульним поліцейським і громадянином Б. Спілкуючись із поліцейським, громадянин Б. ображав його, принижував його честь, гідність, погрожував йому фізичною розправою, принижував його репутацію перед підлеглими. Водночас він зафіксував «спілкування» за допомогою відеозаписувального пристрою. Згодом відео описаного випадку з'явилося в мережі Інтернет. Після цього інциденту патрульний поліцейський

вирішив подати до суду позовну заяву проти громадянина Б. про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди, оскільки інспектор вважає, що оприлюднення в Інтернеті зазначеного відео негативно позначилося на його кар'єрному зростанні та службі. Попри те, що всі докази публічної образи громадянином поліцейського наявні – вони доступні абсолютно кожному користувачу Інтернету, але суд вирішив відмовити в задоволенні позову. Адвокат патрульного вважає цей процес дуже показовим: «Феміда розуміє, що надалі, якщо цю справу виграють, інші державні службовці подаватимуть подібні позови» [102, с. 28; 3].

Нормативну регламентацію цього способу захисту особистих немайнових прав передбачено в ст. 276 ЦК України, відповідно до якої орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, фізична особа або юридична особа, рішеннями, діями або бездіяльністю яких порушено особисте немайнове право фізичної особи, зобов'язані вчинити необхідні дії для його негайного поновлення. Якщо дії, необхідні для негайного поновлення порушеного особистого немайнового права фізичної особи, не вчиняються, суд може постановити рішення щодо поновлення порушеного права, а також відшкодування моральної шкоди, завданої його порушенням.

Згідно з положеннями чинного законодавства, поновлення права як спосіб захисту права може застосовуватися за сукупності таких умов:

- 1) право має бути порушеним – у випадку загрози порушення, невизнання чи оспорювання права цей спосіб застосовуватися не може;
- 2) порушення права відбулося внаслідок рішення, дії або бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи.

Слід зосередити увагу на тому, що застосування такого способу захисту, як відновлення становища, яке існувало до порушення, у сфері особистих немайнових прав має таку особливість, як неможливість майнового заміщення вартості цього права, тому у разі порушення особистого немайнового права

відновлення становища, яке існувало до порушення, матиме виключно характер поновлення особистого немайнового права [177, с. 205].

Аналіз наведених наукових підходів дає підстави стверджувати, що відновлення становища, яке існувало до порушення права, у цивілістичній доктрині визначено як спосіб захисту, спрямований на усунення наслідків правопорушення та повернення суб'єкта у той фактичний і правовий стан, у якому він перебував до порушення. Водночас акцентовано, що цей спосіб застосовується лише тоді, коли право не припинило свого існування й може бути реально відновлене.

З урахуванням викладеного, відновлення становища, яке існувало до порушення права, як спосіб захисту цивільних прав та інтересів можна визначити як передбачений законом спосіб захисту, що полягає у вчиненні дій, спрямованих на усунення наслідків правопорушення та повернення особи в становище, у якому вона перебувала до порушення її суб'єктивного цивільного права або інтересу, за умови збереження можливості його реального відновлення.

Відновлення становища, яке існувало до порушення права, може бути застосовано для захисту особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, у таких випадках:

1) у разі фактичного порушення особистого немайнового права, коли право не припинило свого існування та підлягає відновленню. Застосування можливе лише за наявності вже вчиненого порушення (наприклад, незаконне поширення інформації про поліцейського або використання його зображення без згоди), коли порушене право може бути відновлене шляхом усунення наслідків правопорушення (наприклад, видалення інформації, спростування відомостей, припинення використання зображення);

2) у разі необхідності усунення негативних наслідків порушення, зокрема, коли порушення вже спричинило шкоду репутації чи іншим немайновим благам, і необхідно мінімізувати або ліквідувати його наслідки;

3) у поєднанні з іншими способами захисту. Відновлення становища, яке існувало до порушення права, часто поєднується з такими способами, як спростування недостовірної інформації або відшкодування моральної шкоди.

Отже, відновлення становища, яке існувало до порушення, є відновлювальним способом захисту, що забезпечує повернення поліцейського до попереднього стану реалізації його особистих немайнових прав з огляду на специфіку їх нематеріального характеру та публічно-службового статусу поліцейського.

*Відшкодування моральної шкоди.* Відповідно до ст. 280 ЦК України, якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, вона підлягає відшкодуванню, крім випадку неумисного повідомлення викривачем недостовірної інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» в порядку, передбаченому законом, яка підлягає спростуванню.

Відповідно до ч. 1 ст. 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

Моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала через протиправну поведінку щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи (ч. 2 ст. 23 ЦК України).

Якщо інше не встановлено законом, моральна шкода відшкодовується грошовими коштами, іншим майном або в інший спосіб. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначає суд залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних і душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для

відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. Під час визначення розміру відшкодування враховують вимоги розумності й справедливості. Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з його розміром. Таке відшкодування здійснюється одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом (частини 3–5 ст. 23 ЦК України).

В юридичній літературі компенсація моральної шкоди – це спосіб захисту особистих немайнових прав фізичної особи, який полягає в покладенні судом на правопорушника особистого немайнового права додаткового обов'язку щодо компенсації в грошовій чи іншій формі за негативні наслідки, які виникли в результаті: фізичного болю та страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; душевних страждань, яких фізична особа зазнала через протиправну поведінку щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; приниження честі, гідності та ділової репутації фізичної особи; спричинення дій, що порочать її ім'я, призводять до втручання в її особисте життя [176, с. 69; 142, с. 175; 17, с. 34].

Відшкодування моральної (немайнової) шкоди, згідно із загальним правилом, здійснюється у формі одноразової виплати грошової суми в повному обсязі або передачі іншого майнового блага. Спосіб відшкодування може встановлюватися законом. За погодженням між сторонами або за рішенням суду моральна шкода може бути відшкодована й шляхом надання благ іншого майнового характеру: безкоштовних путівок до лікувально-оздоровчих закладів (санаторіїв, будинків відпочинку), у туристичну подорож, виконання послуг або робіт (ремонт житлового приміщення, перевезення, опублікування твору, автором якого є потерпілий, косметичні, медичні послуги тощо) [112, с. 37; 68, с. 30].

З урахуванням положень ст. 23 ЦК України та наведених доктринальних підходів та з огляду на предмет цієї дисертаційної роботи, можна стверджувати, що відшкодування моральної шкоди, завданої особистим немайновим правам, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має

низку специфічних особливостей, зумовлених як природою цих прав, так і публічно-службовим статусом поліцейського, якими є:

1) специфіка об'єкта посягання. Моральна шкода завдається нематеріальним благам поліцейського (честь, гідність, ділова репутація, зображення, приватне життя тощо), які нерозривно пов'язані з його особою та мають особливе значення в контексті публічної служби;

2) підвищений ризик завдання шкоди у зв'язку з публічністю діяльності. Професійна діяльність поліцейського здійснюється в умовах відкритості та суспільного контролю, що зумовлює більшу вірогідність посягань на його особисті немайнові права (зокрема через медіа, соціальні мережі, публічні висловлювання);

3) складність доказування факту завдання моральної шкоди. Душевні страждання, приниження честі чи ділової репутації мають оцінний характер, що ускладнює їх доказування. Водночас суд враховує специфіку служби поліцейського, яка може підвищувати чутливість до репутаційних втрат;

4) врахування публічно-службового статусу під час визначення розміру компенсації. Визначаючи розмір відшкодування моральної шкоди, суд має враховувати не лише глибину страждань, а й вплив порушення на авторитет поліцейського як представника держави, що може як підвищувати, так і обмежувати розмір компенсації з огляду на допустиму критику;

5) необхідність забезпечення балансу між правом на повагу до честі й гідності та свободою слова. Слід зауважити, що не кожне негативне висловлювання щодо поліцейського є підставою для відшкодування моральної шкоди. Суд має відмежовувати допустиму суспільну критику від протиправного посягання на особисті немайнові права;

6) компенсаційний, а не відновлювальний характер цього способу захисту особистих немайнових прав. Відшкодування моральної шкоди не відновлює порушене право в первісному вигляді, а є формою компенсації за завдані нематеріальні втрати, що особливо актуально у випадках, коли повне відновлення є неможливим;

7) можливість поєднання з іншими способами захисту. Відшкодування моральної шкоди зазвичай застосовується в поєднанні з іншими способами захисту (визнання права, спростування недостовірної інформації, припинення порушення, відновлення становища), що забезпечує комплексний характер захисту.

Отже, відшкодування моральної шкоди, завданої особистим немайновим правам, що забезпечують соціальне буття поліцейського, вирізняється підвищеною складністю доказування, залежністю від публічно-службового статусу особи, необхідністю забезпечення балансу між приватними й публічними інтересами, а також компенсаційною спрямованістю, що зумовлює особливе місце цього способу захисту в системі способів захисту особистих немайнових прав загалом.

Захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, поряд із загальними способами захисту цивільних прав та інтересів, здійснюється й спеціальними способами. Розглянемо їх детальніше.

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про захист гідності, та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 р. № 1 вибір способу захисту особистого немайнового права, зокрема права на повагу до гідності та честі, права на недоторканість ділової репутації, належить позивачеві. Водночас особа, право якої порушено, може обрати як загальний, так і спеціальний способи захисту свого права, визначені законом, який регламентує конкретні цивільні правовідносини. З огляду на це, суди повинні брати до уваги, що відповідно до статті 275 ЦК захист особистого немайнового права здійснюється у спосіб, встановлений главою 3 цього Кодексу, а також іншими способами відповідно до змісту цього права, способу його поширення та наслідків, що їх спричинило це порушення. До таких спеціальних способів захисту належать, наприклад, спростування недостовірної інформації та (або)

право на відповідь (стаття 277 ЦК), заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (стаття 278 ЦК) тощо.

*Спростування недостовірної інформації та (або) право на відповідь.* Відповідно до ч. 1–2 ст. 277 ЦК України фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. Право на відповідь, а також на спростування недостовірної інформації щодо особи, яка померла, належить членам її сім'ї, близьким родичам та іншим заінтересованим особам.

Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію. Поширювачем інформації, яку подає посадова чи службова особа під час виконання своїх посадових (службових) обов'язків, вважається юридична особа, у якій вона працює. Якщо особа, яка поширила недостовірну інформацію, невідома, фізична особа, право якої порушено, може звернутися до суду із заявою про встановлення факту недостовірності цієї інформації та її спростування (ч. 4 ст. 277 ЦК України).

Якщо недостовірна інформація міститься в документі, який прийняла (видала) юридична особа, цей документ має бути відкликаний (ч. 5 ст. 277 ЦК України).

Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено в друкованих або інших медіа, має право на відповідь, а також на спростування недостовірної інформації у тому самому медіа відповідно до закону. Якщо відповідь і спростування у тому самому медіа є неможливими у зв'язку з його припиненням, така відповідь і спростування мають бути оприлюднені в іншому медіа за рахунок особи, яка поширила недостовірну інформацію. Спростування недостовірної інформації здійснюється незалежно від вини особи, яка її поширила (ч. 6 ст. 277 ЦК України).

Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок повідомлення викривачем інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України

«Про запобігання корупції» через зовнішні канали повідомлення в порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції», має право на відповідь. Спростування недостовірної інформації здійснюється у такий самий спосіб, у який вона була поширена (ч. 7 ст. 277 ЦК України).

Зокрема, суди повинні враховувати такі відмінності між спростуванням недостовірної інформації та правом на відповідь: а) у разі спростування поширена інформація визнається недостовірною, а у випадку реалізації права на відповідь особа має право на висвітлення власної позиції щодо поширеної інформації та обставин порушення особистого немайнового права без визнання її недостовірною; б) спростовує недостовірну інформацію особа, яка її поширила, а відповідь дає особа, стосовно якої поширено інформацію (п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності, та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 року № 1).

Нині захист честі та гідності є особливо актуальним для працівників поліції, діяльність яких здійснюється в конфліктних умовах за великого психологічного навантаження й спротиву правопорушників. Забезпечення права працівників поліції на захист честі та гідності під час виконання службових обов'язків законодавством належно не врегульоване, а також не відповідає тим вимогам, які висуває криміногенна ситуація та соціально-політична обстановка в Україні, а тому потребує невідкладного вдосконалення [28, с. 70].

В юридичній літературі обстоюється думка щодо необхідності нормативного закріплення права осіб, щодо яких проводиться службове розслідування, на честь, гідність і повагу до особистості, та конкретизації обов'язку посадової особи, яка призначає службове розслідування за матеріалами, у якому містяться відомості, що стосуються честі й гідності працівників, вживати всіх передбачених законодавством заходів щодо охорони зазначених прав працівників [110, с. 252].

З огляду на особливу юридичну природу особистих немайнових прав, можна виокремити особливості, пов'язані із застосуванням такого способу захисту як спростування недостовірної інформації та право на відповідь щодо особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття:

1) публічно-службовий характер правовідносин. Порушення особистих немайнових прав поліцейського, об'єктом яких є, зокрема, честь, гідність і ділова репутація, у більшості випадків виникає у зв'язку з виконанням поліцейським службових повноважень. Це зумовлює необхідність оцінювання поширеної інформації не лише з позицій приватної особи, а й з урахуванням його спеціального статусу як представника держави, який реалізує владні функції. Отже, правова оцінка таких відносин має здійснюватися на межі приватноправового та публічно-правового регулювання;

2) підвищений рівень допустимої критики. Поліцейський як суб'єкт публічної служби є об'єктом підвищеної уваги з боку суспільства, медіа та громадських інституцій. Це означає, що межі допустимої критики щодо нього є ширшими порівняно з приватною особою. Водночас така підвищена толерантність до критики не означає допустимість поширення недостовірних фактичних відомостей, що принижують честь, гідність чи ділову репутацію поліцейського, що й зумовлює можливість застосування відповідного способу захисту;

3) необхідність розмежування фактичних тверджень та оцінних суджень. Ключовою умовою застосування спростування як способу захисту цивільних прав та інтересів є встановлення того, що поширена інформація має характер фактичних тверджень, які можуть бути перевірені на відповідність дійсності. Оцінні судження, навіть якщо вони мають негативний характер, не підлягають спростуванню, оскільки відображають суб'єктивну думку особи. У справах щодо захисту особистих немайнових прав поліцейських це розмежування має особливе значення, адже значна частина публічних висловлювань щодо їх діяльності має саме оцінний характер;

4) спеціальні вимоги до способу спростування. Законодавство встановлює імперативну вимогу щодо способу спростування недостовірної інформації – воно має здійснюватися у той самий спосіб, у який така інформація була поширена. Це забезпечує ефективність відновлення порушеного права, особливо в умовах інформаційного суспільства, де поширення відомостей через інтернет-ресурси та соціальні мережі має значний резонанс. Для поліцейського це має особливе значення з огляду на швидкість і масштаб поширення інформації про його професійну діяльність;

5) необхідність балансу між приватними правами та публічним інтересом. Застосування цього способу захисту щодо поліцейського має здійснюватися з урахуванням необхідності забезпечення балансу між його правом на повагу до честі, гідності й ділової репутації та правом суспільства на свободу слова й отримання інформації про діяльність правоохоронних органів. Такий баланс є ключовим критерієм під час вирішення відповідних спорів і вимагає від суду врахування як індивідуальних інтересів поліцейського, так і суспільної значущості поширеної інформації.

Отже, спростування недостовірної інформації та (або) право на відповідь як способи захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, вирізняються поєднанням приватноправової природи з публічно-правовою специфікою правового статусу поліцейського. Застосування зазначених способів захисту зумовлюється необхідністю врахування підвищеного рівня суспільної уваги до діяльності поліцейського, розмежування фактичних тверджень та оцінних суджень, дотримання встановленого способу спростування, а також забезпечення балансу між правом особи на повагу до гідності та честі, недоторканність ділової репутації та свободою вираження поглядів. Зазначене визначає особливу складність і водночас значущість цих способів захисту в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства.

*Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права.* Відповідно до ст. 278 ЦК України, якщо особисте немайнове

право фізичної особи порушене в газеті, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які готуються до випуску у світ, суд може заборонити розповсюдження відповідної інформації. Якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене в номері (випуску) газети, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які випущені у світ, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе, – вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення.

Аналіз наведеної норми ЦК України, а також положень Закону України «Про Національну поліцію» дає підстави стверджувати, що заборона поширення інформації як спосіб захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має превентивно-припинювальний характер і спрямована на недопущення або мінімізацію негативних наслідків інформаційного впливу на особу. Застосування цього способу захисту набуває особливої актуальності в умовах інформаційного суспільства, де швидкість і масштаб поширення відомостей можуть спричиняти істотну шкоду честі, гідності, діловій репутації та приватному життю поліцейського.

Крім того, цей спосіб захисту вирізняється гнучкістю механізму реалізації, що дає змогу застосовувати як превентивні заходи (заборона поширення інформації до її оприлюднення), так і реактивні (припинення розповсюдження вже оприлюднених матеріалів або їх вилучення). Це забезпечує ефективне реагування на різних стадіях порушення особистих немайнових прав.

У підсумку, заборона поширення інформації є важливим інструментом охорони особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, який поєднує в собі функції запобігання, припинення правопорушення та створення передумов для подальшого відновлення порушених прав, водночас потребуючи зваженого й пропорційного застосування з огляду на публічні інтереси й стандарти демократичного суспільства.

Отже, способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, становлять цілісну систему правових засобів, яка поєднує превентивні, відновлювальні та компенсаційні механізми впливу. Їх застосування має здійснюватися з урахуванням специфіки публічної служби, інформаційного середовища та необхідності дотримання балансу між правами поліцейського й демократичними свободами, що зумовлює потребу подальшого вдосконалення нормативного регулювання у цій сфері.

Система способів захисту особистих немайнових прав поліцейського охоплює як загальні, так і спеціальні способи, які пов'язані між собою та можуть застосовуватися як окремо, так і в поєднанні залежно від характеру правопорушення, стадії його вчинення та наслідків. Причому загальні способи захисту особистих немайнових прав (визнання права, припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, відшкодування моральної шкоди тощо) вирізняються універсальністю, натомість спеціальні способи (спростування недостовірної інформації, право на відповідь, заборона поширення інформації) – спрямованістю на захист конкретних немайнових благ, наприклад, честі, гідності та ділової репутації.

Застосування кожного з досліджених способів захисту щодо особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має специфічні особливості, зумовлені його публічно-службовим статусом. Зокрема, така специфіка виявляється в підвищеному рівні суспільної уваги до діяльності поліцейського, необхідності врахування меж допустимої критики, необхідності розмежування фактичних тверджень та оцінних суджень, а також потребі забезпечення балансу між приватними інтересами поліцейського та публічним інтересом суспільства.

Превентивно-присікальні способи захисту (зокрема припинення дії, яка порушує право, заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права) відіграють ключову роль у недопущенні або мінімізації порушень особистих немайнових прав поліцейського, особливо в умовах

швидкого поширення інформації. Водночас відновлювальні способи захисту (відновлення становища, яке існувало до порушення, спростування недостовірної інформації та (або) право на відповідь) спрямовані на усунення наслідків правопорушення та повернення особи до попереднього стану, натомість компенсаційні способи захисту (відшкодування моральної шкоди) забезпечують відшкодування негативних нематеріальних наслідків, які не можуть бути повністю усунені.

### **Висновки до розділу 3**

Дослідження цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, дало змогу дійти таких висновків:

1. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, – це система правових засобів і способів впливу, що здійснюються поліцейським або відповідними юрисдикційними органами в разі порушення, невизнання або оспорювання особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, і яка реалізується шляхом застосування відповідних способів захисту з урахуванням особливостей публічно-службового статусу поліцейського, підвищеного рівня публічного контролю та необхідності забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом.

2. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має такі особливості, як:

1) поєднання приватно-правового та публічно-правового характеру захисту. Захист здійснюється як у межах цивільного судочинства, так і через спеціальні службові, дисциплінарні й адміністративні механізми, зумовлені спеціальним статусом поліцейського;

2) підвищений рівень публічного контролю. Реалізація права на захист відбувається в умовах підвищеної уваги з боку суспільства та медіа, що може впливати на межі захисту, зокрема особистих немайнових прав, які пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу;

3) наявність спеціальних обмежень, пов'язаних із проходженням служби в органах і підрозділах Національної поліції. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, не може здійснюватися способами, що суперечать службовій дисципліні, етичним вимогам або можуть завдати шкоди авторитету Національної поліції;

4) специфіка об'єкта захисту, яким є особисті немайнові блага поліцейського (честь, гідність, ділова репутація, зображення тощо), які можуть зазнавати втручання у зв'язку з виконанням службових повноважень;

5) необхідність забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом. Під час здійснення захисту враховується необхідність забезпечення балансу між здійсненням особистих немайнових прав поліцейського та публічним інтересом у відкритості й підзвітності діяльності поліції.

3. Форма захисту цивільних прав та інтересів – це система взаємопов'язаних організаційних і правових заходів, передбачених законодавством або договором, що здійснюються уповноваженими органами або самим носієм права, спрямована на запобігання порушенням, їх припинення, відновлення порушених прав і відшкодування завданої шкоди, і яка поєднує системність, нормативну обґрунтованість, універсальність суб'єктів захисту та взаємозв'язок організаційних і правових елементів.

4. Юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав поліцейського – це реалізація прав та охоронюваних законом інтересів поліцейського шляхом звернення до суду або інших уповноважених державних органів, що забезпечує відновлення порушених прав, припинення протиправних дій та відшкодування моральної шкоди, з урахуванням немайнової природи прав, специфіки публічно-службового статусу

поліцейського та необхідності балансу між приватними й суспільними інтересами. Юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, вирізняється комплексністю, багаторівневістю, домінуванням судового захисту, спеціалізацією способів захисту та необхідністю врахування публічно-правової специфіки його правового статусу.

5. Неюрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, – це самостійне застосування поліцейським законних і морально допустимих засобів протидії, спрямованих на припинення порушення або запобігання загрози порушення його особистих немайнових прав, без звернення до державних або уповноважених органів. Такі дії мають відповідати змісту порушеного права, характеру порушення та його наслідкам, урахувати службовий статус поліцейського, етичні норми, авторитет поліції та баланс між приватними та публічними інтересами.

6. Самозахист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, – це законна та морально допустима дія поліцейського, спрямована на припинення порушення або запобігання загрози порушення його особистих немайнових прав, що відповідає змісту порушеного права та наслідкам порушення, здійснювана самостійно без звернення до уповноважених органів, з урахуванням службового статусу, етичних норм, авторитету поліції та балансу між приватними й публічними інтересами.

7. Особливості самозахисту особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, визначаються:

1) обмеженнями службового статусу поліцейського. Самозахист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має здійснюватися так, щоб не порушувати службову дисципліну, етичні норми й авторитет Національної поліції;

2) необхідністю врахування публічного інтересу. Під час самозахисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття, поліцейському необхідно балансувати між захистом особистих немайнових прав і забезпеченням принципу відкритості в діяльності поліції;

3) доцільністю поєднання індивідуального та ситуаційного підходу. Засоби самозахисту, які застосовуються, мають відповідати обставинам порушення особистого немайнового права поліцейського, з урахуванням специфіки служби.

8. Способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, становлять цілісну систему правових засобів, яка поєднує превентивні, відновлювальні та компенсаційні механізми впливу. Їх застосування має здійснюватися з урахуванням специфіки публічної служби, інформаційного середовища та необхідності дотримання балансу між правами поліцейського й демократичними свободами, що зумовлює потребу подальшого вдосконалення нормативного регулювання у цій сфері.

9. Система способів захисту особистих немайнових прав поліцейського включає як загальні, так і спеціальні способи, які пов'язані між собою та можуть застосовуватися як окремо, так і в поєднанні залежно від характеру правопорушення, стадії його вчинення та наслідків. Загальні способи захисту особистих немайнових прав (визнання права, припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, відшкодування моральної шкоди тощо) характеризуються універсальністю, натомість спеціальні способи (спростування недостовірної інформації, право на відповідь, заборона поширення інформації) – спрямованістю на захист конкретних немайнових благ, наприклад, честі, гідності та ділової репутації.

10. Застосування конкретного способу захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має специфічні особливості, зумовлені публічно-службовим статусом поліцейського. Зокрема, така специфіка виявляється в підвищеному рівні суспільної уваги до

діяльності поліцейського, необхідності врахування меж допустимої критики, необхідності розмежування фактичних тверджень та оцінних суджень, а також потребі забезпечення балансу між приватними інтересами поліцейського та публічним інтересом суспільства.

11. Превентивно-присікальні способи захисту (зокрема припинення дії, яка порушує право, заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права) відіграють ключову роль у недопущенні або мінімізації порушень особистих немайнових прав поліцейського, особливо в умовах швидкого поширення інформації. Водночас відновлювальні способи захисту (відновлення становища, яке існувало до порушення, спростування недостовірної інформації та (або) право на відповідь) спрямовані на усунення наслідків правопорушення та повернення особи до попереднього стану, натомість компенсаційні способи захисту (відшкодування моральної шкоди) забезпечують відшкодування негативних нематеріальних наслідків, які не можуть бути повністю усунені.

## ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукової проблеми, яке полягає у визначенні особливостей інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

Найвагомішими науковими результатами роботи є такі положення.

1. Актуальність дослідження інституту особистих немайнових прав поліцейських в Україні, зокрема особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, зумовлена сукупністю правових, соціальних і безпекових факторів, що набувають особливого значення в умовах сучасних трансформацій держави, а саме: загальнотеоретичною значущістю особистих немайнових прав у системі прав людини й громадянина; специфікою спеціального правового статусу поліцейського; наявністю прогалин у цивільному законодавстві; підвищеними ризиками службової діяльності; впливом воєнного стану та безпекових викликів, а також недостатнім рівнем наукової розробленості цієї проблематики.

2. Етапами еволюції правового регулювання інституту особистих немайнових прав поліцейського в Україні є:

1) доктринально-філософський етап становлення ідей особистих прав людини (до кінця XIX ст.), що вирізняється формуванням ідей природних прав людини, гідності, честі, свободи особистості. У той період особисті немайнові права ще не були системно врегульовані законодавством, але сформувалися: філософські концепції прав людини; уявлення про недоторканність особи; основи майбутнього правового статусу людини як носія невідчужуваних прав. Це створило теоретичну базу для подальшого правового регулювання прав суб'єктів зі спеціальним правовим статусом, зокрема осіб, які виконують публічні функції;

2) етап зародження нормативного регулювання нематеріальних благ (кінець XIX ст. – перша половина XX ст.). Цивільне законодавство почало визнавати нематеріальні блага як об'єкт правового захисту. Зокрема, у цей період формуються: норми авторського права; механізми компенсації моральної шкоди; перші підходи до правового захисту честі та гідності. Водночас особливості статусу осіб публічної служби (зокрема поліцейських) ще не отримали спеціального правового регулювання;

3) міжнародно-правовий етап становлення системи захисту прав людини (друга половина XX ст.), що вирізняється: формуванням міжнародних стандартів прав людини; створенням системи міжнародного контролю за їх дотриманням; утвердженням принципу верховенства права. Саме на цьому етапі відбувається формування універсальних стандартів, які поширюються на всіх осіб, і зокрема працівників правоохоронних органів;

4) етап становлення правового статусу працівників органів внутрішніх справ (1960 – 1990-ті роки). У цей період: особисті немайнові права працівників правоохоронних органів визначалися переважно в контексті службової дисципліни та службового статусу; цивільно-правовий аспект цих прав залишався недостатньо розвиненим; основна увага приділялася захисту честі, гідності та репутації;

5) конституційний етап формування сучасної концепції прав людини, зокрема поліцейського як їх носія (1996 – початок 2000-х років). З моменту прийняття Конституції України: утверджується антропоцентрична модель права; людина визнається найвищою соціальною цінністю. Щодо правового статусу поліцейських на цьому етапі: поліцейський (працівник міліції) визнається носієм особистих немайнових прав; формується підхід до поєднання публічно-службового статусу та приватноправової правосуб'єктності;

6) кодифікаційний етап розвитку інституту особистих немайнових прав (2003–2015 роки), що ознаменувався прийняттям ЦК України. З огляду

на це, поліцейський визнається учасником цивільних правовідносин, а його особисті немайнові права отримують цивільно-правову охорону;

7) етап реформування правоохоронної системи та формування правового статусу поліцейського (2015–2019 роки), що характеризується правовою регламентацією правового статусу поліцейського у спеціальному законодавстві (Законі України «Про Національну поліцію»), а також закріпленням гарантій здійснення його особистих немайнових прав;

8) сучасний етап рекодифікації цивільного законодавства та розвитку інституту особистих немайнових прав (2019 рік – дотепер), під час якого особисті немайнові права поліцейського визначаються як частина загальної системи особистих немайнових прав людини, але з урахуванням особливостей несення служби у Національній поліції.

3. Методологія дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, – це цілісна, науково обґрунтована система принципів, підходів, методів і засобів пізнання правових явищ, яка забезпечує комплексне дослідження сутності, змісту, структури, генези й особливостей цивільно-правового регулювання та захисту відповідних прав, а також формування теоретичних висновків і практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

4. Застосування в дисертаційному дослідженні комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання є підґрунтям для цілісного, всебічного й об'єктивного дослідження інституту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні.

5. Під особистим немайновим правом поліцейського, що забезпечує його соціальне буття, слід розуміти абсолютне суб'єктивне цивільне право, що нерозривно пов'язане з особою поліцейського як єдиного його носія, належить поліцейському як фізичній особі від народження або виникає на підставі закону, вирізняється особливостями здійснення та захисту, які зумовлені спеціальним публічно-службовим статусом поліцейського, має довічний

характер і спрямоване на задоволення нематеріальних потреб поліцейського в культурній, соціальній та інших сферах.

6. Особисті немайнові права поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, за функціонально-змістовою спрямованістю цих прав у забезпеченні різних сфер соціального буття поліцейського доцільно класифікувати на:

1) особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського (право на ім'я (ст. 294 ЦК України); право на зміну імені (ст. 295 ЦК України); право на використання імені (ст. 296 ЦК України); право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України); право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України); право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України));

2) особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя та інформаційного простору поліцейського (право на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України); право на інформацію (ст. 302 ЦК України); право на особисті папери (ст. 303 ЦК України); право розпоряджатися особистими паперами (ст. 304 ЦК України); право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст. 305 ЦК України); право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України));

3) особисті немайнові права, що пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу (право на захист інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеознімання (ст. 307 ЦК України); право на охорону інтересів особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України); право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ст. 309 ЦК України));

4) особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського (право на місце проживання (ст. 310 ЦК України); право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України); право на

вибір роду занять (ст. 312 ЦК України); право на свободу пересування (ст. 313 ЦК України); право на свободу об'єднання (ст. 314 ЦК України); право на мирні зібрання (ст. 315 ЦК України)).

7. Особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського, становлять важливу складову його правового статусу як фізичної особи та одночасно як представника державної влади й спрямовані на забезпечення індивідуалізації особи поліцейського, формування його особистої та професійної ідентичності, а також на захист нематеріальних благ, що характеризують його як особистість та як суб'єкта правоохоронної діяльності.

Особисті немайнові права, що пов'язані з ідентифікацією та персоніфікацією особи поліцейського, належать йому на загальних підставах як фізичній особі. Водночас їхня реалізація має певні особливості, зумовлені публічно-службовим характером діяльності поліцейського. Зокрема, ім'я поліцейського виконує не лише функцію особистої ідентифікації, а і є елементом офіційної службової ідентифікації у процесі здійснення державно-владних повноважень; право на індивідуальність під час проходження служби реалізується з огляду на встановлені стандарти поведінки, зовнішній вигляд і службову дисципліну; ділова репутація, честь і гідність поліцейського формуються не лише у сфері приватного життя, а й у процесі виконання ним правоохоронних функцій, що зумовлює підвищений рівень суспільної уваги до його діяльності та поведінки.

Особисті немайнові права, що забезпечують ідентифікацію та персоніфікацію особи поліцейського, мають комплексний правовий характер і поєднують у собі загальні цивільно-правові засади охорони особистих немайнових благ з особливостями їх реалізації, зумовленими службовим статусом поліцейського. Їх належна реалізація та ефективний захист є важливою передумовою забезпечення правового статусу поліцейського, зміцнення авторитету Національної поліції та підвищення довіри суспільства до правоохоронних органів держави.

8. Особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя й інформаційного простору поліцейського, становлять важливу складову його правового статусу як фізичної особи та водночас як суб'єкта державної служби та спрямовані на забезпечення недоторканності приватної сфери особи, захист інформації про її особисте життя та визначення меж доступу інших осіб до такої інформації.

Особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя й інформаційного простору поліцейського, належать поліцейському на загальних підставах як фізичній особі, однак їхня реалізація має низку особливостей, зумовлених характером правоохоронної діяльності, наявністю службових повноважень і доступом до інформації з обмеженим доступом. Зокрема, реалізація поліцейським права на особисте життя та його таємницю поєднується з необхідністю дотримання службової дисципліни, етичних стандартів поведінки та виконання вимог законодавства у сфері запобігання корупції; право на інформацію здійснюється з огляду на встановлені законом обмеження щодо використання й поширення службової, конфіденційної та іншої інформації з обмеженим доступом; право на особисті папери та розпорядження ними реалізується з урахуванням наявності в таких паперах службових відомостей, отриманих під час виконання службових повноважень; право на таємницю кореспонденції гарантується поліцейському, однак може бути обмежене у випадках і в порядку, визначених законом, зокрема на підставі судового рішення.

Отже, особисті немайнові права, що забезпечують захист особистого життя й інформаційного простору поліцейського, є предметом комплексного правового регулювання та поєднують у собі загальні цивільно-правові гарантії недоторканності приватного життя з особливостями їх реалізації, зумовленими спеціальним правовим статусом поліцейського, необхідністю охорони інформації з обмеженим доступом і забезпеченням публічного інтересу у сфері діяльності правоохоронних органів.

9. Особисті немайнові права, пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіапросторі та реалізацією творчого потенціалу, є важливою складовою системи особистих немайнових прав працівника поліції як фізичної особи та суб'єкта державної служби.

Встановлено, що реалізація права поліцейського на власне зображення має низку специфічних особливостей, які зумовлені його особливим правовим статусом. Публічний характер діяльності поліції та принцип відкритості її функціонування перед суспільством зумовлюють допустимість фіксації дій поліцейського під час виконання службових обов'язків у публічних місцях без отримання окремої згоди особи. Водночас за поліцейським зберігається право на захист приватного життя, а також право вимагати припинення незаконного використання його зображення у випадках, коли таке використання виходить за межі суспільного інтересу або порушує його особисті немайнові права.

Окрему групу досліджуваних прав становить право поліцейського на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, яке є важливою гарантією інтелектуальної самореалізації особи. Водночас реалізація цього права в діяльності поліцейського має здійснюватися з огляду на встановлені законодавством обмеження, пов'язані з необхідністю дотримання службової дисципліни, нерозголошення інформації з обмеженим доступом, відомостей досудового розслідування та недопущення дій, що можуть негативно вплинути на авторитет Національної поліції.

Отже, особисті немайнові права поліцейського у сфері використання його зображення, участі в медіа та здійснення творчої діяльності характеризуються поєднанням загальних цивільно-правових гарантій та спеціальних обмежень, зумовлених публічно-службовим статусом поліцейського. Це свідчить про необхідність забезпечення належного балансу між правами та свободами поліцейського як особистості й вимогами публічної служби, спрямованими на забезпечення довіри суспільства до правоохоронних органів та ефективне виконання ними своїх функцій.

10. Особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, є складовою загальної системи особистих немайнових прав фізичної особи, регламентованих цивільним законодавством України. Такі права мають універсальний характер і належать поліцейському як людині й громадянину, однак їхня реалізація відбувається з урахуванням специфіки публічно-службового статусу поліцейського.

Особливості здійснення особистих немайнових права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, полягають у поєднанні загальноправових гарантій із визначеними законом службовими обмеженнями, зумовленими характером правоохоронної діяльності, необхідністю забезпечення публічної безпеки, дотриманням службової дисципліни, принципу політичної нейтральності, а також запобіганням конфлікту інтересів. Такі обмеження мають функціональний характер і спрямовані на забезпечення ефективного виконання поліцейським своїх службових повноважень і підтримання довіри суспільства до поліції. Поряд із цим законодавство України передбачає додаткові соціальні гарантії для поліцейських, зокрема у сфері житлового забезпечення та професійного захисту їхніх прав та інтересів.

Отже, особисті немайнові права, що забезпечують фізичну автономію та соціальну самореалізацію поліцейського, характеризуються особливим правовим режимом реалізації, який полягає в збалансуванні приватних інтересів поліцейського як фізичної особи та публічних інтересів держави й суспільства, що зумовлено специфікою проходження служби в Національній поліції України.

11. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, – це система правових засобів і способів впливу, що здійснюються поліцейським або відповідними юрисдикційними органами в разі порушення, невизнання або оспорювання особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, і яка реалізується шляхом застосування відповідних способів захисту з урахуванням особливостей

публічно-службового статусу поліцейського, підвищеного рівня публічного контролю та необхідності забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом.

12. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має такі особливості, як:

1) поєднання приватно-правового та публічно-правового характеру захисту. Захист здійснюється як у межах цивільного судочинства, так і через спеціальні службові, дисциплінарні й адміністративні механізми, зумовлені спеціальним статусом поліцейського;

2) підвищений рівень публічного контролю. Реалізація права на захист відбувається в умовах підвищеної уваги з боку суспільства та медіа, що може впливати на межі захисту, зокрема особистих немайнових прав, які пов'язані з використанням зображення поліцейського, його участю в медіа та реалізацією творчого потенціалу;

3) наявність спеціальних обмежень, пов'язаних із проходженням служби в органах і підрозділах Національної поліції. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, не може здійснюватися способами, що суперечать службовій дисципліні, етичним вимогам або можуть завдати шкоди авторитету Національної поліції;

4) специфіка об'єкта захисту, яким є особисті немайнові блага поліцейського (честь, гідність, ділова репутація, зображення тощо), що можуть зазнавати втручання у зв'язку з виконанням службових повноважень;

5) необхідність забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом. Під час здійснення захисту враховується необхідність забезпечення балансу між здійсненням особистих немайнових прав поліцейського та публічним інтересом у відкритості й підзвітності діяльності поліції.

13. Форма захисту цивільних прав та інтересів – це система взаємопов'язаних організаційних і правових заходів, передбачених законодавством або договором, що здійснюються уповноваженими органами або самим носієм права, спрямована на запобігання порушенням, їх

припинення, відновлення порушених прав і відшкодування завданої шкоди, і яка поєднує системність, нормативну обґрунтованість, універсальність суб'єктів захисту та взаємозв'язок організаційних і правових елементів.

14. Юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав поліцейського – це реалізація прав та охоронюваних законом інтересів поліцейського шляхом звернення до суду або інших уповноважених державних органів, що забезпечує відновлення порушених прав, припинення протиправних дій та відшкодування моральної шкоди, з урахуванням немайнової природи прав, специфіки публічно-службового статусу поліцейського та необхідності балансу між приватними й суспільними інтересами. Юрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні, вирізняється комплексністю, багаторівневістю, домінуванням судового захисту, спеціалізацією способів захисту та необхідністю врахування публічно-правової специфіки його правового статусу.

15. Неюрисдикційна форма захисту особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, – це самостійне застосування поліцейським законних і морально допустимих засобів протидії, спрямованих на припинення порушення або запобігання загрози порушення його особистих немайнових прав, без звернення до державних або уповноважених органів. Такі дії мають відповідати змісту порушеного права, характеру порушення та його наслідкам, враховувати службовий статус поліцейського, етичні норми, авторитет поліції та баланс між приватними й публічними інтересами.

16. Самозахист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, – це законна та морально допустима дія поліцейського, спрямована на припинення порушення або запобігання загрози порушення його особистих немайнових прав, що відповідає змісту порушеного права та наслідкам порушення, здійснювана самостійно без звернення до уповноважених органів, з урахуванням службового статусу,

етичних норм, авторитету поліції та балансу між приватними й публічними інтересами.

17. Особливості самозахисту особистих немайнових прав поліцейського, що забезпечують його соціальне буття, визначаються:

1) обмеженнями службового статусу поліцейського. Самозахист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має здійснюватися так, щоб не порушувати службову дисципліну, етичні норми й авторитет Національної поліції;

2) необхідністю врахування публічного інтересу. Під час самозахисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття, поліцейському необхідно балансувати між захистом особистих немайнових прав і забезпеченням принципу відкритості в діяльності поліції;

3) доцільністю поєднання індивідуального та ситуаційного підходу. Засоби самозахисту, які застосовуються, мають відповідати обставинам порушення особистого немайнового права поліцейського, з урахуванням специфіки служби.

18. Способи цивільно-правового захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, становлять цілісну систему правових засобів, яка поєднує превентивні, відновлювальні та компенсаційні механізми впливу. Їх застосування має здійснюватися з урахуванням специфіки публічної служби, інформаційного середовища та необхідності дотримання балансу між правами поліцейського й демократичними свободами, що зумовлює потребу подальшого вдосконалення нормативного регулювання в цій сфері.

19. Система способів захисту особистих немайнових прав поліцейського охоплює як загальні, так і спеціальні способи, які пов'язані між собою та можуть застосовуватися як окремо, так і в поєднанні залежно від характеру правопорушення, стадії його вчинення та наслідків. Загальні способи захисту особистих немайнових прав (визнання права, припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення,

відшкодування моральної шкоди тощо) вирізняються універсальністю, натомість спеціальні способи (спростування недостовірної інформації, право на відповідь, заборона поширення інформації) – спрямованістю на захист конкретних немайнових благ, наприклад, честі, гідності й ділової репутації.

20. Застосування конкретного способу захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського, має специфічні особливості, зумовлені публічно-службовим статусом поліцейського. Зокрема, така специфіка виявляється в підвищеному рівні суспільної уваги до діяльності поліцейського, необхідності врахування меж допустимої критики, необхідності розмежування фактичних тверджень та оцінних суджень, а також потребі забезпечення балансу між приватними інтересами поліцейського й публічним інтересом суспільства.

21. Превентивно-присікальні способи захисту (зокрема припинення дії, яка порушує право; заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права) відіграють ключову роль у недопущенні або мінімізації порушень особистих немайнових прав поліцейського, особливо в умовах швидкого поширення інформації. Водночас відновлювальні способи захисту (відновлення становища, яке існувало до порушення, спростування недостовірної інформації та (або) право на відповідь) спрямовані на усунення наслідків правопорушення та повернення особи до попереднього стану, натомість компенсаційні способи захисту (відшкодування моральної шкоди) забезпечують відшкодування негативних нематеріальних наслідків, які не можуть бути повністю усунені.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз розгляду спорів про захист немайнових прав фізичних осіб за 2013–2014 роки. *Комунарський районний суд м. Запоріжжя*. URL: [https://km.zp.court.gov.ua/sud0812/pokazniki-diyalnosti/atichna\\_robota/292](https://km.zp.court.gov.ua/sud0812/pokazniki-diyalnosti/atichna_robota/292).
2. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. 20 с.
3. Бабич Ю. І. Служити і Захищати з Честью і Гідністю! *Цензор.НЕТ*. URL: [https://censor.net.ua/blogs/1105599/slujiti\\_zahischaty\\_z\\_chestyu\\_gdnsty](https://censor.net.ua/blogs/1105599/slujiti_zahischaty_z_chestyu_gdnsty).
4. Баранова Л. М. Механізм захисту суб'єктивних цивільних прав юрисдикційними органами. *Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб* : кол. монографія / [В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.] ; за наук. ред. В. Л. Яроцького. Харків : Юрайт, 2013. 272 с.
5. Башурин Н. Неюрисдикційні форми захисту науково-технічної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 5–11.
6. Берестова І. Особисті немайнові права інтелектуальної власності авторів творів. *Юридична Україна*. 2008. № 3. С. 54–58.
7. Бігняк О. Захист корпоративних прав: співвідношення категорій «форми захисту», «способи захисту» та «засоби захисту» (сучасні погляди та концепції). *Юридичний вісник*. 2013. № 2. Ст. 43–48.
8. Бірюков І. А. Цивільне право України: загальна частина : навч. посіб. Київ : Наук. думка, 2000. 304 с.
9. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 207 с.
10. Бондар Н. П. Превентивний захист цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2015. 210 с.
11. Великанова М. М. До питання про захист честі, гідності та ділової репутації фізичної особи. *Юридичний вісник*. 2012. № 23. С. 80–85.

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
13. Венедіктова І. В. Цивільно-правові способи захисту охоронюваних законом інтересів. *Форум права*. 2011. № 2. С. 125–126.
14. Ганьба Б. Системний підхід у державно-правових дослідженнях. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2000. № 35. С. 59–66.
15. Гора М. А. Поняття та ознаки особистих немайнових прав фізичних осіб. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 61–66.
16. Гражданское право Украины : учеб. по подготовке и сдаче зачетов и экзаменов. Харьков : Эспада, 2000. Ч. 2. 399 с.
17. Гриняк А. Б. Відшкодування моральної шкоди в договірних зобов'язаннях. *Відшкодування моральної шкоди: коментар, законодавство, судова практика* / за заг. ред. М. К. Галянтича. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 30–46.
18. Гусарев С. Д. До питання співвідношення правових категорій «юридична діяльність», «правоохоронна діяльність» та «діяльність поліції». *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). С. 132–141.
19. Гусарев С. Д., Короєд С. О. Поняття, ознаки та практика застосування оціночних понять в цивільному праві. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 4 (22). С. 78–89.
20. Гусарев С. Д., Старицька О. О. Формування професійної культури поліцейських в сучасній Україні: форми та зміст. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 61–67.
21. Данильченко О. В. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав фізичної особи за законодавством України. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 603–607.
22. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2001. 21 с.
23. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 256 с.

24. Дзера О. В. Цивільне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 976 с.
25. Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15 берез. 2018 р. № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>.
26. Довбій С. П. Договір охорони майна : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. 188 с.
27. Дріжчана С. В. Захист трудових прав громадян при укладенні і припиненні трудового договору в умовах формування ринку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 1994. 26 с.
28. Єпішко І. С. Кримінально-правовий захист честі та гідності поліцейського є невідкладним. *Право і безпека*. 2017. № 3 (66). С. 67–71.
29. Жаров В. О. Захист прав на об'єкти інтелектуальної власності: захист прав на об'єкти промислової власності. Захист авторських і суміжних прав : навч. посіб. Київ : Ін-т інтелектуал. власності, 2000. 201 с.
30. Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2008. 20 с.
31. Жилінкова І. В. Превентивний спосіб захисту права власності. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 130–136.
32. Жук А. Відновлення становища, яке існувало до порушення права, як ефективний спосіб захисту: розмежування адміністративної юрисдикції від цивільної і господарської. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3 (15). С. 13–17.
33. Загальна декларація прав людини : міжнар. док. від 10 груд. 1948 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_015#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text).
34. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 груд. 1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.
35. Закон України «Про виконавче провадження» від 2 черв. 2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

36. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. *Офіційний вісник України*. 2006. № 12. С. 16. Ст. 792.

37. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовт. 2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>.

38. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січ. 1994 р. № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

39. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

40. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 трав. 2003 р. № 852-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 276.

41. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 трав. 2002 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.

42. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 5 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>.

43. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квіт. 2014 р. № 1207-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 36. С. 35. Ст. 957.

44. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 верес. 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

45. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

46. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

47. Закон України «Про інформацію» від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
48. Закон України «Про медіа» від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.
49. Закон України «Про медіацію» від 16 листоп. 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
50. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 черв. 2005 р. № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.
51. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лют. 1994 р. № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>.
52. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
53. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
54. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. С. 9. Ст. 2471.
55. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 верес. 1999 р. № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>.
56. Закон України «Про публічні електронні ресурси» від 18 листоп. 2021 р. № 1907-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text>.
57. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 груд. 2003 р. № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>.
58. Закон України «Про судовий збір» від 7 лип. 2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>.
59. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

60. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text>.
61. Закон України «Про третейські суди» від 11 трав. 2004 р. № 1701-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412.
62. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 груд. 1997 р. № 776/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 1. С. 21. Ст. 5.
63. Захист цивільних прав та інтересів судом: окремі питання теорії та практики / за заг. ред. А. Г. Яреми. Київ : Істина, 2014. 420 с.
64. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. *Методологія наукових досліджень*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
65. Зудіхін О. В. *Правова природа права на судовий захист. Актуальні проблеми політики*. 2011. Вип. 42. С. 72–79.
66. *Інтелектуальна власність : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [В. М. Боковня, В. І. Василенко, Б. М. Гук та ін.]*. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2014. 452 с.
67. *Історія філософії : словник / [редкол.: В. І. Ярошовець, Г. Є. Аляєв, А. В. Толстухов та ін.] ; за заг. ред. В. І. Ярошовця*. 2-ге вид., переробл. Київ : Знання України, 2012. 1087 с.
68. Картузов М. *Можливість відшкодування нематеріальної шкоди, заподіяної невиконанням зобов'язань за договором*. *Юридичний журнал*. 2006. № 6. С. 29–33.
69. Кирилова О. В. *Цивільно-правове регулювання відносин по наданню медичної допомоги : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03*. Одеса, 2006. 209 с.
70. Кодинець А. О. *Цивільно-правове регулювання зобов'язальних інформаційних відносин : монографія*. Київ : Алерта, 2016. 582 с.
71. Колодій А. М., Олійник А. Ю. *Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб.* Київ : Юрінком Інтер, 2003. 332 с.

72. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 1 лист. 1950 р. (Конвенцію ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text).

73. Конверський А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2010. 352 с.

74. Коробцова Н. В. Цивільно-правові способи захисту особистих прав. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. С. 1–7.

75. Корчевна Л. О. Компенсація моральної шкоди, завданої порушенням особистих немайнових прав у цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 1998. 150 с.

76. Корчемний О. К. Деякі проблеми захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. 2010. № 3 (26). С. 248–253.

77. Косенко С. Судовий порядок захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Юридичний журнал*. 2006. № 4. С. 74–77.

78. Кот О. Способи захисту сторін договору в приватному праві України. *Право України*. 2014. № 2. С. 203–210.

79. Кохановська О. В. Поняття та види особистих немайнових прав у цивільному праві України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. № 84. С. 7–10.

80. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : монографія. Київ : Київ. ун-т, 2006. 463 с.

81. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

82. Красицька Л. В. Право громадян України на життя, здоров'я, свободу і особисту недоторканість : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 1999. 97 с.

83. Криворучко Л. С. Захист особистих немайнових прав фізичної особи за міжнародно-правовими стандартами. *Правничий вісник Університету «Крок»*. 2011. № 7. С. 32–41.

84. Кривошеїна І. В. Фірмове найменування: регулювання та правова природа за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 204 с.

85. Кройтор В. А. Принцип пропорційності та проблема збереження гарантій справедливого судового захисту при запровадженні спрощених процедур у цивільному судочинстві. *Наукові перспективи*. 2024. № 12 (54). С. 1130–1144.

86. Кройтор В. А. Використання прецедентного права, створеного суддями Європейського суду з прав людини, в процесі прийняття рішень українськими судами з аналогічних питань. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 46–53.

87. Кройтор В. А. Форми захисту прав осіб, постраждалих від домашнього насильства. *Право.иа*. 2025. № 1. С.107–115.

88. Кулініч О. О. Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2017. 488 с.

89. Кулініч О. О. Право фізичної особи на власне зображення: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2016. 624 с.

90. Кучер В. О. Захист прав та забезпечення безпеки в умовах воєнного стану: визначення місця проживання дитини. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). С. 1147–1157. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2\(44\)-1147-1157](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2(44)-1147-1157).

91. Кучер В. О. Права людини та інформаційна безпека в умовах військової агресії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 81. Ч. 1. С. 125–130. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.19>.

92. Кучер В. О. Права людини: втручання у сферу приватного життя в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»*. 2024. № 1. С. 92–100. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-12>.

93. Лісничка Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2007. 20 с.

94. Лісничка Т. В. Право фізичної особи на інформацію про стан здоров'я та медична таємниця в законодавстві України. *Наше право*. 2005. № 4. С. 14–19.

95. Лісничка Т. В. Юрисдикційний порядок захисту особистих немайнових прав фізичної особи. *Наше право*. 2006. № 4. С. 84–89.

96. Майданик Р. А. Классификация способов защиты гражданских прав и интересов судом в Украине: теория и практика. *Альманах цивилистики*. 2011. Вып. 4. С. 107–147.

97. Майданик Р. А. Поняття та кваліфікація матеріально-правових способів захисту цивільних прав та інтересів судом. Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав : монографія. Київ, 2012. 400 с.

98. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 20 с.

99. Марініч Ж. С. Визнання права як спосіб захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 2. С. 27–30. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.2.5>.

100. Марініч Ж. С. Захист честі, гідності та ділової репутації поліцейського в Україні. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ.

конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 71–73.

101. Марініч Ж. С. Окремі аспекти правової регламентації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського у зарубіжних країнах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. С. 91–98. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.15>.

102. Марініч Ж. С. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації поліцейського. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 3. С. 24–30. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.05>.

103. Марініч Ж. С. Право на повагу честі та гідності поліцейського під час спілкування державною мовою з громадянами України. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 220–222.

104. Марініч Ж. С. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 814–816. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/198>.

105. Марініч Ж. С. Юридична природа особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 209–213. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.36>.

106. Марініч Ж. С. Exercise of personal non-property rights ensuring the social existence of a police officer in Ukraine. *Підприємство, господарство і право*. 2024. Вип. 2. С. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.2.02>.

107. Марініч Ж. С. Forms of protection of personal non-property rights ensuring the social existence of a police officer in Ukraine. *Підприємство, господарство і право*. 2024. № 3. С. 121–125. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.3.02>.

108. Мацегорін О. І. Поняття та зміст захисту цивільних прав. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 143–147.

109. Мироненко В. П., Шаповал Л. І. До питання реалізації права на збереження культурної спадщини. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 7 (13). С. 344–356. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7\(13\)-344-356](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7(13)-344-356).

110. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Ін Юре, 2005. Т. 2 : Права людини у контексті поліцейської діяльності. 1224 с.

111. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : міжнар. док. від 16 груд. 1966 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_042#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text).

112. Міловська Н. Особливості відшкодування моральної (немайнової) шкоди в зобов'язаннях зі страхування. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 35–39.

113. Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2009. 22 с.

114. Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 Харків, 2009. 200 с.

115. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : в 4 т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань. Київ : А.С.К. ; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж., 2004. Т. 1. 124 с.

116. Науменко К. С. Визнання права як спосіб цивільно-правового захисту особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її соціальне буття. *Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 21–22 трав. 2016 р.). Суми : Ельдорадо, 2016. С. 83–85.

117. Науменко К. С. Поняття та види форм цивільно-правового захисту особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її соціальне буття. *Форум права*. 2014. № 2. С. 296–300.

118. Науменко К. С. Самозахист як одна із форм цивільно-правового захисту особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її соціальне буття. *Наше право*. 2014. № 8. С. 179–183.

119. Осадько О. О. Ділова репутація, честь та гідність працівника як об'єкти захисту в трудовому праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2017. 19 с.

120. Осипенко Н. А. Правова характеристика категорій честі і гідності в умовах розвитку адміністративного законодавства. *Юридичний вісник*. 2010. № 2 (15). С. 15–17.

121. Особливості підготовки (розробки) і прийняття Цивільного кодексу України 2003 року. URL: <https://studfile.net/preview/2266062/>.

122. Падун Р. В. Визнання права як спосіб захисту цивільних прав та інтересів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 18 с.

123. Паліюк В. П. Правове регулювання відшкодування моральної (немайнової) шкоди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2000. 18 с.

124. Панасюк О. О. Поняття та класифікація форм захисту авторських прав. *Форум права*. 2013. № 1. С. 758–762.

125. Пархоменко Н. М., Легуша С. М. До визначення змісту окремих методів теорії держави і міжнародного права. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2007. № 13. С. 144–149.

126. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.0.003. Харків, 2003. 20 с.

127. Підлубна Т. М. Поняття захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 96–99.

128. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів : монографія. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. 192 с.

129. Підпригора О. А., Сумін В. О., Підпригора О. О. Цивільне право України. Правові основи підприємництва. Київ, 1994. 260 с.

130. Попов Ю. В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи. *Юридична наука*. 2012. № 2. С. 27–31.

131. Популярна юридична енциклопедія / [кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

132. Посикалюк О. О. Право на зображення за цивільним правом Франції. *Приватне право і підприємництво*. 2011. Вип. 10. С. 196–199.

133. Постанова Верховного Суду від 22 серп. 2018 р. у справі № 925/1265/16. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/76474144>.

134. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 берез. 1995 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>.

135. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листоп. 1996 р. № 9. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

136. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» від 12 черв. 2009 р. № 2. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 8. С. 3.

137. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12 черв. 2009 р. № 5. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 7. С. 4–8.

138. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 груд. 2009 р. № 14. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 1. С. 4.

139. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» від

27 берез. 1992 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92#Text>.

140. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лют. 2009 р. № 1. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v\\_001700-09#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text).

141. Правила етичної поведінки поліцейських : наказ МВС України від 9 листоп. 2016 р. № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>

142. Примак В. Д. Особливості відшкодування моральної шкоди як заходу цивільно-правової відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 175–179.

143. Притика Ю. Д. Проблеми захисту цивільних прав та інтересів у третейському суді : монографія. Київ : Ін Юре, 2006. 220 с.

144. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лют. 2009 р. № 1. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 3. С. 7.

145. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України : постанова Кабінету Міністрів України від 17 лип. 2019 р. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF#Text>.

146. Проєкт Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) від 22 січ. 2026 р. № 14394. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69528>.

147. Протопопова Я. С. Честь, гідність та ділова репутація як об'єкти правового захисту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. С. 110–115.

148. Пунченко О. П. Методологічні новації у сучасному науковому пізнанні. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. № 57. С. 27–37.

149. Пушкіна О. В., Тюрю Ю. І. Теоретико-прикладні аспекти права фізичної особи на ім'я. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/br/catalog/download/222/5949/12457-1?inline=1>.

150. Родоман Т. О. До питання способів захисту цивільних прав та інтересів у контексті положень ст. 16 Цивільного кодексу України. *Судова апеляція*. 2015. № 4 (41). С. 65–70.

151. Саприкіна І. В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 19 с.

152. Сидоренко М. В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2012. 20 с.

153. Симбірська Є. В. Належність і допустимість доказів у цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2019. 225 с.

154. Синенко В. С. Личные неимущественные отношения как элемент предмета гражданско-правового регулирования. *Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения* : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. Киев : Юринком Интер, 2010. С. 213–217.

155. Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2008. 20 с.

156. Сисоєнко М. І. Цивільно-правовий захист таємниці особистого життя. *Проблеми права на зламі тисячоліть* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 13–14 лют. 2001 р.). Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2001. С. 380–382.

157. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2006. 655 с.

158. Скриннікова К. Ю. Деякі питання визнання права як способ захисту права власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 181–183.

159. Слипченко С. А. Имя как объект личных неимущественных прав. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали Міжнар. наук. практ. конф. (Харків, 26 трав. 2007 р.) / під ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна. Харків : ХНУВС, 2007. С. 60–62.

160. Слипченко С. А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица : монография. Харьков : Мичурина Н. А., 2011. 336 с.

161. Слипченко С. А. Некоторые аспекты характеристики права на изображение физического лица. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання» (Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р.) : у 4 ч. Хмельницький, 2009. Ч. 3. С. 322–323.

162. Слипченко С. О. Деякі аспекти методології дослідження особистих немайнових прав. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 22 трав. 2010 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 49–52.

163. Слипченко С. О. Економічний зміст особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 7. С. 14–17.

164. Слипченко С. О. Здатність правочинів породжувати, змінювати та припиняти особисті немайнові права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 32. Т. 2. С. 66–73.

165. Слипченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Харків : Діса плюс, 2013. 552 с.

166. Слипченко С. О. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. № 24. С. 196–201.

167. Сліпченко С. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, як різновид виключних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2012. № 4 (66). С. 96–104.

168. Соловйов А. В. Право людини на життя: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2004. 19 с.

169. Софіюк Т. О. Право фізичної особи на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 217 с.

170. Статут Ради Європи : міжнар. док. від 5 трав. 1949 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_001#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text).

171. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 20 с.

172. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : монографія. Київ : КНТ, 2008. 184 с.

173. Стефанчук Р. Зміст особистих немайнових прав фізичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 7. С. 10–13.

174. Стефанчук Р. О. До питання про особисті немайнові відносини як структурну складову предмета цивільного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 23. С. 143–147.

175. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві : монографія. Київ : Наук. світ, 2001. 306 с.

176. Стефанчук Р. О. Компенсація моральної шкоди як спосіб захисту особистих немайнових прав: проблеми та шляхи їх вирішення. *Університетські наукові записки*. 2007. № 1 (21). С. 67–83.

177. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / відп. ред. Я. М. Шевченко. Київ : КНТ, 2008. 626 с.

178. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 541 с.

179. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія. Хмельницький : Хмельн. ун-т упр. та права, 2007. 646 с.

180. Стефанчук Р. О. Проблеми застосування спеціальних способів захисту особистих немайнових прав фізичних осіб. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 7. С. 36–42.

181. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / відп. ред. Я. М. Шевченко. Хмельницький : Хмельн. ун-т упр. та права, 2007. 626 с.

182. Стефанчук Р. О. Система особистих немайнових прав фізичних осіб у сфері сімейних відносин: до питання вдосконалення. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2 (18). С. 107–111.

183. Сульженко Ю. Форми і способи захисту суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів. *Право України*. 2005. № 12. С. 24–28.

184. Сучасний розвиток науки про особисті немайнові права. URL: [http://megalib.com.ua/content/9736\\_Sychasnii\\_rozvitok\\_nayki\\_pro\\_osobisti\\_nemainovi\\_prava.html](http://megalib.com.ua/content/9736_Sychasnii_rozvitok_nayki_pro_osobisti_nemainovi_prava.html).

185. Тарахонич Т. І. Методологічні аспекти дослідження правового регулювання. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 20–26.

186. Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2001. 204 с.

187. Філософський енциклопедичний словник / голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

188. Харитонов Е. О., Саниахметова Н. А. Гражданское право. Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство : учеб. пособие. Киев : А. С. К., 2002. 832 с.

189. Харитонов Е. О., Старцев А. В, Харитонов Е. И. Гражданское право Украины : учебник. Изд. 3-е, перераб. и доп. Харьков : Одиссей, 2003. 920 с.
190. Харитонов Є. О. Вступ до цивільного права України : навч. посіб. Київ : Істина, 2006. 288 с.
191. Хоббі Ю. С. Ділова репутація лікаря: правовий аспект. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 4 (69). С. 44–49.
192. Цивільне право України : навч. посіб. / [Ю. В. Білоусов, С. В. Лозінська, С. Д. Русу та ін.] ; за ред. Р. О. Стефанчука. Київ : Наук. думка ; Прецедент, 2004. 448 с.
193. Цивільне право України : навч. посіб. / [Ю. В. Білоусов, В. А. Ватрас, С. Д. Гринько та ін.] ; за ред. Р. О. Стефанчука. Київ : Правова єдність, 2009. 536 с.
194. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. / [О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгет та ін.] ; за заг. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. Київ : Юрінком Інтер, 2005. Кн. 1. 736 с.
195. Цивільне право України : підручник : у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасібо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. 590 с.
196. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. / [Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 864 с.
197. Цивільне право : підручник : у 2 т. / [В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін.] ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасібо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
198. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
199. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використання позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців): загальні положення / за

ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Колісник А. А., 2010. Т. 1 : Коментарі та аналітика. 320 с.

200. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

201. Чайников Д. Г. Оборотоспособность изображения как личного неимущественного блага. *Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 верес. 2010 р.)*. Київ, 2011. С. 436–440.

202. Чорна Ж. Л. Цивільно-правовий захист майнових прав та інтересів малолітніх і неповнолітніх осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2005. 17 с.

203. Чурпіта Г. В. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, та заінтересовані особи як учасники цивільних справ різних видів цивільного судочинства. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 2 (20). С. 585–595.

204. Чурпіта Г. В. Цивільний процесуальний статус учасників справ позовного провадження. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 3 (31). С. 705–714.

205. Чурпіта Г. В., Кирдан Б. В. Цивільний процесуальний статус осіб, яким законом надано право звертатися до суду із заявами про захист авторського права на комп'ютерну програму. *Успіхи і досягнення у науці*. 2026. № 1 (23). С. 342–352.

206. Шаповал Л., Калінюк А. Ідентифікація суб'єкта цивільного права у сфері інформаційних технологій. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. Т. 1. № 4. С. 289–297. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/12586/12648/>.

207. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 31–45.

208. Шишка Р. Б. Об'єктоздатність немайнових прав. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали наук.-практ. конф., присв. 94-й річн. з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 19 лют. 2016 р.). Харків : Право, 2016. С. 194–197.

209. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. 334 с.

210. Штанько А. Підходи до визначення поняття захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 142–159.

211. Штефан М. Й. Цивільний процес : підручник. Київ : Ін Юре, 1997. 608 с.

212. Щерба С. П. Філософія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 452 с.

213. Ярова Т. М. Поняття і види форм захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2007. Вип. 375. С. 63–67.

214. Ярова Т. М. Право на захист як суб'єктивне цивільне право. *Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки»*. 2007. Вип. 37. С. 390–396.

215. Balcarczyk J. Sports Image Rights – a comparative overview. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*. 2010. God. 47 (2). S. 327–334.

216. Korzh-Ikaieva T., Kaliniuk A., Shapoval L., Liakh N. Polishko N. Effectiveness of gender policy in the activities of the Ukrainian police in the context of intensifying European integration processes. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40. No. 73. P. 292–310. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.15>.

## ДОДАТКИ

## Додаток А

## СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:*

1. Марініч Ж. С. Окремі аспекти правової регламентації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського у зарубіжних країнах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. С. 91–98. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.15>.
2. Марініч Ж. С. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації поліцейського. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 3. С. 24–30. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.05>.
3. Марініч Ж. С. Юридична природа особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 209–213. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.36>.
4. Марініч Ж. С. Визнання права як спосіб захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 2. С. 27–30. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.2.5>.
5. Марініч Ж. С. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 814–816. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/198>.
6. Марініч Ж. С. Exercise of personal non-property rights ensuring the social existence of a police officer in Ukraine. *Підприємство, господарство і право*. 2024. Вип. 2. С. 11–15. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.2.02>.
7. Марініч Ж. С. Forms of protection of personal non-property rights

ensuring the social existence of a police officer in Ukraine. *Підприємство, господарство і право*. 2024. № 3. С. 12–15. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.3.02>.

*Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:*

8. Марініч Ж. С. Право на повагу честі та гідності поліцейського під час спілкування державною мовою з громадянами України. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 220–222.

9. Марініч Ж. С. Захист честі, гідності та ділової репутації поліцейського в Україні. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 71–73.

## Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії  
внутрішніх справ,  
доктор юридичних наук, професор  
полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

2026 року



АКТ

м. Київ

№ 89-НО

31.03.2026

Впровадження результатів дисертації  
Марініч Ж.С. на тему «Особисті немайнові  
права, що забезпечують соціальне буття  
поліцейського в Україні»  
у наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження  
позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника майора поліції Антіпової Ольги Петрівни;
- завідувача кафедри цивільного права та процесу, кандидата юридичних наук, доцента капітана поліції Кирдана Богдана Васильовича;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонові Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й проаналізувала наукові праці ад'юнкта кафедри цивільного права та процесу Національної академії внутрішніх справ Марініч Ж. С. на тему «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні».

Проаналізовано основні результати дослідження Марініч Ж. С., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації, а саме:

1. Марініч Ж. С. Окремі аспекти правової регламентації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського у зарубіжних країнах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. С. 91–98. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.15>

2. Марініч Ж. С. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації поліцейського. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 3. С. 24–30. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.05>.

3. Мірініч Ж. С. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023 С. 814–816. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/198>

4. Марініч Ж. С. Юридична природа особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 258–262. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.36>





5. Марініч Ж. С. Здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2024. Вип. 2. С. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.2.02>

6. Марініч Ж. С. Форми захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Підприємство, економіки та право*. 2024. С. 121–125. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.3.02>

7. Марініч Ж. С. Визнання права як спосіб захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 2. С. 27–30. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.2.5>

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку про те, що зазначені вище наукові праці Марініч Ж. С., мають високий теоретичний рівень та практичну значущість і можуть бути використані під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

**Члени комісії:**

 **Ольга АНТІПОВА**  
 **Богдан КИРДАН**  
 **Олена ТИХОНОВА**  
 **Людмила ГАЙДАР**

**ЗАТВЕРДЖУЮ**

Проректор Національної  
академії внутрішніх справ  
доктор юридичних наук, професор  
полковник поліції



**Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ**

2026 року

**АКТ**

м. Київ

№ 28-07

31.03.2026

Впровадження результатів дисертації  
Марініч Ж.С. на тему «Особисті немайнові  
права, що забезпечують соціальне буття  
поліцейського в Україні»  
в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження  
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу, старшого лейтенанта  
поліції Бойчук Вікторії Олександрівни;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата  
філософських наук, старшого дослідника майора поліції Антіпової Ольги  
Петрівни;
- завідувача кафедри цивільного права та процесу, кандидата юридичних  
наук, доцента капітана поліції Кирдана Богдана Васильовича;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора  
юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й проаналізувала наукові праці ад'юнкта кафедри  
цивільного права та процесу Національної академії внутрішніх справ  
Марініч Ж. С. на тему «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне  
буття поліцейського в Україні».

Проаналізовано основні результати дослідження Марініч Ж. С., зокрема  
наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації, а саме:

1. Марініч Ж.С. Окремі аспекти правової регламентації особистих  
немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського у зарубіжних  
країнах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. С. 91–98.  
DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.15>

2. Марініч Ж.С. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації  
поліцейського. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 3. С. 24–30.  
DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.05>.

3. Мірініч Ж.С. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав, що  
забезпечують соціальне буття поліцейського України. *Юридичний науковий  
електронний журнал*. 2023 С. 814–816. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/198>

4. Марініч Ж.С. Юридична природа особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 258–262. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.36>

5. Марініч Ж.С. Здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2024. Вип. 2. С. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.2.02>

6. Марініч Ж.С. Форми захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Підприємство, економіки та право*. 2024. С. 121–125. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.3.02>

7. Марініч Ж.С. Визнання права як спосіб захисту особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 2. С. 27–30. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.2.5>

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що наукові праці Марініч Ж. С., містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема під час викладання навчальних дисциплін: «Цивільне право», «Цивільне право та процес», «Трудове право», «Трудове право та право соціального забезпечення» підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

**Члени комісії:**

 Вікторія БОЙЧУК  
 Ольга АНТИПОВА  
 Богдан КИРДАН  
 Олена ТИХОНОВА  
 Людмила ГАЙДАР